

Mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräajassa rikosasiassa

Mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräajassa rikosasiassa

OTT, dosentti, käräjätuomari Antti Tapanila

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-194-6

ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Mahdollisuudet laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräajassa rikosasiassa

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:26		Teema	Selvityksiä ja ohjeita
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijä	Antti Tapanila		
Kieli	suomi	Sivumäärä	76

Tiivistelmä

Oikeusministeriön tilaamassa selvityksessä tarkastellaan mahdollisuuksia laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräajassa rikosasiassa. Erityisesti tarkastelun kohteena on mahdollisuus ulottaa preklusio rikosasioihin. Tälle ei selvityksessä tarkastellun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan olisi perus- tai ihmisoikeuksista johtuvia esteitä, mikäli preklusio ajoittuu tuomioistuinkäsittelyyn. Selvityksen kansainvälisestä osiosta ilmenee, että tällaisia mekanismeja on käytössä eräissä maissa.

Punnittuaan eri vaihtoehtoja selvityshenkilö on päättänyt pitämään parhaana vaihtoehtona mahdollisuutta harkinnanvaraisen preklusion asettamiseen käräjäoikeudessa silloin, kun asiassa on toimitettu valmisteluistunto, ja toisaalta suoraan lain nojalla sovellettavaa preklusiota hovioikeudessa. Tämä on selvityksessä arvioitu muita toteuttamismahdollisuuksia paremmaksi keinoksi sujuvoittaa rikosprosessia. Jotta preklusio toimisi tarkoitetulla tavalla, olisi myös ylimääräistä muutoksenhakua koskevia säännöksiä selvityksen mukaan muutettava.

Asiasanat rikosprosessi, sujuvuus, todistelu, määräaika, preklusio

ISBN PDF	978-952-400-194-6	ISSN PDF	2490-0990
Asianumero	VN/6149/2024	Hankenumero	OM060:00/2023

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-194-6>

Möjligheterna att utvidga parternas skyldighet att i brottmål lägga fram bevis inom utsatt tid

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2024:26	Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet	

Författare	Antti Tapanila
-------------------	----------------

Språk	finska
--------------	--------

Sidantal	76
-----------------	----

Referat

Denna utredning, som justitieministeriet beställt, innehåller en bedömning av möjligheterna att utvidga parternas skyldighet att i brottmål lägga fram bevis inom utsatt tid. Utredningen gällde i synnerhet möjligheten att utvidga preklusion till att omfatta brottmål. Enligt Europadomstolens avgörandepaxis, som var föremål för granskning i utredningen, medför de grundläggande och mänskliga rättigheterna inga hinder för detta, förutsatt att preklusionen infaller vid domstolsbehandlingen. Av utredningens internationella del framgår att motsvarande mekanismer tillämpas i vissa länder.

Efter att ha övervägt olika alternativ har utredaren bedömt att det bästa alternativet är möjligheten att i tingsrätten besluta om en diskretionär preklusion när ett förberedelsesammanträde har hållits i ärendet, medan i hovrätten skulle preklusion tillämpas direkt med stöd av lag. Detta har i utredningen bedömts vara det bästa sättet att göra straffprocessen smidigare. För att preklusionen ska fungera på avsett sätt måste också bestämmelserna om extraordinärt ändringssökande ändras, konstateras det i utredningen.

Nyckelord	straffprocess, smidighet, bevisning, preklusion, utsatt tid
------------------	---

ISBN PDF	978-952-400-194-6
-----------------	-------------------

ISSN PDF	2490-0990
-----------------	-----------

Ärendenummer	VN/6149/2024
---------------------	--------------

Projektnummer	OM060:00/2023
----------------------	---------------

URN-adress	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-194-6
-------------------	---

Possibilities of Extending the Obligation of Parties to Present Evidence in a Criminal Matter within a Time Limit

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2024:26		Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Author	Antti Tapanila		
Language	Finnish	Pages	76

Abstract

This report, commissioned by the Ministry of Justice, examines the possibilities of extending the obligation of parties to present evidence in a criminal matter within a given time limit. The rapporteur was to particularly focus on examining the possibility of extending preclusion to criminal procedures. According to the case law of the European Court of Human Rights examined in the report, there are no fundamental or human rights-related impediments to this, provided that preclusion would only be applied to court proceedings. It appears in the section of the report dealing with international comparisons that such mechanisms are in use in certain other countries.

After weighing the different alternatives, the rapporteur comes to the conclusion that the best option would be to enable the imposition of preclusion on a discretionary basis in district courts in cases where a preparatory hearing has been held and, on the other hand, to enable preclusion in courts of appeal by operation of law. The report concludes that this would be a better way to streamline the criminal procedure than any of the other options presented. In order for preclusion to function as intended, the provisions governing extraordinary requests for review should also be amended, according to the report.

Keywords criminal procedure, streamlining, presentation of evidence, preclusion, time limit

ISBN PDF	978-952-400-194-6	ISSN PDF	2490-0990
Reference number	VN/6149/2024	Project number	OM060:00/2023

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-194-6>

Sisältö

1	Tausta	8
2	Prekluusio yleisissä tuomioistuimissa	10
	2.1 Prekluusio käräjäoikeudessa.....	10
	2.2 Prekluusio hovioikeudessa	13
	2.3 Prekluusio korkeimmassa oikeudessa.....	15
3	Prekluusio perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta	17
	3.1 Prekluusio ja itsekriminointisuoja.....	17
	3.2 Prekluusio ja puolustuksen suosimisen periaate	21
	3.3 Prekluusio ja edellytykset valmistella puolustusta.....	22
	3.4 Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä puolustuksen valmistelusta ja todistajien kuulemisesta.....	24
	3.5 Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä preklusiosta	30
4	Prekluusio kansainvälisesti	33
5	Prekluusio ja ylimääräinen muutoksenhaku	38
	5.1 Ylimääräinen muutoksenhaku syytetyn eduksi.....	38
	5.2 Ylimääräinen muutoksenhaku syytetyn vahingoksi	41
	5.3 Preklusion reunaehdot ylimääräisessä muutoksenhaussa	43
	5.4 Preklusiosäännös ylimääräisessä muutoksenhaussa.....	45
6	Vaihtoehdot preklusiolle	47
	6.1 Tausta	47
	6.2 Todistelun esittämisen sanktiointi.....	47
	6.3 Velvollisuus syytteisiin vastaamiseen	51
	6.4 Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus.....	57

7	Preklusion toteuttamisvaihtoehdot	60
7.1	Jaotteluja.....	60
7.2	Preklusio hallintoprosessissa.....	61
7.3	Preklusion asettamisvaihe	63
7.3.1	Preklusio esitutkinnassa tai syyteharkinnassa	63
7.3.2	Preklusio käräjäoikeudessa.....	65
7.3.3	Preklusio hovioikeudessa.....	68
7.4	Preklusio lain nojalla vai harkinnanvaraisesti?.....	69
7.5	Preklusion poikkeamismahdollisuudet.....	72
8	Säätelyehdotus preklusiosta	73
	Lähteet	76

1 Tausta

Oikeusministeriö on tarjouspyynnöllä VN/6149/2024 pyytänyt selvitystä mahdollisuuksista laajentaa asianosaisten velvollisuutta esittää todistelua määräjassa rikosasiassa. Tarjouspyyntö on liittynyt pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman kirjaukseen (kohta 10.2 s. 189).

Preklusiolla tarkoitetaan lakiin perustuvaa tai tuomioistuimen asettamaa sanktiota, jolla asianosainen ohjataan esittämään väitteensä ja/tai nimeämään todisteensa oikeudenkäynnissä riittävän varhaisessa vaiheessa, jotta kontradiktorinen periaate eli asianosaisten kuuleminen toteutuu täysimääräisesti eivätkä oikeudenkäynnin joutuisuus ja pääkäsittelyn keskitys vaarannu. Muutoksenhakuvaiheessa preklusio liittyy myös intanssijärjestyksen periaatteeseen, joka edellyttää oikeudenkäynnin painopisteen asettamista alimman asteen tuomioistuimeen, jolloin muutoksenhakutuomioistuimen tehtävänä on alemman tuomioistuimen ratkaisun oikeellisuuden arvioiminen eikä koko oikeudenkäynnin uusiminen. Preklusiolla voidaan nähdä merkitys myös keinona tehostaa oikeudenkäyntiä ja jouduttaa käsittelyä kokonaisuudessaan.

Rikosasiassa ei ole käräjäoikeudessa eikä hovioikeudessa voimassa preklusiota, joka rajoittaisi joko lakiin perustuen tai tuomioistuimen erillisellä määräyksellä oikeutta vedota uuteen seikkaan tai todisteeseen. Preklusio on voimassa korkeimmassa oikeudessa, joskaan preklusio ei ole sielläkään poikkeukseton. Rikosasialla tarkoitetaan tässä yhteydessä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (11.7.1997/689, ROL) mukaista syyteasiaa siitä riippumatta, esittääkö rangaistusvaatimuksen syyttäjät vai asianomistajat. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät rikosoikeudelliset hakemusasiat, kuten lähestymiskielto- ja pakkokeinoasiat.

Preklusion selvittämistä on puollettu rikosprosessin joutuisuuteen ja tehokkuuteen liittyvistä syistä. Uuden todisteen nimeäminen vasta pääkäsittelyssä on omiaan hidastamaan rikosprosessia ja voi edellyttää pääkäsittelyn keskeyttämistä tai peruuttamista, jos uuden todistelun esittäminen edellyttää esitutinnan täydentämistä esimerkiksi uusien todistajien kuulemiseksi. Preklusiota on vastustettu siitä syystä, että se voisi aiheuttaa ongelmia rikosprosessuaalisten periaatteiden kuten itsekriminointisuojaan ja puolustuksen suosimisen periaatteen (*favor defensionis*) kannalta.

Selvityksessä on tarkoitus tarkastella mahdollisuuksia laajentaa todisteisiin kohdistuvaa preklusiota rikosprosessissa. Selvityksessä arvioidaan preklusion toteuttamisen reunaehdoja perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Selvityksessä tarkastellaan eri vaihtoehtoja preklusion tai mahdollisten lievempien rajoitusmahdollisuuksien toteuttamiskelpoisuuteen. Huomioon on otettu eri vaihtoehtojen vaikutukset ylimääräiseen muutoksenhakuun, preklusion suhde parhaan todistusaineiston periaatteeseen sekä oikeudenkäynnin varmuustavoitteeseen. Lopuksi on arvioitu erilaisia vaihtoehtoja preklusion toteuttamiseksi ja esitetty luonnos todistelun rajoittamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Selvityksessä keskitytään yksinomaan todisteisiin kohdistuvaan preklusioon toimeksiannon mukaisesti. Rikosasiassa voi ajatella seikkaan kohdistuvan preklusion olevan huomattavasti vaikeammin toteutettavissa jo siitä syystä, että käytännössä väittämis- ja näyttötaakka on asetettu rangaistusvaatimuksen esittäjälle eli syyttäjälle tai syytettä ajavalle asianomistajalle. Lisäksi rikosprosessissa lähtökohta on, että rangaistusvaatimukseen liittyvät epäselvyydet luetaan syytetyn eduksi. Tällaisessa tilanteessa preklusio ei todennäköisesti tuottaisi tavoiteltavia hyötyjä rikosprosessin joutuisuuden, tehokkuuden sekä pääkäsitteilyn keskittämisen näkökulmasta. Tarve syytteen tarkistamiseen useimmiten aiheutuu oikeudenkäynnin kuluessa ilmi tulleesta, ennalta tuntemattomasta asiasta, jolloin tuomioistuimien käytännössä joutuisi sallimaan syytteen tarkistamisen preklusiosta huolimatta. Myöskään käytännössä syytteen tarkistaminen ei liene tuottanut vastaavia ongelmia oikeudenkäynneissä kuin uusiin todisteisiin vetoaminen.

2 Preklusio yleisissä tuomioistuimissa

2.1 Preklusio kärjäoikeudessa

Riita-asioissa on ollut käytössä seikkoihin ja todisteisiin kohdistuva preklusio jo pitkään. Preklusiota kärjäoikeudessa koskee kaksi oikeudenkäymiskaaren (1.1.1734/4, OK) säännöstä. Niistä OK 5:22 koskee harkinnanvaraista yksittäistapauksessa asetettavaa *valmistelun sisäistä* preklusiota ja OK 6:9 kärjäoikeuskäsittelyn sisäistä preklusiota. Näiden preklusiosäännösten taustalla on ajatus siitä, että oikeudenkäynnin edetessä preklusio asettaa rajoitteita uusiin seikkoihin tai todisteisiin vetoamiselle.

Preklusio kärjäoikeudessa toteutuu ensi vaiheessa tuomioistuimen nimenomaisella päätöksellä OK 5:22 perusteella. Lainkohdan mukaan asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomioistuin voi tarvittaessa kehottaa asianosaista täyttämään määräajassa 20 §:n 1 momentissa tarkoitetut velvollisuutensa uhalla, ettei hän määräajan jälkeen saa vedota uuteen vaatimukseen tai seikkaan taikka ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevästä syytä.

Valmistelun aikana asetettava harkinnanvarainen preklusio poikkeaa sitovuudeltaan jossakin määrin suoraan lakiin perustuvasta. Harkinnanvaraista preklusiota koskevaan poikkeamismahdollisuuteen on suhtauduttu oikeuskirjallisuudessa jossakin määrin ankarammin verrattuna pääkäsittelyn alkamisen jälkeen suoraan lain nojalla voimassa olevaan preklusioon. Tätä on perusteltu sillä, että asianosainen on saanut harkinnanvaraisen preklusion asettamisella nimenomaisen kehotuksen velvollisuuksiensa täyttämiseen.

Valmistelun aikana asetettavaa preklusiota koskeva säännös (OK 5:22) jättää pitkälti tuomioistuimen harkintaan, asetetaanko preklusio ja mistä alkaen se määrätään voimaan. Preklusion asettaminen valmistelussa ei ole pääsääntö ja tuomioistuin harkitsee asettamista lähinnä silloin, jos asian laadun tai asianosaisten prosessaamisen vuoksi on syytä olettaa, että valmistelun joutuisuus ja tehokkuus voisivat vaarantua, mikäli seikkoihin vetoamista ja todisteiden nimeämistä ei ajallisesti rajoiteta.

Riita-asiasa preklusion asettamiseen liittyvää harkintaa yhtäältä edistää ja toisaalta määrittää suullinen valmisteluistunto. Preklusion asettamisesta on mahdollista käydä keskustelua asianosaisten kanssa ja sopia preklusion määräpäivistä,

jolloin asianosaiset voivat itse vaikuttaa aikatauluun ja varautua siihen, että tietyn ajankohdan jälkeen seikkaan vetoaminen tai todisteen nimeäminen ei ole enää mahdollista ilman pätevää syytä. Preklusiossa voidaan myös asettaa kaksi eri määräpäivää siitä syystä, että näin väittämistaakan kantavan asianosaisen vastapuolelle tarjoutuu tilaisuus esittää mahdollista vastatodistelua sen jälkeen, kun väittämistaakan kantava asianosainen on esittänyt loputkin väitteensä ja todisteensa.

Valmisteluistunto määrittää preklusion asettamista sikäli, että preklusio asetettaneen pääsääntöisesti suullisessa valmisteluistunnossa ajankohtaan, joka on ennen pääkäsittelyä. Mahdollista toki on myös se, että preklusio määrätään voimaan valmisteluistunnon jälkeen, mutta tällöin tuomioistuimen olisi syytä informoida tästä mahdollisuudesta hyvissä ajoin ennen valmisteluistuntoa. Poikkeuksellista, mutta lainsäädännön sallimaa on myös asettaa preklusio voimaan ennen suullisen valmistelun istuntoa. Myös tätä vaihtoehtoa käytettäessä tuomioistuimen on varmistettava, että asianosaisilla on käytössään kohtuullinen aika esittää loput väitteensä ja todisteensa.

Tuomioistuimen harkinnanvaraisesta preklusion asettamisesta riippumatta dispositiivisessa riita-asiassa on voimassa preklusio suoraan lain nojalla pääkäsittelyn alkamisesta lukien. Oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan asianosainen ei saa asiassa, jossa sovinto on sallittu, pääkäsittelyssä vedota sellaiseen seikkaan, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei asianosainen saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä.

Oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan asianosainen ei saa asiassa, jossa sovinto on sallittu, pääkäsittelyssä vedota sellaiseen todisteeseen, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei voida olettaa, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä. Uusi todiste voidaan kuitenkin ottaa vastaan, jos asianosaiset siihen suostuvat.

Todisteisiin kohdistuva preklusio eroaa lain sanamuodon mukaan sikäli väitteille asetettavasta preklusiosta, että poikkeamisen kynnys on asetettu jonkin verran matalammalle. Tämä käy ilmi lainkohdan sanamuodosta, sillä todiste voidaan hyväksyä, jos voidaan olettaa pätevä syy. Uuteen seikkaan vetoaminen on mahdollista silloin, jos asianosainen saattaa pätevän syyn todennäköiseksi.

Poikkeamismahdollisuuden säänteleminen eri tavalla on perusteltua riita-asiassa sikäli, että uusien seikkojen osalta vetoamiseen viiveellä on syytä suhtautua ankaremmin verrattuna uusien todisteiden nimeämiseen (ks. HE 32/2001 s. 61). Tätä voidaan puoltaa sillä käytännöllisellä argumentilla, että oikeudenkäynnin kannalta uusi seikka voi olla ratkaisevassa asemassa, kun taas yksittäisellä todisteella ei yleensä

ratkaista jutun lopputulosta. Myös vastapuolen kannalta oikea-aikainen väittämissaakan täyttäminen on huomattavasti olennaisempaa verrattuna todistelun täydentymiseen oikeudenkäynnin kuluessa.

Pätevä syy arvioiminen on harkinnanvaraista ja tilannesidonnaista. Oikeuskäytännön (KKO 2017:10, KKO 2019:56 ja KKO 2012:93) perusteella voidaan päätellä, että pätevää syytä arvioitaessa pitää kiinnittää huomiota asianosaisen prosessaamisen huolellisuuteen ja selonottovelvollisuuteen. Asianosainen ei voi vedota uuteen seikkaan tai todisteeseen, jos hänen on pitänyt normaalilla tavalla huolellisesti toimiessaan tulla kiinnittäneeksi huomiota vetoamisen tarpeeseen jo preklusion määräaikaa edeltävästi. Tässä suhteessa tuomioistuimen prosessinjohtolla voi olla selventävä vaikutus, sillä vetoamistarkoituksen selventämällä tuomioistuin saa samalla varmuuden siitä, että myöhemmässä vaiheessa ei voida enää vedota pätevään syyhyyn. Vastuu oikea-aikaisesta vetoamisesta ei kuitenkaan ole tuomioistuimella, vaan asianosaisella ja hänen mahdollisella oikeudenkäyntiavustajallaan.

Harkinnanvaraista preklusiota käytetään käräjäoikeudessa käsiteltävissä riita-asioissa vaihtelevasti. Preklusion asettaminen on tuomarin vapaasti harkittavissa, joten preklusion käyttäminen on sidoksissa myös yksittäisen tuomarin työtapoihin. Preklusiota käytetään enemmän laajoissa riita-asioissa ja sellaisissa tapauksissa, joissa asianosaisten prosessaamisen perusteella on syytä olettaa, että ilman preklusiota käsittelyn keskitys ja joutuisuus voisivat vaarantua. Toisin sanoen, jos esiintyminen oikeudessa kirjallisessa valmistelussa ja mahdollisesti suullisessa valmistelustunnossa viittaa siihen, että asianosainen pyrkii tarpeettomasti laajentamaan asian käsittelyä nimeämällä tarpeetonta todistelua tai asianosainen ei ole kunnolla selventänyt sitä, mistä ratkaistavassa tapauksessa on kysymys. Preklusio tarjoaa oikein kohdennettuna käyttökelpoisen työkalun riita-asian jäntevään käsittelyyn.

Oikeuskirjallisuudessa preklusioon on toisinaan suhtauduttu torjuvasti perustellen näkemystä muun ohella sillä, että preklusio saisi asianosaiset paisuttamaan oikeudenkäyntiaineista kaiken varalta tai preklusio vaarantaisi totuuden tavoittamisen. Tältä osin on todettava, että preklusio toimii keinona estää ennakoita tarpeetonta todistusaineiston laajentamista. Totuuden tavoittaminen on dispositiivisessa riita-asiaassa joka tapauksessa suhteellinen käsite ja alisteista sille, mitä todistelua asianosaiset asiassa nimeävät. Varsinkin dispositiivisessa riita-asiaassa tulisi hyväksyä periaatteellisenä lähtökohtana, että totuuden selvittäminen halutussa laajuudessa on asianosaisten tehtävä eikä tuomioistuimen vastuulla miltään osin. Huolellisella asian selvittämisellä ja asianmukaisella prosessaamisella päästään tähän tavoitteeseen preklusion käyttämisestä huolimatta.

2.2 Preklusio hovioikeudessa

Hovioikeudessa on voimassa preklusio suoraan lain nojalla. Oikeudenkäymiskäärren 25 luvun 17 §:n mukaan valittaja ei saa hovioikeudessa riita-asiassa vedota muihin seikkoihin tai todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty kärjäoikeudessa, paitsi jos hän saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen kärjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä syy olla tekemättä niin.

Kärjäoikeudesta poiketen preklusio on hovioikeudessa voimassa myös indispositiivisissa riita-asioissa (Leppänen - Välimaa 1998, s. 59). Tätä kantaa voidaan perustella sillä, että OK 25:17 soveltuu yleisesti riita-asioihin, kun taas preklusiota kärjäoikeudessa koskevassa OK 6:9:ssä on täsmennetty säännöstä sovellettavan asioihin, joissa sovinto on sallittu. Sen sijaan oikeuskäytännön perusteella (KKO 2005:19 ja KKO 2012:18) kysymys preklusion soveltamisesta rikosasian yhteydessä käsiteltävään yksityisoikeudelliseen vaatimukseen (ns. adheesioprosessi) on jossakin määrin avoin. Todettakoon tältä osin, että mikäli preklusio jatkossa ulotettaisiin hovioikeuden käsittelemiin rikosasioihin, preklusio tulisi sovellettavaksi jo tämän perusteella rikosasian yhteydessä käsiteltävään yksityisoikeudelliseen vaatimukseen.

Preklusiota hovioikeudessa voidaan perustella sillä, että oikeudenkäynnin painopisteen tulisi olla kärjäoikeudessa, jossa asia käsitellään ensimmäistä kertaa (ks. myös KKO 2015:51 kohta 22). Preklusiosäätely pakottaa asianosaiset vetoamaan kaikkiin tahtomiinsa perusteisiin jo kärjäoikeudessa sekä nimeämään tarvittavat todisteet. Preklusion poikkeamismahdollisuuksiin tulisi hovioikeudessa suhtautua jossakin määrin ankarammin kuin kärjäoikeudessa. Tätä voidaan puoltaa intanssijärjestyksen periaatteella ja sillä, että preklusiolla voidaan jo ennakolta ehkäistä väitteiden ja todisteiden esittämisajankohdalla taktikointia. Preklusion ankaroitumisesta oikeudenkäynnin edetessä on joissakin julkaisuissa käytetty nimitystä asteittaisen ankaroitumisen periaate, jolla tarkoitetaan poikkeusmahdollisuuksien kaventumista siirryttäessä alemmasta tuomioistuimesta ylempään.

Hovioikeudessa voimassa olevasta preklusiosta voidaan poiketa, mikäli seikkaan tai todisteeseen ei ole voinut vedota kärjäoikeudessa ja asianosaisella on ollut pätevä syy olla tekemättä niin. Pätevän syyn osalta sanamuoto vastaa seikkaan kohdistuvan preklusion säätelyä kärjäoikeuden pääkäsitelyssä (OK 6:9). Lisäedellytyksenä on, että uuteen seikkaan tai todisteeseen vetoavan on lisäksi saatettava todennäköiseksi, ettei hän ole voinut huolehtia vetoamisvelvollisuudestaan kärjäoikeudessa.

Todisteen osalta poikkeamismahdollisuus on käsillä etenkin silloin, jos asianosainen ei todennäköisesti ole ollut tietoinen todisteesta ennen kärjäoikeuden tuomion antamista eikä hänen prosessaamisessaan ole ollut poikkeuksellista huolimattomuutta, vaan todistelua on kartoitettu normaalilla tavalla huolellisesti. Mittapuuna käytetään keskimääräisillä tiedoilla ja taidoilla varustettua lakimiestä. Mikäli asianosainen ei ole käyttänyt lainoppinutta oikeudenkäyntiavustajaa, voitaneen poikkeamismahdollisuuteen suhtautua jossakin määrin sallivammin.

Joissakin tilanteissa preklusion poikkeamismahdollisuus aktualisoituu, jos asianosaisella on ollut oikeudenkäynnistä johtuva syy jättää vetoamatta seikkaan tai todisteeseen kärjäoikeudessa. Jos vastapuoli saa preklusion estämättä vedota uuteen seikkaan vasta hovioikeudessa, saattaa tämä aiheuttaa tarpeen esittää vastaseikan puolustautuakseen. Jotakin merkitystä saattaa olla sillä, onko kärjäoikeuskäsittelyssä vetoamatta jättäminen tapahtunut epähuomiossa. Näin voi olla, jos prosessin johdossa ei ole kyetty selvittämään jotakin tulkinnanvaraisuutta, jolloin asianosaisen vetoamistarkoitus on jäänyt epäselväksi. Hovioikeusvaiheessa voinee merkitystä olla myös sillä, missä menettelyn vaiheessa vetoaminen uuteen seikkaan tai todisteeseen tapahtuu. Myös hovioikeudessa pitäisi vetoamisen tapahtua niin ajoissa kuin mahdollista ja joka tapauksessa valmisteluvaiheessa.

Hovioikeudessa pääkäsittelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 26 §:n nojalla soveltuvien osin niitä säännöksiä, jotka ovat voimassa pääkäsittelystä kärjäoikeudessa. Voinee siten tulkita preklusion pääkäsittelyssä (OK 6:9) olevan voimassa myös hovioikeudessa. Näin ollen poikkeamismahdollisuuksiin vasta pääkäsittelyssä vedottuna olisi perusteltua suhtautua erityisen pidättyvästi.

Preklusio hovioikeudessa merkitsee merkittävää rajoitetta riita-asioiden hoitamisessa, mikä sinänsä on hyvin perusteltavissa sillä, että käsittelyn hovioikeudessa ei pitäisi olla uusi oikeudenkäynti vaan menettely, jossa kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuus voidaan kontrolloida. Tähän muutoksenhakumenettelyn lähtökohtaan uusiin seikkoihin tai todisteisiin vetoaminen sopii huonosti. Preklusio hovioikeudessa toteutunee lähinnä silloin, jos uuden väitteen esittäneen vastapuoli vetoaa preklusioon. Dispositiivisessa riita-asiassa tuomioistuimen ei ole tarpeen selvittää viran puolesta asianosaisten väitteitä. Sen sijaan uuden todisteen nimeäminen tulee joka tapauksessa tuomioistuimen tietoon, joka voi nostaa esille kysymyksen preklusiosta.

2.3 Preklusio korkeimmassa oikeudessa

Käräjä- ja hovioikeudesta poiketen korkeimmassa oikeudessa on voimassa preklusio kaikissa niissä asioissa, joissa asiaa käsitellään valituslupa-asiana. Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:n mukaan muutoksenhakija ei saa vedota muihin seikkoihin tai todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty alioikeudessa tai hovioikeudessa, paitsi milloin hakija saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen alemmassa tuomioistuimessa tai että hänellä muuten on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin. Jos hakija haluaa esittää muutoksenhakemuksensa tueksi uusia todisteita, hänen on ne ilmoitettava ja lisäksi mainittava, mitkä seikat hän tahoo näyttää toteen ja mistä syystä todistetta ei ole aikaisemmin esitetty.

Preklusiosta korkeimmassa oikeudessa voidaan poiketa kahdesta syystä. Ensimmäinen niistä liittyy siihen, että asianosainen ei ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen aikaisemmassa oikeudenkäynnin vaiheessa. Toinen edellyttää sitä, että vetoamatta jättämiseen on ollut pätevä syy. Kuten alemmissa tuomioistuimissa, myös korkeimmassa oikeudessa pätevä syy edellyttää jonkinlaista näyttöä väitteen tueksi. Poikkeamismahdollisuutta pyytävän asianosainen on siten täyttä näyttöä alhaisemmalla kynnyksellä osoitettava syyn olemassaolo, johon hän on perusteena vedonnut.

Ensimmäinen syy eli tietämättömyys seikan tai todisteen olemassaolosta tarkoittaa käytännössä sitä, että esimerkiksi todiste on löytynyt vasta käsittelyn alemmissa tuomioistuimissa päätyttyä. Tällaisesta oli kysymys henkirikosta koskevassa tapauksessa R2011/812 (19.12.2012), jossa syyttäjät olivat saaneet seksuaalirikostutkinnasta tietoonsa todistelua, jonka pohjalta he olivat teettäneet lisätutkintaa. KKO katsoi rikosasian vakavuuden perusteella, että yleinen etu edellytti asian selvittämistä. Laajaa julkisuutta saavuttanut Ulvilan henkirikos käsiteltiin sittemmin uudelleen käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa. Hovioikeus päätyi lopulta äänestyksen jälkeen vapauttavaan tuomioon. Voi kysyä, että oliko yleisen edun mukaista lopulta käsitellä asia alusta saakka uudelleen. Joka tapauksessa uusi todistelu valituslupa-asian yhteydessä esitettynä mahdollisti preklusion poikkeamismahdollisuuden soveltamisen.

Toinen peruste eli pätevä syy on kriteerinä jossakin määrin epämääräinen. Arvioinnissa tulisi tukeutua asianosaisen prosessaamisen moitteettomuuteen ja huolellisuuteen. Oikeudenkäynteihin osallistuvilta tulisi vaatia ammattimaista toimintaa, jolloin lähtökohtana pitää olla, että oikeudenkäyntiasiamiehen huolimattomuudesta tai puutteellisista tiedoista tai taidoista johtuvaa preklusiota ei anneta anteeksi.

Oikeuskirjallisuudessa on analyttisesti tarkasteltu erilaisia KKO:ssa esiintyviä tyyppitilanteita, joissa pätevää syytä on arvioitu. Tällaiset tilanteet ovat liittyneet muuttuneeseen oikeustilaan, prosessuaalisen aseman muuttumiseen kesken oikeudenkäynnin, alemman tuomioistuimen menettelyvirheeseen, prosessinjohton puutteellisuuteen tai asianosaisen erehdykseen. Merkitystä on annettu myös sille, kuinka merkittävästä todisteesta on ollut kysymys ja mikä on ollut vastapuolen kanta preklusioon (Välimäki 2016 s. 322–341).

3 Preklusio perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta

3.1 Preklusio ja itsekriminointisuoja

Preklusiota on toisinaan pidetty ongelmallisena rikosprosessin keskeisten periaatteiden kannalta. Tällainen kanta on ilmaistu muun muassa rikosprosessin tehostamista koskeneessa työryhmän mietinnössä (OM 2022:14 s. 84). Tässä yhteydessä on jopa katsottu, että preklusiota ei voitaisi ottaa lainkaan käyttöön vastaajaan kohdistuvana. Periaatteilla lienee tässä yhteydessä tarkoitettu muun ohella itsekriminointisuoja, joka liittyy erityisesti vastaajan mahdollisuuksiin valita puolustustautumistapansa.

Itsekriminointisuoja on varsin perinteinen rikosprosessuaalinen periaate, jolla on laaja, jopa muut prosessilajit kattava soveltamisala. Itsekriminointisuojuille on annettu useita erilaisia luonnehdintoja ja periaatteeseen liittyy soveltamisalan laajuuden ja monimerkityksisyyden vuoksi ongelmallisuutta, mikäli periaatetta yritetään määrittellä tyhjentävästi. Itsekriminointisuoja ei pidä ymmärtää periaatteena, josta voitaisiin käsitteellisesti johtaa tiettyjä oikeusseuraamuksia, vaan soveltamisen edellyttämän tarkastelun tulisi tapahtua tilannesidonnaisesti. Tarkastelutavan haittapuolena toki on tietty ennakoitavuuden puuttuminen, mutta kategorinen soveltaminen laajentaa periaatteen soveltamista hallitsemattomasti ja aiheuttaa vaikeita ongelmia muiden prosessuaalisten periaatteiden ja oikeushyvin näkökulmasta.

Itsekriminointisuojuilla on perinteisesti tarkoitettu henkilön oikeutta vaieta häntä koskevassa rikosprosessissa. Itsekriminointisuojujan on laajentavasti tulkittu edellyttävän sitä, että rikoksella epäillyllä on oikeus oikeudenkäynnissä, esitutkinnassa ja eräissä hallinnollisissa menettelyissä vaieta ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Suomessa kansallisesti itsekriminointisuojuilla on ymmärretty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännöstä pääteltävää periaatetta, joka perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 ja 2 kohtien tulkintaan (KKO 2024:39, kohta 13).

Määrittelyllisesti viittaaminen tietyn tuomioistuimen oikeuskäytäntöön on ongelmallista, koska tuomioistuimen tulkinnat voivat muuttua ja tulkintojen päättelemisen oikeuskäytännöstä on väistämättä sidoksissa tulkitsijan painotuksiin. On siten täysin mahdollista, että itsekriminointisuojuille EIT:n oikeuskäytännöstä pääteltynä annetaan useita erilaisia merkityksiä.

Tarkasteltaessa itsekriminointisuoja preklusion tai yleisemmin todistelun rajoittamisen näkökulmasta arviointia suoritetaan eräällä tavalla itsekriminointisuojan klassisella ydinalueella eli rikosprosessin sisäisesti. Voidaan ajatella, että itsekriminointisuojan merkityssisältö on yksiselitteisempi verrattuna prosessilajit ylittäviin tilanteisiin tai itsekriminointisuojaan viranomaismenettelyssä. Rikosprosessin sisäisesti itsekriminointisuoja on voimassa laajimmillaan. Itsekriminointisuoja oikeuttaa pysymään passiivisena ja oikeuttaa myös valehtelemaan syytetyn asemassa. Ns. valehtelu-oikeus on tietyllä tavalla väistämätön seuraus siitä, että syytettyä ei voida velvoittaa sanktioita asettamalla lausumaan asiasta eikä sanktioida myöskään totuudessa pysymistä. Itsekriminointisuoja on voimassa jo rikosepäilyn alkamisesta lähtien. Itsekriminointisuoja on niin merkityksellinen epäillyn oikeus, että esitutkintaviranomaisen on siitä informoitava epäiltyä esitutkintalain (22.7.2011/805) 7 luvun 10 §:n 2 momentin mukaisesti.

Oikeudenkäynnissä itsekriminointisuoja asettaa rajoitteita sille, miten näyttötaakka voidaan rikosasiassa asettaa ja miten syytetyn vaitioloa voidaan arvioida osana näyttöratkaisua. Rikosasiassa näyttötaakka rangaistusvaatimuksesta on yksinomaan syyttäjällä, mikä on käytännössä ongelmatonta itsekriminointisuojan kannalta. Näyttötaakkasäännön vuoksi syytetyn ei tarvitse puolustautua asiassaan mitenkään, vaan syyttäjä joutuu osoittamaan syytteensä toteen, vaikka syytetty pysyttelisi koko oikeudenkäynnin ajan täysin passiivisena. Syyttäjän näyttötaakan on katsottu ulottuvan varsinaisen rikoksen toteennäyttämisen ohella ainakin koventamisperusteiden soveltamiseen (ks. KKO 2022:37, kohta 15 ja KKO 2020:32, kohdat 6 ja 10).

Vaitiolo voidaan ottaa huomioon näyttöarvioinnissa syytetyn vahingoksi, mutta ainoastaan siinä laajuudessa, että arvioinnilla ei loukata itsekriminointisuoja (OK 17:6). Vaitiolon huomioon ottaminen käytännössä edellyttää sitä, että syyttäjä on pystynyt esittämään sellaisen näytön, joka kytkee syytetyn syytteessä tarkoitettuun tekoon. Näyttöasetelma edellyttäisi syytetyltä jonkin selityksen antamista syytteestä vapautumiseksi, minkä laiminlyönti sitten voidaan ottaa huomioon syytetyn vahingoksi, mutta ainoastaan osana muuta näyttöä (ks. KKO 2017:12, kohta 9, KKO 2018:3, kohta 15, KKO 2019:2, kohta 10 ja KKO 2020:32, kohta 13). Yleisesti ottaen tämänkaltainen arviointi konkretisoituu verraten harvoin ainakaan niin, että vaitiolon merkitys olisi keskeisellä sijalla näyttöarvioinnissa.

Itsekriminointisuoja vaikuttaa rikosoikeudenkäynnissä kärjäoikeudessa ja hovioikeudessa keskeimmin näyttötaakan jakautumiseen ja näyttöarvioinnin taustalla olevaan pääsääntöön. Näyttötaakan jakautumisen kannalta preklusion asettamisella ei voi olla merkitystä, koska näyttötaakka on tuomioistuinta sitovasti määrätty lainsäädännössä (OK 17:3). Näyttöarviointiin vaikuttavan pääsäännön asema on lähtökohdaltaan tilannesidonnainen kysymys, koska näyttöarvioinnista ei voida antaa sitovia määräyksiä oikeuskäytännössä eikä näyttöarvioinnin normatiivinen

ohjaaminen ole ollut lainsäätäjän tavoitteena. Näytönarvioinnin sitominen normein olisi lähtökohdaltaan absurdi ajatus etenkin, kun lainsäätäjä on jättänyt näytönarvioinnin tuomioistuimille vapaan todistelun periaatteen mukaisesti.

Itsekriminointisuoja edellyttää, että syytetty voi olla passiivinen oikeudenkäynnissä eikä hänellä ole velvollisuutta tulla kuulluksi asiasta. Vaikka syytetyllä ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa asian selvittämiseen oikeudenkäynnissä, syytetylle voidaan asettaa velvollisuuksia oikeudenkäynnin toteuttamiseksi. Syytetty voidaan prosessuaalisten periaatteiden estämättä tai rajoittamatta velvoittaa saapumaan oikeudenkäyntiin vastaamaan syytteeseen, jos tuomioistuin katsoo sen aiheelliseksi eikä lainsäädäntö mahdollista käsittelyä syytetyn poissaollessa (ROL 8:1). Tarvittaessa syytetty voidaan noutaa istuntoon käyttämällä henkilöön kohdistuvaa pakkokeinoa eli kiinniottoa ja säilössä pitämistä (ROL 8:5).

Syytetyn vaitiolo-oikeus ei myöskään estä sitä, että rikosprosessuaalinen lainsäädäntö velvoittaa häntä menettelemään oikeudenkäynnissä määrätyillä tavoilla. Syytettyyn itseensä veloitteet prosessitoimista eivät välttämättä kohdistu, sillä passiivisena pysyttelevä syytetty voi puolustautua avustajan välityksellä tai hänelle voidaan määrätä puolustaja viran puolesta. Rikosasiaa valmisteltaessa tuomioistuin voi kehottaa syytettyä kirjallisesti vastaamaan syytteeseen (ROL 5:9). Vastauksessa syytettyä kehoitetaan ilmoittamaan kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin perusteineen sekä ilmoittamaan todisteet. Keskeisintä käsittelyn kannalta on ilmoittaa kanta rangaistusvaatimukseen eli siihen, myönnetäänkö syytteet vai kiistetäänkö. Etenkin laajemmissa tai oikeudellisesti monimutkaisemmissa rikosasioissa olennaista on myös tietää, ovatko jotkin ratkaisemisen kannalta merkitykselliset seikat riidattomia.

Vaikka lainsäädäntö asettaa syytetylle velvollisuuden vastata oikeudenkäynnissä, ei vastaamiseen liity sanktiota. Itsekriminointisuojan vuoksi syytettyä ei voida velvoittaa vastaamaan tietyllä tavalla, mutta sinänsä vastausta syytetyltä voidaan edellyttää. Nykyisellään vastauksen saamiseen ei ole liitetty sanktioita. Käytännössä vastaamatta jättäminen tulkitaan syytteiden ja muiden vaatimusten kiistämiseksi. On kuitenkin selvää, että ammattitaitoisesti oikeudenkäyntiavustajan tai puolustajan tehtävää hoitava lakimies on velvollinen toimittamaan vastauksen ja ottamaan siinä kantaa rangaistusvaatimukseen (ks. Fredman 2021 s. 711–716 ja Tapanila 2019a s. 118–120).

Itsekriminointisuoja ja preklusiota on tarkasteltu vastakkain joskus myös siltä kannalta, voiko hovioikeus evätä pyynnön pääkäsittelyn toimittamisesta silloin, kun syytetty ei ole halunnut käräjäoikeudessa lausua asiasta mitään, mutta haluaa hovioikeudessa tulla kuulluksi (Hupli 2011 s. 227–247). Hupli on arvellut, että

hovioukeden kielteinen ratkaisu kuulemisesta voi olla ongelmallista itsekriminointisuojaajan kannalta, koska silloin järjestelmä tosiasiallisesti painostaisi syytettyä luopumaan vaikenemisoikeudestaan jo käräjäoikeudessa. Huoli on sinänsä perustellut kannanottonsa, joka liittyy syytetyn kuulemisen järjestämiseen hovioikeudessa.

Preklusiota ei kuitenkaan voida vastaavien argumenttien pitää itsekriminointisuojaajan vastaisena. Jo nykyisellään syytetty joutuu arvioimaan itsekriminointisuojaajan huolimatta vaitiolo-oikeuden käyttämisen esitutkinnassa. Mikäli hän esitutkinnassa luopuu vaikenemisoikeudestaan ja kertoo asiasta, hänen esitutkintakertomukseensa voidaan vedota oikeudenkäynnissä. Poikkeuksellisesti kysymykseen voi tulla hyödyntämiskielto, mutta hyödyntämiskielto perustuu silloin siihen, että epäilty ei ole voinut käyttää avustajaa esitutkinnassa, hän ei ole ollut tietoinen itsekriminointisuojaajan tai hänen ikänsä tai terveydentilaansa liittyy tekijöitä, joiden perusteella hän ei ole välttämättä ymmärtänyt oikeuksiaan riittävässä määrin (ks. KKO 2012:45, KKO 2013:25, KKO 2016:76 ja KKO 2016:96). Nähdäkseni vastaavalla tavalla voidaan ajatella, että syytetyn pitää arvioida vaikenemisen tai kertomisen hyödyt omalta kannaltaan jo käräjäoikeudessa eikä preklusio loukkaa itsekriminointisuojaajaa yksin sillä perusteella, että sanottu valinta jollakin tavoin vaikuttaa oikeudenkäynnin myöhemmässä vaiheessa.

Itsekriminointisuojaajan kannalta preklusio ei voine aiheuttaa ongelmia. Itsekriminointisuojaaja turvaa valinnanvapautta järjestää puolustus haluamallaan tavalla sekä mahdollistaa passiivisuuden puolustautumisvaihtoehtona. Tästä näkökulmasta ei ole merkityksellistä, että todisteiden esittämiselle asetetaan määräaikoja oikeudenkäynnin kuluessa joko tuomioistuimen määräyksellä tai suoraan lain nojalla. Rikosprosessuaalinen lainsäädäntö asettaa jo nykyisellään syytetyille velvollisuuksia, jotka tosiasiallisesti edellyttävät syytetyiltä aktiivisia toimia. Sen sijaan itsekriminointisuojaaja ei estä sitä, että prosessitoimien ajallista toteuttamista rajoitetaan. Olennaista on, että prosessuaalinen sanktio liittyy yksinomaan tietyn määräajan noudattamiseen haluttaessa puolustautua aktiivisin toimin eikä sanktio velvoita tietyn sisältöiseen prosessitoimeen. Käytännössä preklusio useimmiten kohdistuu syytetyn oikeudenkäyntiavustajan tai puolustajan tehtävien hoitamiseen, koska ilman lainopinnutta avustajaa prosessaavat eivät yleisesti ottaen nimeä merkittävässä määrin ratkaisun kannalta merkityksellistä todistelua.

3.2 Preklusio ja puolustuksen suosimisen periaate

Puolustuksen suosimisen periaate (*favor defensionis*) on käsitteenä epämääräisempi kuin esimerkiksi itsekriminointisuoja. Periaatteelle on annettu eri yhteyksissä erilaisia merkityssisältöjä. Jollakin tavalla vakiintuneena voitaneen pitää sitä, että puolustuksen suosimisen periaatteeseen lukeutuu ainakin epäselvyystilanteisiin tarkoitetut harkintasäännöt *in dubio pro reo* ja *in dubio mitius*. Ensin mainitulla (*in dubio pro reo*) viitataan näytönarviointiin eli näyttöratkaisu pitää tehdä epäselvässä asiassa syytetyn eduksi. *In dubio mitius* tarkoittaa vastaavaa sääntöä oikeudellisessa harkinnassa, sillä tulkinnallisessa tilanteessa aineellista rikosoikeuden normia on tulkittava syytetyn eduksi. Toisin sanoen tulkintavaihtoehdoista on valittava syytetyn kannalta lievempään lopputulokseen johtava.

In dubio pro reo edellyttää, että mikäli syytetyn syyllisyys jää esitetyn näytön perusteella epäselväksi, syyte on hylättävä. *In dubio pro reo* on näytönarviointia ohjaava sääntö, joka käytännössä kytkeytyy ennemmin näytön riittävyyden arvioimiseen kuin todisteiden näyttöarvon määrittämiseen. Näytönarvioinnissa nämä kaksi vaihtetta ovat kuitenkin kiinteästi sidoksissa toisiinsa eikä useinkaan ole mahdollista päätellä tuomioistuimen ratkaisusta, että syytteen hylkääminen perustuisi edes pääasiassa jompaankumpaan. Syytteen hylkäämiseen usein johtanee se, että todistelua on sinänsä esitetty rikoslajiin nähden riittävästi, mutta syytettä tukeville todisteille ei voida asettaa kokonaisuutena niin paljon näyttöarvoa, että näyttökynnys ylittyisi.

*In dubio pro reo*lla voisi nähdä jotakin merkitystä preklusion kannalta, jos todisteiden riittävyyden arvioiminen tapahtuisi jotenkin itsenäisesti irrallaan muusta näytönarvioinnista. Rikosprosessin alkuvaiheessa asetetun preklusion voisi nähdä rajoittavan mahdollisuuksia todistelun esittämiseen, jolloin preklusio tosiasiasa voisi myötävaikuttaa syyteasiassa tehtävän näyttöratkaisun lopputulokseen. Pidän tällaista päätelmää kuitenkin teoreettisena. Rikosasiassa näyttötaakka on syyttäjällä, joten näytön jääminen vajavaiseksi vaikuttaa yksinomaan rangaistusta vaativan osapuolen vahingoksi. Syytetylle ei pitäisi oikein missään tilanteessa aiheutua vahinkoa siitä, että näyttö jää riittämättömäksi. Eri asia on, jos syytetyltä riistetään mahdollisuus esittää todistelua syytettä vastaan, mutta tältä osin on viitattava riittäviin edellytyksiin valmistella puolustusta (ks. luku 3.3).

*In dubio pro reo*a voidaan luonnehtia tuomioistuimen päätöksentekoa koskevana eikä todistusharkintaan kohdistuvana normina (Jonkka 1991 s. 240). Jos *in dubio pro reo* ymmärretään Jonkan tavoin, olisi epäjohdonmukaista nähdä preklusiolla mitään merkitystä normin soveltamiseen rikosasiassa. Vaikka normille antaisi jokin näytönarviointia ohjaava merkitys, on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että

käytännössä näytönarvioinnissa ei ole eriteltävissä näytön riittävyyden harkintaa todisteiden näyttöarvon määrittelystä siten, että preklusion voisi ajatella vaikuttavan näytönarviointiin ainakaan syytetyn vahingoksi. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa vielä siitä, että näytönarviointia ei voi muutoinkaan ohjata oikeusohjein, jolloin todistelua koskevilla normeilla ei ole suoraa vaikutusta siihen, miten tuomioistuimissa näyttöä kussakin tapauksessa arvioidaan.

Puolustuksen suosimisen periaatteen alaan on toisinaan luettu vielä todisteluun kuulumattomia normatiivisia järjestelyitä, kuten äänestysäännöt tuomioistuinten ratkaistessa rikosasiaa ja vaatimus siitä, että tuomioistuimissa huolehtii puolustuksen järjestämisestä tarvittaessa määräämällä syytetyille puolustajan viran puolesta. Äänestysäännöllä viitataan siihen, että äänen mennessä tuomioistuimissa tasan voittaa syytetylle lievempi kanta (ROL 10:2). Jos äänet hajautuvat useampaan vaihtoehtoon, yhdistetään syytetyille lievemmät vaihtoehdot kunnes on saavutettu enemmistö. Puolustajan määräämiseen liittyy puolestaan ROL 2 luvun säännökset, jotka asettavat joissakin tilanteissa tuomioistuimelle toimimisvelvollisuuden viran puolesta. Sanotuilla puolustuksen suosimisperiaatteen osa-alueilla ei ole merkitystä preklusion kannalta, koska kysymys on todisteluun liittymättömistä kysymyksistä.

3.3 Preklusio ja edellytykset valmistella puolustusta

Vaikka myös kansallinen prosessilainsäädäntö sisältää oikeudenkäyntiin valmisteluun liittyviä säännöksiä, selkeän normipohjan asianosaisen valmistautumisen edellytyksille tarjoaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla, jonka 3 (b) kohdan mukaan syytetyllä tulee olla riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustusta. Lisäksi 6 artiklan 3 (d) kohdan mukaan syytetyllä on oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut. Sanotut 6 artiklan kohdat asettavat etenkin EIT:n oikeuskäytännön valossa tarkasteltuna edellytyksiä sille, miten syytetty voi ajallisesti valmistautua oikeudenkäyntiin, miten hän kykenee varautumaan vastapuolen todisteluun ja miten hän voi esittää omaa todisteluaan syyttömyytensä osoittaakseen.

Puolustukseen valmistautuminen asettaa edellytyksiä sille, minkälaiset ajalliset mahdollisuudet syytetyllä on varautua oikeudenkäyntiin. Puolustukseen valmistautumiseen liittyvään oikeuteen lukeutuu myös mahdollisuus perehtyä jutun oikeudenkäyntiasiakirjoihin. Tiedonsaantioikeus koskee ensisijaisesti oikeudenkäyntiaineistoa eli asiakirjoja ja todisteita, jotka otetaan huomioon ratkaistaessa asiaa tuomioistuimissa. Toisaalta oikeudesta ei voida päätellä estettä sille, että

tuomioistuimien karsii todisteista epäolennaiset ja asiaan vaikuttamattomat. Toisaalta tiedonsaantioikeus asiakirjoista voi edellyttää myös sitä, että syytetty saa käyttöönsä esitutkinnassa kertynyttä aineistoa, vaikka sitä ei olisi toimitettu tuomioistuimelle tai edes syyttäjälle. Tällaisen oikeudenkäynnin ulkopuolisen aineiston merkitys voi perustua siihen, että siitä voi ilmetä jotakin syyttömyyttä puoltavaa.

Sopimustekstin valossa voi arvioida preklusion liittyvän kiinteästi syytetyn edellytyksiin valmistella puolustustaan, saada tietoa oikeudenkäyntiaineistosta ja oikeudenkäynnin ulkopuolisesta aineistosta sekä nimetä omaa todistelua. Sopimuksesta pääteltäviä edellytyksiä on konkretisoitu EIT:n oikeuskäytännössä. Ennen oikeuskäytännön esittelyä ja analysointia on kuitenkin syytä tuoda esille joitakin yleisiä näkökohtia ratkaisujen tulkinnasta.

Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen merkitystä arvioitaessa on syytä havaita, että ratkaisujen tarkoituksena ei ole harmonisoida jäsenvaltioiden rikosprosessuaalista lainsäädäntöä. EIT tarkastelee kutakin oikeudenkäyntiä jäsenvaltion kansallisen lainsäädännön ja viranomaisten menettelyjen perusteella arvioiden sitä, täyttääkö oikeudenkäynti kokonaisuutena sopimuksessa asetetut edellytykset. Ratkaisuista ei voida päätellä lainsäätäjään kohdistuvia sitovia velvoitteita muuttaa kansallista prosessilainsäädäntöä. On mahdollista, että ratkaisussa on tuotu esille kansalliseen lainsäädäntöön liittyvä ongelma sopimusvelvoitteiden näkökulmasta, mutta kysymys on tällöin useimmiten yksittäisestä säännöksestä ja sen konkreettisesta soveltamisesta. EIT:n tarkastelu kohdistuu jäsenvaltioihin, jotka eroavat toisistaan rikosprosessuaalisen lainsäädännön kannalta huomattavasti. Erot jäsenvaltioissa ovat merkittäviä rikosprosessuaalisten ratkaisujen osalta, jolloin EIT arvioi oikeudenkäyntiä lopputuloksesta käsin. Toisin sanoen sopimusvelvoitteet täyttävä oikeudenkäynti on voitu toteuttaa monella eri tavalla.

EIT:n ratkaisuja pitää tulkita konkreettisia tapauksen faktoja vasten eikä niistä voida tehdä kovin yksiselitteisiä ja yleistäviä päätelmiä. Tarkoitan tällä sitä, että kansallisen lainsäätäjän harkitessa preklusion käyttöönottoa ja siihen liittyviä lainsäädännöllisiä ratkaisuja, sopimusvelvoitteet on otettava huomioon, mutta EIT:n oikeuskäytännöstä ei voida päätellä sitä, miten preklusiota koskeva lainsäädäntö on muotoiltava. EIT:n oikeuskäytäntö eroaa lainsäädännöstä myös siinä suhteessa, että tuomioistuimen tulkinnat voivat muuttua ja kehittyä, jolloin lainsäädäntöä ohjaavien päätelmien ankkuroiminen oikeuskäytäntöön johtaa herkästi ristiriitaisiin kun oikeuskäytäntö ajan kuluessa muuttuu.

Preklusion kannalta keskeisimpänä 6 artiklan 3 (b) ja 3 (d) kohtiin liittyvänä kysymyksenä pidän sitä, millä edellytyksin voidaan lainsäädännöllä rajoittaa syytetyn oikeutta esittää ja nimetä todistelua. Tiedonsaantioikeus ja tosiasialliset

mahdollisuudet tiedonsaantiin ovat merkityksellisiä tältä kannalta, koska preklusion poikkeamismahdollisuudet useimmiten kytkeytyvät siihen, onko jokin todiste ollut asianosaisen käytettävissä tai edes tiedossa aikaisemmassa vaiheessa. Ajalliset edellytykset puolustuksen valmistautumiseen vaikuttavat asiaan siten, että syytetyllä tulee olla tosiasiallinen tilaisuus selvittää asiaan mahdollisesti vaikuttavaa todistelua ennen preklusion määräajan umpeutumista. Tällä seikalla on merkitystä myös preklusion poikkeamismahdollisuuksiin, sillä yhtenä poikkeamisen arviointikriteerinä on selonottovelvollisuuden toteuttaminen. Selonottovelvollisuudella on merkitystä lähinnä silloin, kun syytetyllä on ollut tosiasiallinen mahdollisuus kartoittaa todistelua.

3.4 Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä puolustuksen valmistelusta ja todistajien kuulemisesta

Ihmisoikeustuomioistuin on tarkastellut todisteiden esittämiseen liittyviä tapauksia usein siitä näkökulmasta, onko tuomioistuimen todisteiden esittämisen epäämiseen liittyvä päätös johtanut sopimuksen loukkaamiseen.

Suuren jaoston tapauksessa *Perna v. Italia* (2003) syytteet koskivat johtavaan syyttäjään kohdistunutta kunnianloukkausta, joka perustui syytettynä olleen toimittajan lehtikirjoituksiin. Syytetty oli alioikeudessa pyytänyt saada kuulla asianomistajaa, mihin tuomioistuin ei ollut suostunut. Hovioikeudessa syytetty oli lisäksi vaatinut kahden todistajan kuulemistä, mutta tähänkään pyyntöön ei ollut suostuttu. Lisäksi syytetty oli nimennyt kirjallisiksi todisteiksi lehtiartikkeleita. EIT totesi, että todisteita nimeämällä syytetty pyrki osoittamaan asianomistajaa koskevia väitteitään todenperäisiksi. Tuomioistuimien ratkaisu evätä todisteiden esittäminen perustui kuitenkin siihen, että todisteilla ei ollut merkitystä arvioitaessa syytetyn menettelyä, sillä todisteiden perusteella ei olisi voitu arvioida asianomistajan väitettyä puoleellisuutta. Artikkelin väitteet olivat joka tapauksessa asianomistajan kunniaa loukkaavia. Koska syytetty ei ollut kyennyt osoittamaan esittämiään todisteita merkityksellisiksi, tuomioistuimien päätökset todisteiden epäämisestä eivät olleet loukanneet sopimukden 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia.

Tapauksessa *Topić v. Kroatia* (2013) syyte koski huumausainerikosta. Poliisiraportin mukaan syytetty oli heittänyt 1,2 gramman käärön marihuanaa roskiin poliisien läheistyessä. Syytetty oli pyytänyt DNA- tai

sormenjälkitutkimusta sen selvittämiseksi, oliko hän käsitelty marihuanan kääreenä ollutta sanomalehteä. Alun perin todistajina oli ollut tarkoitus kuulla havaintoja tehneitä poliiseja ja kahta muuta henkilöä. Tuomioistuin ei kuitenkaan syytetyn pyynnöstä huolimatta kuullut muita kuin poliiseja, koska syytetyn nimeämistä todistajista yksi oleskeli ulkomailla ja toinen suoritti asevelvollisuutta. EIT ei pitänyt syytetyn nimeämiä todisteita täysin merkityksettöminä ja kiinnitti huomiota siihen, että syytetyn pyyntöön todistajien kuulemisesta oli aluksi suostuttu. EIT totesi, että uusilla silminnäkijätodistajilla olisi voitu saada lisäselvitystä ja puolustus olisi voinut horjuttaa niiden avulla poliisitodistajien luotettavuutta. 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia oli loukattu.

Tapauksessa *Poropat v. Slovenia* (2017) syyte koski naapureiden välillä tapahtunutta laitonta uhkausta. Syytetty oli vaatinut tuomioistuimelta asianomistajan talolla sijainneiden valvontakameratallenteiden esittämistä todisteina. EIT totesi, että syytetyllä ei ollut mitään mahdollisuutta tehokkaasti riitauttaa häntä vastaan nostettu rikossyytettyä. 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia oli loukattu.

Suuren jaoston tapauksessa *Murtazaliyeva v. Venäjä* (2018) syytetty oli tuomittu terrorismirikoksista vankeuteen. EIT:ssa hän oli vedonnut sopimuksen loukkauksina siihen, että hänen seurannastaan tehtyä videotallentia ei ollut oikeudessa katsottu asianmukaisesti, hän ei ollut voinut esittää vastakuulustelukysymyksiä syyttäjän keskeiselle todistajalle A:lle eikä hän saanut kuulustelluksi omina todistajina kahta esitutkinnassa mukana ollutta toimistodistajaa. EIT totesi, että syytetty ei ollut kansallisessa oikeudenkäynnissä mitenkään tuonut esille videotallenteen katsomiseen liittyneitä epäkohtia eikä hän ollut vaatinut A:n vastakuulustelun toteuttamista, vaikka hänellä oli ollut kaksi lainoppinutta avustajaa. Tuomioistuin oli vielä tiedustellut kaikilta osapuolilta, voitiinko todistelu päättää ilman lisätoimenpiteitä. Näin ollen syytetty oli nimenomaisesti luopunut vastakuulusteluoikeudestaan.

Syytetyn nimeämien todistajien kuulemisesta EIT totesi, että tapauksen *Perna* perusteella asiaa tuli arvioida kahden perusteen valossa. Ensinnäkin merkitystä on sillä, onko syytetyn pyyntö todistajien kuulemiseksi perusteltu todistajan kuulemisen merkityksellisyyden osalta. Toiseksi on arvioitava, onko oikeudenkäynti kokonaisuutena ollut oikeudenmukainen (kohta 153). Tapauksessa *Murtazaliyeva* EIT mainitsi arviointikriteerinä vielä sen, että onko kansallisen tuomioistuimen ratkaisu todisteen epäamisestä perusteltu. EIT totesi tapauksen tosiseikkoja arvioidessaan, että syytetty ei ollut perustellut todistajien kuulemisen tarvetta käytännössä mitenkään. Myöskään muutoksenhaussa tätä ei ollut perusteltu. Muutoksenhaun seurauksena kansallinen korkein oikeus oli perustellut todistajien kuulemisen epäämisen

asianmukaisesti. Kokonaisarvioinnin osalta EIT totesi, että syytetyllä oli ollut kaksi lainoppinutta puolustajaa, hän oli voinut vastakuulustella häntä vastaan esiintyvät todistajat ja ottaa kantaa todisteisiin oikeudenkäynnissä. Todistelu syytteen tueksi oli ollut laajaa ja sisältänyt erilaisia todistuskeinoja (kohta 175). Lopputuloksena EIT päätyi siihen, että 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia ei ollut loukattu.

Tapauksessa *Sigurður Einarsson ym. v. Islanti* (2019) Kaupthing-pankin johtotehtävissä olleita henkilöitä syytettiin luottamusaseman väärinkäytöstä. Alioikeudessa heidät tuomittiin useiden vuosien vankeusrangaistuksiin. Syytetyt olivat muutoksenhaussa vedonneet muun ohella menettelyvirheisiin, mutta valitukset oli hylätty. Väitetyt menettelyvirheet liittyivät siihen, oliko syytetyillä ollut mahdollisuus tutustua tutkinnassa kertyneeseen tietotekniseen aineistoon, oliko syytettyjen nimeämiä todistajia riittävin tavoin pyritty saamaan oikeuteen todistamaan ja oliko tutkinnassa suoritettu puhelinkuuntelu ollut lainmukainen.

Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että syytettyjen puolustukselle oli annettu tilaisuus tutustua tutkinta-aineistoon myös siltä osin kuin sitä ei ollut toimitettu tuomioistuimelle. Puolustukselta ei siten ollut evätty mitään osaa tutkinnassa hankitusta aineistosta (kohta 88). Syytettyjen väitteeseen siitä, että kaikkea dataa ei ollut annettu, EIT totesi, että edes syyttäjä ei ollut ollut tietoinen kaikesta tutkinnassa kertyneestä aineistosta. Syyttäjä ei siten ollut puolustukseen nähden edullisemmassa asemassa. Tähän perustuvaa väitettä ei myöskään ollut tehty kansallisessa tuomioistuimessa (kohta 92). 6 artiklan 1 ja 3 (b) kohtia ei ollut loukattu.

Todistajien kuulemisen osalta EIT totesi, että syyttäjä oli pyrkinyt saamaan kaksi todistajaa kuultavaksi videoyhteydellä, mutta todistajien kieltäytyttyä lisätoimenpiteitä kuulemisen toteuttamiseksi ei ollut tehty. Todistajat olivat ulkomailla asuvia diplomaatteja, joten heidän todistamaan velvoittamiseen ei ollut käytössä pakkokeinoja. EIT antoi merkitystä myös sille, että puolustus ei ollut riittävästi perustellut todistajien kuulemisen tarvetta. Muutoksenhakuvaiheessa syytetyt olivat vedonneet lähinnä siihen, että todistajat voisivat taustoittaa syytteessä tarkoitettuja liiketoimia ja niiden tarkoitusta. Vaikka oli selvää, että todistajat olivat keskeisiä toimijoita kyseisissä liiketoimissa, heidän kuulemisellaan ei ollut syytteiden kannalta olennaista merkitystä (112). Myöskään syytetyt eivät olleet pyrkineet saamaan todistajia kuultaviksi oikeudenkäynneissä, vaikka he olivat pitäneet todistajia näytön

kannalta merkittävänä. EIT arvioi myös, että käytännössä todistajien kuulemisen toteuttaminen olisi ollut hankalaa siitä syystä, että todistajat eivät olleet Islannin lainkäytön piirissä. 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia ei ollut loukattu.

Tapauksessa *Keskin v. Alankomaat* (2021) syytetty oli alioikeudessa tuomittu petoksesta poissaolokäsittelyssä niin, että syytteen tueksi oli esitetty seitsemän todistajan esitutkintakertomukset. Syytetty oli valituksessa hovioikeudelle vaatinut todistajien vastakuulustelun toteuttamista, mutta pyyntö oli hylätty. EIT arvioi, että vastakuulustelua koskevan pyynnön epäämiselle ei ollut pätevää syytä. Vaikka syytteen tueksi oli esitetty myös muuta todistelua, todistajien kertomuksilla oli olennainen merkitys (kohta 64). EIT totesi tasapainottavista tekijöistä, että kansallinen tuomioistuin ei ollut eritellyt perusteissaan todistajien kertomusten näyttöarvoa siltä kannalta, että niihin liittyi kontradiktorisuutta rasittava puute, koska vastakuulustelua ei ollut missään vaiheessa toimitettu. Vastakuulustelumahdollisuuden puuttuminen esti kertomusten näyttöarvon asettamisen kohteelle. 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia oli loukattu.

Tapauksessa *Vasaráb ja Paulus v. Slovakia* (2023) syyte henkirikoksesta kohdistui kahteen syytettyyn, joista yhden väitettiin ampuneen asianomistajan toisen henkilön käskystä. Ampumisen määränneellä syytetyllä oli ollut aikaisempaa riitaisuutta asianomistajan kanssa. Puolustus oli tehnyt pyynnön neljän uuden todistajan kuulemisesta, mutta esitutkinnassa pyyntöön ei ollut suostuttu. Pyyntöä oli perusteltu sillä, että todistajilla oli tietoa asianomistajan ja toisen syytetyn suhteesta sekä syyttäjän todistajaksi nimenneen C olinpaikasta tekohetkellä. C:n oli väitetty luovuttaneen teossa käytetyn ampuma-aseen syytetylle, joka oli sittemmin ampunut asianomistajan. Syytetyt oli sittemmin tuomittu henkilötodistelun perusteella 22 ja 24 vuoden vankeusrangaistuksiin.

EIT kiinnitti huomiota siihen, että kansallinen tuomioistuin ei ollut perustellut päätöstä, jolla todistajien kuulemista koskenut pyyntö oli hylätty (kohta 68). Merkitystä oli myös sillä, että syyttäjän todistajiksi nimeämät olivat mahdollisia tekoon osallisia, jolloin näytön perustuminen yksinomaan heidän kertomuksilleen oli ongelmallista. Vaikka syyttäjäviranomaisilla oli kansallisen lainsäädännön perusteella velvollisuus selvittää rikosasia objektiivisella tavalla, mikään ei tapauksessa viitannut siihen, että näin olisi toimittu käytännössä. Vaikka toinen syytetyistä oli viitannut siihen, että keskeiset todistajat olivat saattaneet kertoa syytettyjen vahingoksi välttyäkseen itse syytteiltä, tätä näkökohtaa ei ollut otettu mitenkään huomioon (kohdat 69–71). 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia oli loukattu.

Tapauksessa *Škoberne v. Slovenia* (2024) syytettynä oli rikosasiaa käsitellyt tuomari, jota sittemmin epäiltiin ja syytettiin lahjuksen vastaanottamisesta. Lahjusrikosepäilyn tutkinnassa oli käytetty televalvontaa ja peitetoimintaa tutkintakeinoina. Syytetty oli vaatinut joidenkin todisteiden epäämistä, mutta ei ollut väittänyt televalvontaa sinänsä lainvastaiseksi tutkintakeinoksi. Oikeudessa syytetty oli vaatinut kuultaviksi kahta todistajaa, jotka olivat olleet aikaisemmin kanssasyytettyinä samassa asiassa. Pyyntö todistajien kuulemisesta hylättiin sillä perusteella, että henkilöt olivat edelleen muodollisesti syytetyn asemassa. Syytetylle syyksiluettiin sittemmin lahjusrikos ja langetettiin viiden ja puolen vuoden vankeusrangaistus.

Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että syytetty oli pyrkinyt todistajia kuulemalla osoittamaan, että he olivat toimineet omin päin ilman syytetyn osallisuutta. Syytetyn tuomio oli perustunut todistajien, syytetyn ja rikosilmoituksen tekijän välisiin keskusteluihin, joten pyyntöä todistajien kuulemiseksi voitiin pitää perusteltuna. EIT kiinnitti huomiota myös siihen, että kanssasyytettynä osalta tuomio olisi ollut lainvoimainen varsin pian, joten heidän kuulemisensa todistajan asemassa olisi ollut mahdollista (kohta 108). Lisäksi todistajat olivat ainoat henkilöt, jotka olisivat voineet valaista syytetyn oikeudenkäynnissä esittämien väitteiden todenperäisyyttä. Siten ei voitu olettaa, että todistajien kuulematta jääminen oikeudenkäynnissä olisi ollut merkityksetöntä syyteasian lopputuloksen kannalta (kohta 109). 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia oli loukattu.

Ihmisoikeustuomioistuimen edellä esitellyt tapaukset ovat liittyneet tilanteisiin, joissa kansallinen tuomioistuin on evännyt todisteen esittämisen oikeudenkäynnissä vedoten useimmiten todisteen epäolennaisuuteen oikeudenkäynnissä ratkaistavien kysymysten kannalta. Tapauksista voidaan siten tehdä ainoastaan välillisesti päätelmiä siihen, voiko tuomioistuin ja millä perustein *ajallisesti* rajoittaa kansallisen lainsäädännön perusteella todisteiden esittämistä oikeudenkäynnin aikana. Tuomioissa *Perna* ja *Murtazaliyeva* on argumentoitu pääasiassa sillä, onko puolustus pystynyt esittämään sellaisia perusteita, joiden valossa todisteiden esittämiseen olisi ollut riittävät perusteet kansallisessa oikeudenkäynnissä. Tuomioista myös selvästi ilmenee, että todistelun merkityksellisyyden arvioiminen on kansallisen tuomioistuimen päätösvallassa eikä sopimus edellytä sitä, että syytetty voi vapaasti nimetä haluaamansa todistelua oikeudenkäyntiin. EIT on arvioinnissaan painottanut todisteiden merkittävyyttä syyteasian kannalta, mutta tukeutunut kansallisen tuomioistuimen perusteluihin. Tarkoitan tällä sitä, että EIT on tarkastellut kansallisen tuomioistuimen todisteiden esittämistä koskevan pyynnön hylkäämiselle esittämiä perusteluita ja niiden vakuuttavuutta ryhtymättä kuitenkaan suorittamaan uutta näytönarviointia todisteista.

Voidaan ajatella, että vastaavalla tavalla tilannetta arvioitaisiin, mikäli kansallinen tuomioistuin olisi evännyt todisteen esittämisen sen vuoksi, että todistetta ei ole nimetty lain vaatimassa tai tuomioistuimen päätökseen perustuvassa määräajassa. Mikäli puolustus ei olisi kyennyt esittämään perustetta todisteen nimeämisen määräajan jälkeen, EIT todennäköisesti perustaisi oikeudenkäynnin sopimuksen mukaisuutta koskevan arvionsa erityisesti siihen, onko todisteen epäämiseen ollut riittävät syyt ottaen erityisesti huomioon ne perusteet, joita syytetty on esittänyt todisteen hyväksymiselle määräajan ylittymisestä huolimatta. Preklusion kannalta olennainen jatkokysymys luonnollisesti on, voidaanko rikosasiassa riita-asian tavoin arvioida preklusion poikkeamisperustetta prosessaamisen huolellisuuden ja selonottovelvollisuuden perusteella. EIT:n perustelutapa viittaa siihen, että harkinnassa pitäisi todennäköisesti antaa lisäksi merkitystä todisteen merkittävyydelle ja mahdollisesti sille, että todisteen esittämisajankohtaan ovat vaikuttaneet syytetystä riippumattomat syyt, kuten oikeudenkäyntiavustajan tai puolustajan tehtävien laiminlyönnit.

Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut tuovat myös esille mahdollisia ongelmia, joita preklusion soveltamisesta voisi seurata, mikäli kansalliset tuomioistuimet eivät kykene soveltamaan säännöksiä puolustuksen kannalta asianmukaisella tavalla. EIT on todennut sopimusvelvoitteiden loukkauksia yleensä silloin, kun puolustus on pystynyt osoittamaan nimeämänsä todisteet merkityksellisiksi eikä kansallinen tuomioistuin ole hyväksynyt todisteita tai antanut määräystä lisätutkinnasta todisteiden hankkimiseksi. Tältä kannalta merkitystä on ollut sillä, onko puolustus tehnyt todisteiden hankkimisesta nimenomaisen pyynnön oikeudenkäynnissä ja miten pyyntöä on perusteltu. Kansallisen tuomioistuimen kannalta keskeistä on ollut perustella pyynnön hylkäävä ratkaisu kestäväällä tavalla. Merkitystä on ollut myös sillä, minkälaisen näytön perusteella asia on tämän jälkeen ratkaistu. Jos syytetty ei ole voinut esittää omaa, relevanttia todistelua, tarkasteltavana on ollut myös se, minkälaiseen näyttöön syyksilukeva tuomio on perustunut.

Voidaan arvioida, että preklusiosääntelyssä tai ainakin sen soveltamisessa olisi aiheellista painottaa puolustuksen nimeämän todistelun merkittävyyttä. Vähäinen määräajan ylittäminen esimerkiksi oikeudenkäyntiasiamiehen laiminlyönnin vuoksi ei saisi johtaa siihen, että syytetyn nimeämä keskeinen todiste hylättäisiin yksinomaan muodollisella perusteella. Preklusiosääntely edellyttää tuomioistuimelta kykyä tilanneherkkään lainsoveltamiseen. Tuomioistuimelta jo nykyisellään edellytettävään rooliin tämä ei merkitsisi kuitenkaan ratkaisevaa muutosta, koska tuomioistuimen tehtävään kuuluu huolehtia, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä siihen sekoiteta mitään asiaan kuulumatonta. Tuomioistuin vastaa viime kädessä siitä, että oikeudenkäyntimenettely toteutuu oikeudenmukaisesti kunkin asianosaisen näkökulmasta.

3.5 Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä preklusiosta

Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä on löydettävissä tapauksia, joiden perusteella voidaan verraten suoraan tehdä päätelmiä siitä, miten todisteisiin kohdistuvaa preklusiota arvioidaan 6 artiklan perusteella. Georgiaa koskevissa tapauksissa *Kikabidze* ja *Rusishvili* on ollut tarkasteltavana kansallisen rikosprosessilain säännös (artikla 83), joka velvoittaa rikosasian osapuolet informoimaan toisiaan oikeudenkäynnissä vedottavasta todistelusta. Artiklan perusteella syyttäjän on pyynnöstä luovutettava puolustukselle todistelunsa viivytyksettä. Myös syyttäjä on vastavuoroisesti oikeutettu saamaan puolustukselta tiedon, mitä todistelua se tulee nimeämään tuomioistuimessa. Laiminlyönti esittää todisteet määräajassa tietojen vaihtoa koskevan pyynnön esittämisen jälkeen johtaa siihen, että todisteiden esittäminen oikeudenkäynnissä evätään. Todisteet on ilmoitettava vastapuolelle viimeistään viisi päivää ennen valmisteluistuntoa (*pre-trial conference*). Säännös näyttäisi sanamuotonsa perusteella tarkoittavan sitä, että mikäli asianosainen laiminlyö vastapuolen informoimisen todisteistaan sanktiona laiminlyönnille on todisteisiin vetoamisen evääminen eli toisin sanoen preklusio.

Georgian kansallisen rikosprosessilain 84 artikla sisältää poikkeamismahdollisuuden preklusiosta. Säännöksen mukaan puolustuksen laiminlyönnistä huolimatta erityisen merkityksellinen todiste (*evidence which has particular importance for the exercise of the defence*) on otettava huomioon pääasiaratkaisua harkittaessa. Tällaisessa tapauksessa tuomioistuin määrää puolustuksen maksamaan sakon ja kantamaan oikeudenkäynnin kustannukset. Sakon määrä tulee harkita preventiivisin perustein ja suhteessa aiheutetun vahingon määrään sekä asianosaisen taloudelliseen asemaan. Säännös ilmentää poikkeamismahdollisuutta, joka on rajattu todisteiden merkittävyyteen. Poikkeamismahdollisuus kuitenkin johtaa siihen, että todisteiden nimeämisen määräajassa laiminlyönyt syytetty joutuu kantamaan merkittävät taloudelliset sanktiot menettelystä.

Tapauksessa *Kikabidze v. Georgia* (2022) syyte koski epäiltyä murhaa vankilansellissä. Syytetty oli saanut 8.11.2011 syyttäjän todisteluettelon ja pyytänyt tämän jälkeen käsittelyn lykkäämistä perustellen pyyntöä sillä, että puolustuksella ei ollut ollut riittävästi aikaa valmistautua oikeudenkäyntiin. Puolustuksen tätä koskeva pyyntö hylättiin, valmisteluistunto aloitettiin 14.11.2011 ja tuomio annettiin 15.12.2011. Syytetty tuomittiin murhasta 13 vuoden ja 3 kuukauden vankeusrangaistukseen.

Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että oikeudenkäynnin kontradiktorisuus on toteutettavissa kansallisessa lainsäädännössä useammalla eri tavalla. Tästä huolimatta on huolehdittava siitä, että sekä syyttäjällä että puolustuksella on tilaisuus tutustua oikeudenkäyntiaineistoon ja esittää sitä koskevat argumentit (kohta 41). Syytetylle on varattava mahdollisuus järjestää puolustuksensa haluamallaan tavalla sekä esittää argumenttinsa tuomioistuimessa (kohta 43).

EIT ei tapauksen olosuhteissa havainnut, että kansalliset viranomaiset olisivat estäneet tiedonsaannin oikeudenkäyntiaineistosta. Toisaalta syyttäjä ei ollut toiminut viipymättä toteuttaakseen syytetyn tietopyynnön eikä tuomioistuin ollut perustellut ratkaisuaan, jolla se rajoitti syytetyn oikeutta nimetä todisteita (kohta 49). Näin ollen 6 artiklan 1 ja 3 (b) kohtia oli loukattu.

EIT arvioi erikseen vielä sitä, oliko syytetty voinut kuulla nimeämiään todistajia oikeudenkäynnissä. EIT totesi, että syytetty ja hänen avustajansa olivat laiminlyöneet vedota oikeudenkäynnissä 84 artiklan poikkeamismahdollisuuteen. Tästä huolimatta kansallinen tuomioistuin ei ollut menetellyt asianmukaisesti todistelun rajoittamisesta päättäessään. Kansallisen tuomioistuimen todistelun rajoittamisesta tekemä ratkaisu oli ollut ankara ja rajoittava eikä siinä ollut otettu huomioon, että syytetyllä ei ollut tilaisuutta esittää omaa henkilötodistelua. Huomioon olisi kuitenkin pitänyt ottaa rikosasian vakavuus ja todistelun painottuminen henkilötodisteluun. Tuomioistuimen todistelun rajoittamisesta tekemällä päätöksellä oli ollut tosiasiallisesti välitön vaikutus pääasiaratkaisuun (kohta 59). Myös 6 artiklan 3 (d) kohtaa oli loukattu.

Tapauksessa *Rusishvili v. Georgia* (2022) murhaa koskeneessa rikosasiassa kansallinen tuomioistuin oli hylännyt puolustuksen todisteita, koska todisteuuttelo ei ollut toimitettu määräajassa syyttäjälle. EIT totesi, että kansallisen tuomioistuimen ratkaisua ei voitu pitää mielivaltaisena itsessään. Huomioon otettiin, että kansallisen rikosprosessilain 84 artikla mahdollisti erityisen merkityksellisen todisteen vastaanottamisen määräajan ylittymisestä huolimatta. Tähän mahdollisuuteen ei ollut kuitenkaan kansallisessa oikeudenkäynnissä vedottu. Tällä seikalla oli erityinen merkitys etenkin, koska ei ollut täysin yksiselitteistä, milloin tuomioistuin sai määrätä todisteen epäämisestä määräajan ylittymisen perusteella. 6 artiklan 1 ja 3 (d) kohtia ei ollut loukattu.

Georgiaa koskevat tapaukset osoittavat verraten yksiselitteisesti, että kansallisen lainsäädännön preklusiosäännös ei itsessään estä tai rajoita 6 artiklassa turvattujen oikeuksien toteutumista. Olennaista arvioissa on ollut, että kansallisessa lainsäädännössä on ollut poikkeamismahdollisuus, joka on perustunut todisteen merkittävyydelle syytetyn puolustautumisen näkökulmasta. Tämän säännöksen

olemassaoloa ja kansallisen tuomioistuimen siihen pohjautuvaa ratkaisua on pidetty merkityksellisenä, vaikka säännös merkitsee puolustuksen näkökulmasta huomattavaa sanktion uhkaa, mikäli todistelua ei ilmaista laissa määritellyssä kiinteässä määräajassa. Tästä huolimatta tapauksessa, jossa syytetty ei ollut kansallisesti vedonnut poikkeamismahdollisuuteen, todisteiden epääminen muodollisella, preklusioon ankkuroituvalla perusteella oli hyväksyttävää. Sen sijaan tapauksessa (*Kikabidze*), jossa puolustuksen koko henkilötodistelun epäämistä tarkoittavaa päätöstä ei ollut kansallisessa tuomioistuimessa perusteltu käytännössä muutoin kuin vetoamalla määräaikaan ja arvioimatta 84 artiklan poikkeamismahdollisuuden soveltumista, 6 artiklan loukkaus todettiin.

Georgiaa koskevien tapausten perusteella voidaan päätellä, että sisällöltään ankarakaan preklusiota koskeva säännös ei itsessään aiheuta ristiriitaa 6 artiklan velvoitteiden kanssa. Ei edes siinä tapauksessa, että preklusio astuu voimaan rikosprosessin alkuvaiheessa ja säännökseen perustuva poikkeamismahdollisuus on tarkasti rajattu ja verraten ankarasti sanktioitu. Sen sijaan, mikäli kansallinen tuomioistuin laiminlyö preklusiosäännöksen tilanneherkän soveltamisen eikä pyri huolehtimaan puolustuksen oikeuksien tosiasiallisesta toteutumisesta, menettely todennäköisesti loukkaa 6 artiklaa. Todennäköisimmin sopimusta loukataan silloin, kun todisteiden epääminen muodollisella, määräaikaan liittyvällä perusteella johtaa siihen, että asianosainen ei kykene esittämään todistelua lainkaan ja on mahdollista, että todisteiden rajoittamista koskevalla päätöksellä välittömästi vaikutetaan syyteasiassa annettavaan ratkaisuun.

4 Preklusio kansainvälisesti

Preklusioon liittyvää oikeusvertailua hankaloittaa se, että Euroopan maiden kansalliset oikeusjärjestykset eroavat perustavaa laatua olevalla tavalla rikosprosessuaalisten säännösten osalta. Rikosprosessiin liittyvät järjestelyt ovat verraten erilaisia, jolloin yksittäistä rikosprosessuaalista mekanismeja on vaikea eritellä siten, että vertailu olisi tuloksellista. Tässä yhteydessä ei ole tarkoitus selvittää kattavasti vertailukelpoisten Euroopan maiden järjestelmiä, joiden perusteella todistelun rajoittaminen on mahdollista.

Vertailun tarkoituksena on lähinnä selvittää lainsäädännön tasolla, onko rikosprosessuaalisessa sääntelyssä annettu tuomioistuimelle mahdollisuus evätä todistelua sen vuoksi, että sitä on esitetty laissa määritellyn tai tuomioistuimen määräämän määräajan jälkeen. Jos lainsäädännössä on mahdollisuus asettaa määräaika, preklusion kannalta keskeinen kysymys on, voidaanko todistelun esittämistä määräajassa sanktoida ja voidaanko todistelua hyväksyä jälkikäteen laissa määriteltyjen poikkeusperusteiden vuoksi.

Vertailuun on valikoitu rikosprosessin kannalta lähimpänä olevat valtiot eli Pohjoismaista Ruotsi, Norja ja Tanska. Lisäksi tarkasteltavaksi on otettu Viro, Saksa, Puola, Italia ja Ranska.

Ruotsissa oikeudenkäyntimenettelyjä koskevat säännökset on koottu oikeudenkäymiskaareen (*Rättegångsbalken*), jonka 45 luvun 4 §:n mukaan syyttäjän on haastehakemuksessa ilmoitettava muun muassa todisteet, joihin vedotaan, ja mitä kullakin todisteella pyritään näyttämään toteen. Saman luvun 10 §:n mukaan tuomioistuimen on haasteessa kehotettava syytettyä ilmoittamaan suullisesti tai kirjallisesti, mihin todisteisiin hän vetoaa ja mitä hän haluaa näyttää toteen kullakin todisteella. Saman luvun 17 §:ssä säädetään, että mikäli asianosainen tahtoo pääkäsittelyssä vedota todisteeseen, jota hän ei ole aikaisemmin ilmoittanut, antakoon hän heti oikeuden ja vastapuolen tiedoksi todisteen ja mitä tahtoo sillä todistaa.

Rättegångsbalkenin 46 luvun 2 §:n mukaan pääkäsittely on peruutettava ja määrätävä uudelle päivälle, jos asianosainen haluaa vedota uuteen todisteeseen ja lykkääminen on tarpeen, jotta vastapuoli voi vastata muutokseen. Rättegångsbalkenin 35 luvun 7 §:n perusteella tuomioistuin voi evätä todistelua perusteilla, jotka liittyvät

todisteen merkityksettömyyteen tai siihen, että todistetta ei saada hankituksi kohtuullisista ponnisteluista huolimatta eikä ratkaisua voida enää viivyttää. Säännös vastaa todisteen epäämistä koskevaa Suomen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:ää. Ruotsissa lainsäädäntö ei tunne preklusiota rikosasioissa eikä laissa ole myöskään aikarajoitteita todisteiden esittämiselle.

Norjassa rikosprosessia koskee Lov om rettergangsmåten i straffesaker eli Straffeprosessloven (strpl.) jonka 262 §:n mukaan syyttäjän on syytteen nostamisen yhteydessä toimitettava tuomioistuimelle todisteita koskeva tiedoksianto ja lyhyt kuvaus siitä, mitä yksittäisen todisteen on osoitettava, ja muut todisteita koskevat keskeiset tiedot siltä osin kuin siihen on syytä, sekä otteet kirjallisista todisteista.

Strpl. 265 §:n mukaan syytetyn puolustajan on toimitettava tuomioistuimelle kirjallinen vastaus ja jäljennös siitä syyttäjälle. Tuomioistuin asettaa vastauksen jättämiselle määräajan, jonka tulisi yleensä olla kolme viikkoa. Vastauksessa tulee kertoa muun muassa mitä todisteita puolustus esittää, sekä lyhyt selvitys siitä, mitä yksittäinen todiste osoittaa, sekä muita todisteita koskevia keskeisiä tietoja siltä osin kuin siihen on syytä.

Strpl. 267 §:n mukaan, jos syytetyllä ei ole puolustajaa, hänelle on annettava jäljennös syyttäjän todistusaineistosta ja ilmoitus siitä, että hän voi tutustua asian asiakirjoihin syytteen nostamisen yhteydessä. Häntä pyydetään ilmoittamaan kolmen päivän kuluessa, jos hänen mielestään olisi toimitettava muita todisteita kuin syyttäjä on toimittanut.

Strpl. 292 §:n mukaan tuomioistuin voi kieltäytyä vastaanottamasta todisteita muun muassa sillä perusteella, jos ne ovat merkityksettömiä asian ratkaisemisen kannalta tai jos todiste ei ole riittävän merkittävä suhteessa käsittelyn tehokkuuden vaatimukseen nähden.

Näyttää siltä, että Norjan rikosprosessilaissa ei ole preklusiota koskevaa säännöstä. Norjassa tuomioistuin voi evätä todisteita niiden epäolennaisuuden perusteella, kuten Ruotsissa ja Suomessa. Tässä suhteessa tuomioistuimella Norjassa saattaa olla enemmän harkinnanvaraa, koska todisteen merkittävyyttä suhteessa käsittelyn joutuisuuden vaatimukseen voidaan harkita lakiin perustuen. Norjan lainsäädäntö eroaa Ruotsista ja Suomesta myös sikäli, että laissa on yksittäinen määräaika, joka koskee syytetyn oman todistelun nimeämistä. Määräajan noudattamiselle ei ole kuitenkaan asetettu sanktiota.

Tanskassa menettelyä rikosprosessissa koskee *Lov om rettens pleje* eli *Retsplejeloven*, jonka 837 §:n mukaan syyttäjänviraston on toimitettava todistusaineisto tuomioistuimelle samanaikaisesti syytteen nostamisen kanssa tai mahdollisimman pian sen jälkeen. *Retsplejelovenin* 839 §:n mukaan syytetyn puolustajan on toimitettava todisteet tuomioistuimelle ja syyttäjänvirastolle ennen syyttäjänviraston syytteessä ilmoittaman määräajan päättymistä. *Retsplejelovenin* 874 §:n mukaan käytössä olevia todisteita ei voida evätä sillä perusteella, että todisteita ei ole toimitettu riittävän ajoissa. *Retsplejelovenin* 847 §:n mukaan tuomioistuin voi lykätä pääkäsittelyä ennen sen aloittamista, jos se on tarpeen esimerkiksi uusien todisteiden ilmoittamisen vuoksi.

Tanskan lainsäädännössä on samankaltaisuutta suhteessa Norjaan, sillä todisteiden esittämiseksi voidaan asettaa määräaikoja, mutta näiden noudattamiselle ei ole sanktioita. Päinvastoin, *Tanskassa* lainsäädäntö nimenomaisesti estää todisteen epäämisen sillä perusteella, että sitä ei ole esitetty määräajassa. Voidaan siten kootusti todeta, että Pohjoismaissa todistelun esittämiseksi rikosprosessissa on vähän jos ollenkaan lakiin perustuvia määräaikoja eikä todistetta yleisesti ottaen voida evätä sillä perusteella, että se on esitetty käsittelyn joutuisuuden kannalta liian myöhään. Näin asiaa voidaan kiteyttää ainakin oikeudenkäyntimenettelyssä ensimmäisessä tuomioistuinasteessa.

Varsin toisenlainen lähestymistapa on omaksuttu *Viron* rikosprosessia koskevassa lainsäädännössä (*Kriminaalmenetluse seadustik*). Sanotun säädöksen 286¹ §:n 2 momentin 2 kohdan mukaan tuomioistuin voi kieltäytyä vastaanottamasta todisteita, jos todisteita ei ole lueteltu syytteessä tai puolustuksen lausumassa, eikä asianosainen ole esittänyt painavaa syytä, miksi se ei ole voinut tehdä vastaavaa esitystä aikaisemmin. *Viron* rikosprosessilaki sisältää siten yleisen preklusiosäännöksen, joka oikeuttaa tuomioistuimen epäämään todisteen määräajan ylittymisen vuoksi. Säännös mahdollistaa todisteen vastaanottamisen määräajan ylittymisestä huolimatta, jos menettelylle on painava syy. Säännös asettaa todisteiden esittämiseksi määräajassa verraten ankarat vaatimukset, koska poikkeamismahdollisuus on olemassa ainoastaan painavista syistä.

Saksan rikosprosessilain (*Strafprozeßordnung, StPO*) 244 §:n 6 momentin mukaan puheenjohtaja voi määrätä sopivan ajan todisteiden vastaanottamista koskevien hakemusten jättämiseksi. Lain 246 §:n 1 momentin mukaan todisteiden vastaanottamista ei kuitenkaan saa evätä sillä perusteella, että todisteet tai todistettava seikka on esitetty liian myöhään. Sanottujen säännösten perusteella näyttää siltä, että myös Saksassa on mahdollista asettaa määräaikoja todisteiden esittämiseksi, mutta tähän nojautuvaa preklusion mahdollisuutta ei ole.

Puolan rikosprosessilakiin (Kodeks postępowania karnego) sisältyy säännöksiä määräajoista todistelun esittämiselle. Rikosprosessilain 170 artiklan 1 §:n 6 kohdan mukaan todistelua koskeva hakemus hylätään, jos hakemus on jätetty prosessiviranomaisen asettaman määräajan jälkeen, ja määräajasta on ilmoitettu hakemuksen tekijälle. Hakemusta ei voi kuitenkaan 170 artiklan 1a §:n mukaan hylätä, jos todistettava seikka on tärkeä sen määrittämiseksi, onko kiellettyä tekoa tehty, tai onko kyseessä rikos, tai minkälainen rikos on kyseessä. Hakemusta ei myöskään 1 § 6 kohdan nojalla voida hylätä, jos todistettava seikka on tärkeä sen määrittämiseksi, onko olemassa edellytyksiä rikoslain (*Kodeks karny*) 93g artiklan mukaiseen psykiatrisessa laitoksessa olemiseen määräämiselle.

Puolan rikosprosessilaki näkyy sallivan tuomioistuimen määräämän preklusion asettamisen, josta on kuitenkin poikkeamismahdollisuuksia, jotka liittyvät nimetyn todisteen näyttöarvoon syyteasian kannalta. Poikkeamismahdollisuus on siten varsin laaja, mutta vastaavasti myös preklusion asettaminen näyttäisi olevan mahdollista laajalti eli jo oikeudenkäynnissä alemmassa tuomioistuimessa.

Italian rikosprosessilain (Codice di Procedura Penale, CPP) 468 artiklan todistajan tai asiantuntijan kuulemista esittävän asianosaisen on toimitettava tuomioistuimelle viimeistään seitsemää päivää ennen käsittelyn alkamista lista kuultavista yksilöiden kuulemisen toimittamisen olosuhteet, uhalla, että todisteen esittäminen muutoin evätään. Tuomioistuin kutsuu todistajat käsittelyyn, ellei siihen ole todistamiskieltojen tai todisteen ilmeisen merkityksettömyyden vuoksi estettä.

CPP 493 artiklan mukaan asianosaisen toimittamalta listalta puuttuva todiste voidaan hyväksyä esitettäväksi, jos asianosainen osoittaa, että hän ei ole voinut nimetä todistetta listalleen määräajassa. Italian rikosprosessilain säännökset näyttävät mahdollistavan todisteen prekludoitumisen, ellei todistetta nimetä viimeistään seitsemän päivää ennen käsittelyn alkamista tuomioistuimelle toimitettavassa listassa. Tuomioistuin voi kuitenkin hyväksyä todisteen, mikäli myöhästymiselle on pätevä syy.

Ranskan rikosprosessilain (Code de procédure pénale) 281 artiklan mukaan asianosaisten on toimitettava vastapuolelle lista todistajista ja asiantuntijoista yksilöintitietoineen mahdollisimman joutuisasti ja viimeistään kuukautta ennen käsittelyn alkamista. Ranskan rikosprosessilaissa ei näyttäisi olevan sanktiota siltä varalta, että todistajaa tai asiantuntijaa ei nimetä määräajassa. Ranskan osalta on kuitenkin huomattava, että todistajat kuullaan jo tutkintavaiheessa eikä henkilötodistelua välttämättä esitetä siinä määrin kuin Pohjoismaissa enää varsinaisessa oikeudenkäynnissä. Rikosasian tutkintaa johtaa tutkintatuomari (*Juge d'instruction*), jonka tehtävänä on muun muassa arvioida, keitä kaikkia on syytä kuulla todistajina.

Ranskan rikosprosessilain 281 artikla koskee valmistelua *Cour d'Assise* -nimisessä tuomioistuimessa, jossa käsitellään vakavimmat rikosasiat. Todistajat on kuultu jo tutkintavaiheessa, jolloin asianosaisilla on oletettavasti varsin hyvät edellytykset arvioida tarpeellinen todistelu omalta kannaltaan ja heillä on tiedolliset valmiudet nimetä hyvissä ajoin ne henkilöt, joiden kuulemista suullisessa käsittelyssä he pitävät aiheellisena. Ranskan rikosprosessi eroaa perustavaa laatua olevalla tavalla suomalaisesta, joten sen perusteella ei ole tehtävissä kuin korkeintaan suuntaa-antavia päätelmiä. Preklusion kannalta voidaan kuitenkin todeta, että Ranskassa lainsäädännössä on määräaikoja todisteiden nimeämiseksi, mutta ei varsinaisia sanktioita niiden ylittymisen varalle.

Oikeusvertailusta voidaan todeta yhteenvetona, että Pohjoismaissa ei ole käytössä preklusiota ja todistelun nimeämisen määräaikoja on ainoastaan Norjassa. Todisteluun liittyvät määräajat ovat yleisempiä muualla Euroopassa, mutta useimmissa vertailuun otetuissa maissa ei ole varsinaista preklusiota, mutta sen sijaan todistelun nimeämistä koskevia määräaikoja. Preklusiomahdollisuus sisältyi Viron ja Italian lainsäädäntöön. Niissä todistelun nimeämisen määräaika oli sidottu joko vastuksen toimittamiseen tai sitten suhteessa käsittelyn aloittamiseen. Molemmissa maissa tuomioistuimella oli kuitenkin oikeus hyväksyä todiste, jos määräajan ylittymiselle oli hyväksyttävä syy.

5 Preklusio ja ylimääräinen muutoksenhaku

5.1 Ylimääräinen muutoksenhaku syytetyn eduksi

Tässä yhteydessä ylimääräisellä muutoksenhaulla tarkoitetaan ainoastaan tuomion purkua, mutta ei tuomiovirhekantelua eikä muitakaan oikeudenkäyntimenettelyyn perustuvia ylimääräisen muutoksenhaun keinoja.

Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 §:n 3 kohta mahdollistaa lainvoiman saaneen tuomion purkamisen syytetyn eduksi, jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut syytetyn vapauttamiseen tai siihen, että rikokseen olisi ollut sovellettava lievempiä rangaistussäännöksiä, tahi on erittäin painavia syitä, katsoen siihen mihin näin vedotaan ja mitä muutoin käy ilmi, saattaa uudelleen tutkittavaksi kysymys, onko syytetty tehnyt sen rikollisen teon, joka on luettu hänen syykseen.

Oikeudenkäymiskaaren 31 lukuun sisältyy myös säännös tuomion purkamisesta syytetyn vahingoksi (ks. luku 5.2), jolloin purkaminen edellyttää hyväksyttävää syytä, miksi syyteasiassa merkityksellistä todistetta ei ole aikaisemmin esitetty. Purkaminen syytetyn eduksi (OK 31:8,3) on mahdollista olennaisesti lievemmin edellytyksin, sillä lainkohdassa viitataan ainoastaan todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty. Syytetyn eduksi puhuvalle uudelle todisteelle ei aseteta lainkohdassa preklusiota, vaan todiste voidaan esittää vaikka sen esittäminen jo syyteasiaa käsiteltäessä olisi ollut mahdollista.

Preklusiota koskeva lainsäädäntöhanke vaikuttaisi ylimääräistä muutoksenhakua koskeviin säännöksiin useammalla tavalla. Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 §:n kannalta preklusion asettaminen rikosprosessissa jo korkeimman oikeuden käsittelyä edeltävästi tarkoittaisi sitä, että OK 31:8,3 mahdollistaisi uuden todisteen esittämisen ylimääräisessä muutoksenhaussa rajoituksettomasti, kun taas syyteasian

oikeudenkäynnissä todisteen esittämisen ajankohtaa rajaisi preklusio. Sanottuun ongelmaan on kiinnittänyt huomiota *Välimäki* tarkastellessaan preklusiota valituslupa-asiaa käsiteltäessä (*Välimäki* 2016 s. 305-305):

”Hämmästyttävänä ja ehkä epä johdonmukaisena voidaan pitää sitä, että OK 31:8:n 3-kohdan mukaan sellaisessa rikosasiassa, jossa on kyse tuomion purkamisesta syytetyn eduksi, ei ole preklusiouuhkaa. Uusiin todisteisiin voidaan tällaisessa rikosasiassa vedota vapaasti, vaikka se ei normaalissa muutoksenhaussa kävisikään päinsä.

Yksi tapa ratkaista ristiriita on seuraava suoraviivainen keino. Jos aikaisemmin esittämättömien todisteiden perusteella asiassa näyttää täyttyvän OK 31:8:n 3-kohdan mukaisen purun edellytykset, OK 30:7:ää ei yksinkertaisesti sovelleta valituslupaharkinnassa eikä luvan myöntämisen jälkeen valitusta käsiteltäessä. Tällaista erikoista menettelyä tukevat valituslupajärjestelmän perusteet. Kun purkuperuste säädettiin yhdeksi valituslupaperusteeksi, sitä perusteltiin nimenomaisesti sillä, että korkein oikeus voi suoraan ja joustavasti valitusluvan myöntämällä ryhtyä virheellisen tuomion vaatimiin toimiin purkuhakemusta odottamatta. Kun kysymys on siis itse asiassa purkuasiasta, siinä pitäisi soveltaa suoraan OK 31 luvun menettelysäännöksiä. Siinä ei ole mieltä, että tuomitun pitäisi laskea tuomio ensin lainvoimaiseksi ja hakea vasta sitten purkua, jotta hän voisi vedota uuteen seikkaan tai todisteeseen.”

Välimäen pohdinta on perusteltua nykyisessä järjestelmässä, jossa preklusio rikosasiassa on voimassa ainoastaan valituslupa-asiaassa KKO:ssa. Mikäli preklusiosta kuitenkin säädettäisiin jo syyteasian käsittelyn aikaisemmassa vaiheessa, lainsäädännössä tämä pitäisi huomioida siten, että ylimääräisessä muutoksenhaussa ei olisi mahdollista vedota enää sellaiseen todisteeseen, jota ei preklusion vuoksi olisi voinut esittää syyteasian käsittelyssä. Mikäli tätä tarkoittavaa muutosta ylimääräistä muutoksenhakua koskeviin säännöksiin ei tehdä, avautuu mahdollisuus syytetyn taktikointiin sillä, että hän voi tarvittaessa nimetä uutta syyttömyyttään väitetyksi tukevaa todistelua hakiessaan purkua KKO:lta, vaikka alempi tuomioistuin olisi evännyt todisteet preklusion perusteella. Koska todistelu KKO:ssa tapahtuu kirjallisessa menettelyssä etenkin ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa asiassa, uusi todistelu ja sen merkitys tulisi arvioiduksi menettelyssä, joka on todisteiden näyttöarvon määrittämiseen olennaisesti huonompi kuin alemmassa tuomioistuimessa pääkäsittelyn jälkeen suoritettu kokonaisvaltainen näyttöarviointi.

Korkein oikeus on käsitellyt etenkin päiväsakon rahamäärää koskeneita purkutapauksia tavalla, joka viittaa siihen, että KKO on arvioinut laajentavasti preklusion puuttumista rikosprosessissa. Toisin sanoen siten, että jopa rangaistuksen

mittaamiseen vaikuttavaa uutta selvitystä on otettava vastaan huolimatta siitä, että kyseinen selvitys olisi ollut mahdollista esittää syyteasian yhteydessä alemmassa tuomioistuimessa. Tässä yhteydessä voidaan viitata KKO:n täysistunnon ratkaisuun 2016:83:

Käräjäoikeus oli kirjallisessa menettelyssä tuominnut A:n törkeästä rattijuopumuksesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sen ohessa sakkoon. Haasteessa A:ta oli kehoitettu ilmoittamaan päiväsakon rahamäärään vaikuttavissa tiedoissa tapahtuneista olennaisista muutoksista. A ei ollut esittänyt selvitystä tuloistaan käräjäoikeudelle. Päiväsakon rahamäärä oli vahvistettu viimeksi toimitetun verotuksen tietojen perusteella. A ei ollut hakenut tuomioon muutosta hovioikeudelta.

A haki käräjäoikeuden tuomion purkamista sillä perusteella, että hänen tuloaan oli tuomitsemishetkellä ollut vain peruspäiväraha. Sakkotuomio purettiin päiväsakon rahamäärän osalta. (Ään.)

Tapauksessa KKO 2016:83 enemmistö ei katsonut selvitykseen vetoamisoikeuden prekludoituneen, vaikka käräjäoikeudessa syytetyn huomiota oli nimenomaisesti kiinnitetty tarpeeseen esittää selvitystä muuttuneista tuloistaan ja syytetyllä oli ollut käytettävissä tehokas muutoksenhakekeino myös päiväsakon rahamäärän osalta, koska hän olisi voinut valittaa ratkaisusta hovioikeuteen (kohta 14). KKO:n enemmistö havaitsi myös sen, että voitaisiin pitää muutoksenhakujärjestelmän kannalta epäjohdonmukaisena, mikäli ylimääräisessä muutoksenhaussa voi vedota uuteen selvitykseen helpommin kuin säännönmukaisessa muutoksenhaussa, jossa OK 31:7 rajoittaa uuteen selvitykseen vetoamista KKO:ssa.

Näistä preklusion soveltamista vahvasti puoltavista seikoista huolimatta enemmistö tukeutui lainsäätäjän oletettuun tahtoon todeten, että vetoamista uuteen selvitykseen ei ole rajoitettu ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa OK 31:8,3:ssa. Säännöstä oli aikanaan perusteltu sillä, että julkinen etu voi vaatia tuomion purkamista, jos joku on aikaisemmin syyttömästi tuomittu. Tältä osin voi todeta, että päiväsakon rahamäärässä on kysymys ainoastaan seuraamukseen vaikuttavasta seikasta, joten sitä koskevalla arvioinnilla ei ole merkitystä syyttömyyden selvittämisen kannalta.

Vaikka tapauksen KKO 2016:83 enemmistön perustelut eivät välttämättä lukijaa vakuuta, KKO on ratkaisullaan tulkinnut preklusion puuttumista ylimääräisessä muutoksenhaussa tavalla, joka osoittaa lainsäätäjän suorittamaan valintaan sitoutumista antamatta olennaista arvoa reaalille tai rikosprosessin systematiikkaan pohjautuville tulkinta-argumenteille. Preklusioon liittyvän lainsäädäntöhankkeen

kannalta omaksuttu tulkinta tarkoittaa sitä, että preklusiosta ylimääräisessä muutoksenhaussa olisi nimenomaisesti säänneltävä, jotta lainsäätäjän tahtotila tulee selvästi lausutuksi. Mikäli rikosprosessissa säädettäisiin preklusiosta jossakin KKO:n käsittelyä edeltävässä vaiheessa, pitäisi OK 31:8,3:n säännös muuttaa sellaiseen muotoon, jossa asetetaan preklusio tuomion purkamista koskevalle hakemukselle syytetyn eduksi. Preklusion poikkeamismahdollisuuksien tulisi olla enintään samantasoiset kuin edeltävässä oikeudenkäynnin vaiheessa. Olisi nimittäin epä johdonmukaista sallia sellaisen todisteen esittäminen ylimääräisessä muutoksenhaussa, jota ei voitaisi sallia preklusion vuoksi esimerkiksi säännönmukaisessa muutoksenhaussa käräjäoikeudesta hovioikeuteen.

Todettakoon vielä tapauksesta KKO 2016:83, että ratkaisun antamisen jälkeen päiväsakon rahamäärää koskevaa lainsäädäntöä on muutettu siten, että tuomion purkamista voidaan hakea siltä tuomioistuimelta, jonka tuomiota hakemus koskee. OK 31:14a:n 1 momentin 1a) kohdan (2018/422) mukaan menettelyä sovelletaan haettaessa päiväsakon rahamäärän alentamista. Lain muutosta on hallituksen esityksessä perusteltu sillä, että KKO:n oikeuskäytännön perusteella tuomio voidaan päiväsakon rahamäärän osalta purkaa, jos vedotaan uuteen seikkaan tai todisteseen, jota ei ole aiemmin esitetty ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut alhaisempaan päiväsakon rahamäärään (HE 200/2017 s. 42). Lain valmistelussa ei pidetty tarkoituksenmukaisena, että teknisluontoisella perusteella tapahtuva tuomion purkaminen edellyttäisi käsittelyä KKO:ssa. Preklusiota koskevan selvityksen kannalta KKO 2016:83 on kuitenkin olennainen sikäli, että siitä ilmenee ylimmän tuomioistuimen päättelytapa siihen, mitä päätelmiä voidaan tehdä preklusiosäännöksen puuttumisesta rikosprosessissa. Tältä kannalta ratkaisevaa ei ole, että päiväsakon rahamäärän osalta tuomion purkaminen tapahtuu nykyisin alemmassa tuomioistuimessa.

5.2 Ylimääräinen muutoksenhaku syytetyn vahingoksi

Lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn vahingoksi purkaa oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 9 §:ssä tarkoitetulla perusteella. Purku on mahdollista 2 momentin mukaan, ”jo kysymyksen ollessa rikoksesta, josta säännöllisen rangaistusasteikon mukaan voi seurata ankarampi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta tai josta voi seurata viraltapano, vedotaan seikkaan tai todisteseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut syytetyn tuomitsemiseen rikoksesta tai siihen, että rikokseen olisi ollut sovellettava olennaisesti ankarampia rangaistussäännöksiä.”

Tuomiota ei kuitenkaan 3 momentin mukaan saa purkaa, ”ellei saateta todennäköiseksi, ettei asianosainen ole voinut vedota puheena olevaan seikkaan tai todisteeseen siinä oikeudessa, joka tuomion on antanut, tai hakemalla muutosta tuomioon taikka että hän muutoin on pätevistä syyistä ollut siihen vetoamatta.”

Toisin kuin syytetyn eduksi tapahtuvassa tuomionpurussa, syytetyn vahingoksi tapahtuva tuomionpurku edellyttää, että asianosainen ei ole voinut vedota todisteeseen aikaisemmin. Kirjallisuudessa preklusion poikkeamismahdollisuutta on tulkittu vastaavalla tavalla kuin riita-asioissa (Koponen 2017 s. 562). Selvä pääsääntö riita-asiaa koskevassa tuomionpurussa on ollut, että tuomionpurkua hakevan on täytynyt saada tieto uudesta seikasta tai todisteesta vasta lainvoiman saaneen tuomion jälkeen. Yleensä kysymys on ollut uudesta, asianosaisen tietoon vasta syyteasian käsittelyn jälkeen tulleesta todisteesta, mutta mahdollista on, että todisteiden sisältö on olennaisella tavalla muuttunut käsittelyn jälkeen. Näin voi olla asianlaita esimerkiksi silloin, kun asianomistaja tai todistaja on olennaisella tavalla muuttanut kertomustaan käsittelyn jälkeen.

Oikeuskäytäntöä tuomion purkamisesta syytetyn vahingoksi on niukasti. KKO:n ratkaisujen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että preklusiosta poikkeamiseen on asetettu ankarahkot edellytykset. Riittävää ei ole, että esimerkiksi syyttäjä ei ole havainnut tietyn selvityksen olemassaoloa. Edellytyksenä on, että syyttäjä ei ole voinut havaita selvityksen olemassaoloa. Tällaisesta tilanteesta oli kysymys julkaisemattomassa tapauksessa KKO 10.9.2001 (nro 1712), jota on tarkasteltu *Koposen* teoksessa (2017 s. 563). Sen sijaan tapauksessa KKO 29.5.2015 (nro 1051) oli myöhemmässä toiseen asiaan liittyvässä esitutkinnassa saatu selville, että purkuhakemuksen kohteena olleessa tuomioissa tarkoitettu huume-erä oli ollut huomattavasti suurempi kuin syytteessä oli väitetty. Vaikka ainakin osa uudesta näytöstä olisi voitu esittää jo alkuperäisessä syyteasiassa, todisteiden merkitys kokonaisnäytössä oli selvinnyt vasta uudessa tutkinnassa eikä uusi selvitys pääasiallisesti ollut tuomionpurkuhakemuksen kohteena olleen tuomion aikaan syyttäjän tai poliisin tiedossa.

Preklusion soveltaminen ylimääräisessä muutoksenhaussa on tarkoittanut sitä, että velvollisuus preklusion poissulkemiseen tarvittavan selvityksen esittämiseen on ollut hakijalla. Jos jokin seikka tai todiste on ollut tiedossa jo syyteasian käsittelyn aikana, hakijan on perusteltava, miksi siihen ei ole vedottu syyteasian käsittelyssä. Haettaessa purkua syytetyn vahingoksi selvittämisvelvollisuus (tai näyttötaakka) on syyttäjällä tai purkua hakevalla asianomistajalla. Sen sijaan, mikäli preklusio ulotettaisiin myös tuomionpurkuun syytetyn eduksi, asettuisi vastaava näyttötaakka hänelle. Syytetyllä on kuitenkin tosiasiaa rajallisemmat mahdollisuudet uusien seikkojen ja todisteiden hankkimiseen, mikä saattaisi edellyttää huomioon ottamista preklusiota koskevan säännöksen sanamuodossa.

Preklusiosta poikkeamiselle syytetyn eduksi ei tulisi asettaa korkeampaa kynnystä kuin silloin, kun preklusiosta poikkeamiseen vetoaa syyttäjä. Mikäli tuomionpurkuun syytetyn eduksi liitettäisiin preklusio, edellyttäisi se käytännössä sitä, että syytetyn vahingoksi tapahtuvassa tuomionpurussa preklusiosta poikkeamiselle asetettaisiin säännöksessä nykyistä korkeampi kynnys. Voitaneen muutoinkin ajatella, että systemaattiset näkökohdat puoltaisivat sitä, että preklusiosta poikkeaminen olisi poikkeuksellisempaa haettaessa tuomionpurkua syytetyn vahingoksi kuin silloin, kun hakemuksella pyritään tuomionpurkuun syytetyn eduksi.

5.3 Preklusion reunaehdot ylimääräisessä muutoksenhaussa

Lopuksi on syytä pohtia lyhyesti sitä, puoltavatko ylimääräiselle muutoksenhauille tähän asti asetetut intressit sitä, että preklusiota ei sovellettaisi jatkossakaan ylimääräiseen muutoksenhakuun. Voidaan nimittäin ajatella, että preklusio varsinaisessa syyteasiassa käytännössä edellyttää jonkinlaisen uutta todistelua rajoittavan säännöksen ottamista ylimääräistä muutoksenhakua koskevaan sääntelyyn, koska muutoin ajaudutaan irrationaaliseen tilanteeseen, kun uutta todistelua on helpompi nimetä vasta syyteasiassa annetun tuomion lainvoimaiseksi tulemisen jälkeen. Tällöin asetelma muodostuisi vastaavaksi kuin KKO:ssa on tällä hetkellä valituslupa-asiassa, jossa preklusiota lähtökohtaisesti sovelletaan, mutta ei sen sijaan tuomionpurkua koskevassa asiassa.

Preklusion osittaista puuttumista rikosasian ylimääräisessä muutoksenhaussa on perusteltu sillä, että julkinen etu vaatii sellaisen tuomion purkamista, jolla joku on syyttömästi tuomittu. Lisäksi, kun syytetty ei rikosasiassa periaatteessa ole todistusvelvollinen, ei hänen viakseen voida lukea, ettei hän jo jutussa ole vedonnut johonkin tiedossaan olleeseen seikkaan tai todisteeseen (KKO 2016:83, kohta 18 ja siellä viitattu HE 14/1958 vp s. 9).

Näihin preklusiota vastaan puhuviin argumentteihin voidaan vastata seuraavasti. Ensimmäinen argumenteista on sikäli varteenotettava, että rikosasiassa syyttömästi tuomitsemisesta aiheutuvaa moraalista haittaa niin yksilölle kuin yhteiskunnalle voidaan pitää niin merkittävänä, että lainsäädännöllä on syytä mahdollistaa tämänkaltaiseen tilanteeseen puuttuminen myös jälkikäteisesti. Realistista on tunnustaa, että vaikka rikosprosessissa kyettäisiin tekemään aineellisesti oikeita ratkaisuja valtaosassa tapauksia, virheen mahdollisuus jää olemaan ja voi joskus tuottaa hyvin toimivassakin oikeusjärjestyksessä väärän tuomion.

Tämä näkökohta pitää ottaa huomioon preklusiota koskevassa sääntelyssä, jota ei voida laatia sellaiseksi, joka tosiasiaa estäisi lainvoimaisen tuomion purkamisen. Tältä kannalta ratkaisevaa ei kuitenkaan ole preklusiosäännöksen olemassaolo vaan säännöksen muotoilu sellaiseksi, joka mahdollistaa tuomioistuimen käyttävän harkintaa siinä, antaako asia aiheutta tuomion purkamiseen uuden selvityksen perusteella. Etenkin syytetyn eduksi tapahtuvassa tuomionpurussa voisi siten olla perusteltua antaa merkitystä myös sille, kuinka ilmeisesti uusi todistelu puoltaa tuomitun syyttömyyttä. Vaikka preklusiosta poikkeaminen yleensä kytketään siihen, että todiste on tullut asianosaisten tietoon vasta syyteasian tultua lainvoimaiseksi, useimmiten preklusiota koskevissa säännöksissä mainitaan myös muu pätevä syy siihen, että todisteeseen ei ole aikaisemmin vedottu. Voisi ajatella esimerkiksi niin, että jos syyttäjä virkaansa liittyvän objektiviteettiperiaatteen velvoittamana on ryhtynyt ylimääräiseen muutoksenhakuun tuomitun eduksi, tulisi preklusiosäännöstä soveltaa pidättyvästi. Preklusiota koskevan kysymyksen ratkaisemisessa voitaneen antaa myös merkitystä asianosaisten käsitykselle etenkin silloin, jos asianosaiset ovat yhtä mieltä uuden todisteen esittämisen tarpeellisuudesta.

Pätevä syy on preklusion poikkeamisperusteena valituslupa-asian käsittelyä koskevassa OK 31:7:ssä. Säännöstä koskeva oikeuskäytäntö osoittaa, että varsin monenlaiset perusteet on otettu huomioon punnittaessa pätevän syyn vaatimusta. Perusteissa on tarkasteltu prosessaamisen huolellisuutta, joka usein on liittynyt oikeudenkäyntiasiamiehen toimintaan. Merkitystä on annettu myös sille, kuinka merkittävästä todisteesta on ollut kysymys. Pätevän syyn vaatimusta on luonnehdittu eräänlaiseksi yleislausekkeeksi, mikä kuvannee säännöksen ratiota (ks. Välimäki 2016 s. 340–341). Jos preklusio laajennettaisiin koskemaan myös ylimääräistä muutoksenhakua, pätevän syyn arvioiminen voisi riittävin tavoin varmistaa sitä, että tuomioistuin voi sallia preklusiosta poikkeamisen myös niissä tilanteissa, joissa todisteeseen olisi syyteasiaa käsiteltäessä voitu vedota, mutta syystä tai toisesta näin ei ole tehty, vaikka todiste olisi ollut erittäin merkittävä tapauksen kokonaisu näytön kannalta.

Preklusiota ylimääräisessä muutoksenhaussa vastaan puhuvana seikkana on tuotu esille vielä se, että rikosasiassa syytetty ei ole todistusvelvollinen eli hänellä on oikeus pysytellä passiivisena myös todistelun suhteen. Itsekriminointisuoja sinänsä turvaa syytetyn mahdollisuutta puolustautua passiivisella tavalla eikä rikosprosessuaalisella sääntelyllä voida estää tai rajoittaa tällaista valintaa. Argumentti preklusion yhteydessä esitettynä on kuitenkin heikko. Vaikka syytetyllä ei ole todisteluvollisuutta, velvoittaa prosessuaalinen lainsäädäntö häntä muutoinkin oikeudenkäynnissä määritellen prosessitoimien ajankohtia ja määräaikoja. Olisi lainsäädännöllisesti epä johdonmukaista asettaa muita oikeudenkäyntiin liittyviä toimintavelvoitteita, jotka liittyvät käsittelyyn osallistumiseen, puheenvuorojen

käyttämiseen käsittelyssä tai vastauksen antamiseen, mutta kategorisesti pidättyä niistä todistelun esittämisajankohtien suhteen. Mikäli preklusio on katsottavissa lähtökohtaisesti sallituksi jo syyteasian käsittelyssä, on johdonmukaista ja sallittua mahdollistaa sen soveltaminen myös ylimääräisessä muutoksenhaussa.

Preklusiolle ylimääräisessä muutoksenhaussa voidaan nähdä myös puoltavia tekijöitä. Jos lainsäädäntöön sisältyy yksiselitteinen preklusiota tarkoittava säännös ylimääräisessä muutoksenhaussa, on säännös omiaan ohjaamaan asianosaisten prosessitoimia siihen suuntaan, että relevantit todisteet pyritään hankkimaan ja nimeämään jo syyteasiaa käsiteltäessä. Ei ole oikeudenkäynnin aineellisen lopputuloksen eikä asianosaisten oikeusturvan kannalta mitenkään eduksi, että todistelua esitetään vaiheittain oikeudenkäynnin eri vaiheissa. Oikeudenkäynnin järjestämiseen liittyvät menettelyperiaatteet kuten keskitys ja välittömyys puoltavat sitä, että todistelu esitetään kerralla asiaa ratkaisevalle tuomioistuimelle. Preklusion puuttuminen ylimääräisestä muutoksenhausta syytetyn eduksi voi päinvastoin kannustaa menettelyyn, jossa syytetylle vastaisen syyteasian lopputuloksen varalta pantataan jotakin merkityksellistä todistetta vielä ylimääräiseen muutoksenhakuun.

5.4 Preklusiosäännös ylimääräisessä muutoksenhaussa

Preklusiota koskeva sääntely on nykyisellään jossakin määrin sirpaleista, sillä todisteita koskevat poikkeamismahdollisuudet on määritelty eri tavalla käräjäoikeuden valmistelua ja pääkäsittelyä koskivissa säännöksissä (OK5:22 ja OK 6:9). Preklusio muutoksenhakutuomioistuimissa on sanamuodoltaan verraten samanlainen, sillä OK 25:17:sta ja OK 31:7:ssä viitataan siihen, että asianosaisten on saatettava todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen alemmissa tuomioistuimissa tai että hänellä on ollut pätevä syy olla tekemättä niin. Yleisesti ottaen voisi olla perusteltua, että preklusiota koskevissa säännöksissä olisi yhdenmukaisuutta. Tätä voidaan puoltaa ainakin sillä, että samankaltaisuus lisäisi tuomioistuintien tulkintojen ennakoitavuutta ja lainkäytön yhdenmukaisuutta. Preklusiosta poikkeaminen on joka tapauksessa harkinnanvaraista ja tilannesidonnaista, joten säännökset eivät voine olla kovin kasuistisia.

Jos preklusio otetaan käyttöön käräjä- ja/tai hovioikeudessa rikosasioissa, vahvat syyt puoltavat preklusiosääntelyn ulottamista myös ylimääräiseen muutoksenhakuun. Nykyisellään preklusiosääntely KKO:ssa on sikäli ristiriitainen, että valituslupa-asian käsittelyssä sovelletaan preklusiota samoin kuin tuomionpurussa syytetyn vahingoksi. Muissa ylimääräistä muutoksenhakua koskevissa asioissa preklusiosäännöstä ei ole (ks. tarkemmin Koponen 2017 s. 226–227). Ylimääräistä muutoksenhakua koskevasta preklusiosta olisi perusteltua säätää yhdellä

kaikki menettelyvaihtoehdot kattavalla säännöksellä, ellei jossakin menettelymuodossa haluta eriyttää poikkeamismahdollisuuksia koskevan harkinnan edellytyksiä. Lähinnä tällainen voisi tulla kysymykseen tuomion purkamisessa syytetyn vahingoksi.

Rikosprosessuaalisten periaatteiden vuoksi tuomion purkamiselle syytetyn vahingoksi on syytä asettaa korkeampi kynnys verrattuna edellytyksiin, joita on tuomion purkamiselle syytetyn eduksi. Jo nykyisellään purku syytetyn vahingoksi kuitenkin edellyttää preklusion ohella rikokselta tiettyä vakavuutta ja sitä, että uusi todiste olisi todennäköisesti johtanut syytetyn tuomitsemiseen tai ankarampien rangaistussäännösten soveltamiseen. On pitkälti oikeuspoliittinen kysymys, halutaanko preklusiolle syytetyn vahingoksi tapahtuvassa tuomion purussa asettaa tiukemmat edellytykset. Oma kantani on, että purkamisen kynnys asettuu jo muista syistä korkeammalle, jolloin myös tuomion purkamiseen syytetyn vahingoksi voitaisiin soveltaa yleistä ylimääräistä muutoksenhakua koskevaa preklusiota.

Preklusiosääntelyn yhdenmukaisuuden toteuttamiseksi ylimääräiseen muutoksenhakuun voisi soveltaa samaa preklusiosäännöstä, joka on voimassa valituslupa-asiassa (OK 30:7). Lainsäädäntöteknisesti tämän voi toteuttaa viittaus-säännöksellä OK 31 lukuun, jossa todettaisiin, että ylimääräisessä muutoksenhaussa sovelletaan OK 30:7:ssä tarkoitettua säännöstä preklusiosta.

6 Vaihtoehdot preklusiolle

6.1 Tausta

Oikeusministeriön asettama rikosprosessin sujuvoittamista arvioinut työryhmä on mietinnössään (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2023:16 s. 108–111) tarkastellut joitakin vaihtoehtoja preklusiolle. Vaihtoehtoina esillä ovat olleet todistelun ilmoittamiseen liittyvä sanktiointi, syytetyn velvoittaminen vastaamaan syytteisiin rikosasian valmisteluvaiheessa ja oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus.

Mietinnössä on arvioitu, että todistelun ilmoittaminen edellyttäisi ainakin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 16 §:n tarkastelua. Syytteisiin vastaamiseen velvoittaminen puolestaan edellyttäisi periaatteellisesti merkittävää muutosta oikeudenkäyntiavustajia koskevaan lainsäädäntöön ja tapaohjeistukseen. Tämän vuoksi tarkasteltavaksi tulisi, onko asianajajien ja oikeudenkäyntiavustajien valvonta tällä hetkellä riittävää ja sitä koskeva lainsäädäntö ajan tasalla. Valvontaa varten on perustettu valvontalautakunta, joka voi ensi asteena määrätä oikeudenkäyntiavustajille ja asianajajille kurinpidollisia seuraamuksia.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta huolimattoman prosessaamisen perusteella on säännelty oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 3 §:ssä, joka koskee syytetyn edustajan, asiamiehen tai avustajan tahallaan tai huolimattomuudesta valtiolle tai toiselle asianosaiselle aiheuttamia kuluja, joista hänet voidaan velvoittaa vastaamaan yhdessä päämiehensä kanssa. Työryhmän mietinnössä on arvioitu, että säännöstä tulisi tarkastella uudelleen valmistelun tehostamisen ja oikeudenkäyntisäännösten noudattamisen näkökulmasta.

6.2 Todistelun esittämisen sanktiointi

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 16 §:n mukaan, jos asianosainen tahtoo pääkäsittelyssä esittää todisteen, jota hän ei ole aikaisemmin ilmoittanut, hänen on viipymättä ennen pääkäsittelyä saatettava se tuomioistuimen tietoon ja samalla ilmoitettava, mitä hän haluaa todisteella näyttää toteen.

Säännös tarkoittaa sitä, että pääsäännön mukaan virallisen syyttäjän tulee ilmoittaa todisteensa haastehakemuksessa ja vastaajan kirjallisessa vastauksessa. Silloin, kun aikaisemmin ilmoitettua todistajaa jostain syystä ei voida kuulla pääkäsittelyssä, kun asianosainen saa tiedon uudesta todisteesta sekä silloin, kun vastaajalta ei ole pyydetty kirjallista vastausta, voi esimerkiksi olla olemassa tilanne, jolloin uudesta todisteesta tulee voida ilmoittaa. Jotta pääkäsittelyn lykkääminen voitaisiin välttää uuden todisteen vuoksi, asianosaisen on niin pian, kun hän tietää esittävänsä uuden todisteen, ilmoitettava siitä tuomioistuimelle. Jos asianosainen laiminlyö todisteen ilmoittamisen ennen pääkäsittelyä ja pääkäsittely joudutaan sen vuoksi lykkäämään tai peruuttamaan, asianosainen voi 9 luvun säännösten nojalla joutua korvaamaan käsittelyn pitkittymisestä aiheutuneet kustannukset (HE 82/1995 s. 75).

Hallituksen esityksen perusteluista käy ilmi, että lainsäätäjän alkuperäisenä ajatuksena on ollut ohjata ROL 5:16:llä asianosaisia ilmoittamaan todisteet viipymättä ennen pääkäsittelyä, jotta pääkäsittelyä ei tarvitse lykätä uuden todistelun vuoksi. Säännökseen ei ole liitetty sanktiota, mutta perusteluissa on viitattu ROL 9 luvun oikeudenkäyntikuluvastuuta koskeviin säännöksiin. Kokemus on osoittanut, että kuluvastuu huolimattoman prosessaamisen perusteella realisoituu harvoin ja oikeuskäytännössä on asetettu korkea kynnyks kuluvastuun määrittämiselle.

Oikeudenkäyntiavustajan kuluvastuusta on ollut kysymys tapauksissa KKO 2005:9 ja 2003:46. Tapaus KKO 2005:9 koski konkurssiasiaa, jossa konkurssipesän hoitaja oli nostanut takaisinsaantikanteen, joka oli hylätty sekä käräjäoikeudessa että hovioikeudessa. Konkurssipesän hoitajaa ja tämän edustamaa asianajotoimistoa vaadittiin korvaamaan oikeudenkäynnistä vastapuolelle aiheutuneet kulut. Vaatimus hylättiin, koska oikeudenkäyntiasiamiehen ei ollut osoitettu menetelleen velvollisuuksiensa vastaisesti kanteen nostamiseen ja hakiessaan ratkaisuun muutosta hovioikeudelta.

Tapauksessa KKO 2003:46 kulujen korvausvaatimus kohdistui huoneenvuokra-asiassa vuokralaisia edustaneeseen asianajajaan. Asianajajan oli väitetty pitkittäneen oikeudenkäyntiä valittamalla aiheuttomasti käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen. Menettelyn väitettiin olleen tahallista ottaen huomioon vuokralaisten esittämän vastakanteen peruste, esitetyt ylisuuret vaatimukset ja niiden perustelut sekä riskittömyys joutua itse vastaamaan omista tai vastapuolelle aiheutuneista kuluista. Jälkimmäinen näkökohta liittyy siihen, että pääsäännön mukaan huoneenvuoka-asiassa asianosaiset itse vastasivat kuluistaan. Vuokalaiset olivat lisäksi velkajärjestelyssä. KKO antoi perusteluissa merkitystä sille, että hovioikeus ei ollut pitänyt asianosaisten

hoviioikeudessa tarjoamaa todistelua asiaan vaikuttamattomana tai katsonut todistelun koskevan itsestään selviä asioita, koska se oli sallinut todistelun esittämisen hovioikeuden pääkäsittelyssä.

KKO totesi vielä yleisesti, että avustajan tai asiamiehen kuluvaluusta koskevaa säännöstä on sovellettava varovaisesti. Säännöksen väljä soveltaminen olisi omiaan kaventamaan oikeudenkäyntiavustajalle välttämätöntä riippumattomuutta. Sellainen kehitys olisi valitettavaa, jossa asianajajat henkilökohtaista kuluvaluusta välttääkseen kieltäytyisivät ajamasta lopputulokseltaan epävarmoja asioita tai avustamasta päämiestään muutoksenhaussa tämän hävittyä alioikeudessa. Yhdenvertaisuus kärsisi, jos vastahakoisuus kohdentuisi erityisesti varattomien henkilöiden asioiden ajamiseen. Lopputuloksena KKO hylkäsi kulujen korvaamista koskevan vaatimuksen. Vähemmistöön jääneet oikeusneuvokset olisivat pysyttäneet korvausvaluusta koskevan päätöksen ja perustelivat ratkaisuaan oikeudellisen asiantuntijan velvollisuuksilla.

Alemmista tuomioistuimista on osoitettavissa joitakin esimerkkejä viime vuosilta, joissa on suhtauduttu oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen kuluvaluuseen hieman aikaisempaa sallivammin. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa S16/364 (17.6.2016) asianosaisen edustaja velvoitettiin kuluvaluuseen äänin 2–1, sillä hän oli esiintynyt oikeudenkäynnissä vailla asianosaisyhtiön edustamiselta vaadittua kelpoisuutta. Edustaja oli antanut kahdesti väärää tietoa asemastaan yhtiössä, mistä oli aiheutunut oikeudenkäynnin pitkittymistä sekä oikeudenkäyntikuluja vastapuolelle. Helsingin hovioikeuden tapauksessa E15/1466 (22.12.2015) oikeudenkäyntiasiamiehet tuomittiin kuluvaluuseen virkarikosasiassa, jota he olivat ajaneet käräjätuomaria vastaan, joka oli toiminut puheenjohtajana ns. tupakkaoikeudenkäynnissä. Hovi-oikeus totesi, että ”seikat, joihin kanne on perustunut, sekä kanteen tueksi esitetty selvitys huomioon ottaen avustajien on lainoppineina asiamiehinä tullut ymmärtää, ettei rangaistusvaatimuksella ollut menestymisen mahdollisuuksia. Heidän olisi viimeistään oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin ratkaisut saatuaan tullut suhtautua varauksellisesti rangaistusvaatimuksen aiheellisuuteen.”

Turun hovioikeuden tapauksessa R17/351 (31.10.2018) törkeää kirjanpitorikosta ym. käsiteltäessä asianajaja määrättiin korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja yhteisvaluullisesti päämiehensä kanssa. Asianajaja ei ollut valmistautunut valmisteluistuntoon siten, että hän olisi kyennyt täsmentämään tai täydentämään hänelle etukäteen toimitettua yhteenvetoa tai vastaamaan tarkentaviin kysymyksiin. Pääkäsittelyä edeltävästi asianajaja oli toimittanut laajahkon kirjelmän, jossa hän oli esittänyt päämiehensä puolesta

uusia vaatimuksia ja perusteita sekä nimennyt lukuisia kirjallisia todisteita, uusia todistusteemoja, uuden asiantuntijan sekä kaksi uutta todistajaa. Pääkäsittelyssä asianajaja oli yllättäen esittänyt liiketoimintakiellon lyhentämistä koskevan uuden vaatimuksen sekä vaatinut itsekin nimeämiensä todistajien kuulemisen epäämistä tarpeettomana. Hyväksyttävää syytä ei ollut esitetty sille, miksi uusia vaatimuksia ja todisteita ei ollut esitetty valmisteluistunnossa tai ainakin hyvissä ajoin ennen pääkäsittelyä. Hovioikeus katsoi, että huomattava osa asianajajan esittämästä kirjallisesta todistelusta ja muusta oikeudenkäyntiaineistosta oli ollut asiaan vaikuttamatonta, mikä asianajajan oli täytynyt koulutuksensa puolesta ymmärtää. Hovioikeus velvoitti asianajajan korvaamaan vastapuolen kuluja yhteisvastuullisesti kolmasosaan saakka yhdessä päämiehen kanssa.

Oikeuskäytäntö oikeudenkäyntiavustajan ja -asiamiehen kuluvastuusta asettaa kynnyksen kuluvastuun toteamiselle korkealle ja käytäntö on jossakin määrin ristiriitaista. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2003:46 annettiin merkitystä muun ohessa sille, että tuomioistuin ei ollut evännyt todistelua tarpeettomana. Turun hovioikeus taas tapauksessa R17/351 painotti sitä, että oikeudenkäyntiavustajan olisi pitänyt koulutuksensa puolesta ymmärtää todistelun tarpeettomuus. Ero on verraten perustavaa laatua oleva, koska se osoittaa tarkastelutavan erilaisuutta. Jos tarkastelu kohdistuu tuomioistuimen ratkaisuihin, ei käytännössä arvioida oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen prosessaamisen huolellisuutta lainkaan. Joka tapauksessa oikeuskäytännön perusteella on ilmeistä, että todisteiden nimeämistä koskevan ROL 5:16:n muokkaaminen ei yksinomaan tehosta oikeudenkäyntiä, ellei samalla varmisteta sitä, että velvollisuuksien vastaisesta prosessaamisesta on mahdollista määrätä sanktioita.

Todisteiden esittämistä koskevaa säännöstä on mahdollista ”terävöittää” siten, että todisteiden esittämiselle olisi asetettavissa jokin määräaika, jonka tuomioistuin määrittäisi tapauskohtaisesti. Määräaika saattaisi yhtäältä osan asianosaisista ohjata toimittamaan todistelun määräajassa, mutta toisaalta määräajasta poikkeamista todennäköisesti tulnaisiin pyytämään erilaisista syistä ja tuomioistuin joutuisi poikkeamista harkitsemaan hieman vastaavalla tavalla kuin preklusion kohdalla. Mikäli määräaikaan ei liittyisi sanktiota, osassa tapauksista sillä tuskin olisi vaikutusta todistelun nimeämisen ajankohtaan.

Sanktiovaihtoehtoina määräajan noudattamiselle olisivat lähinnä oikeudenkäyntikuluvastuu tai preklusio. Oikeudenkäyntikuluvastuun realisoituminen käytännössä edellyttäisi ROL 9 luvun kulusäännöksiin puuttumista, koska nykyisellään oikeuskäytäntö on asettanut kynnyksen kuluvastuulle varsin korkealle eikä oikeuskäytännöstä selvästi hahmotu edes se, millä perusteella oikeudenkäyntiavustajan tai

-asiamiehen tehtävien huolimattonta hoitamista arvioidaan ja onko arviossa merkitystä tuomioistuimen prosessitoimilla. Kuluvastuusääntelyyn liittyy myös lähtökohdainen ongelma sikäli, että kuluja on vastapuolen vaadittava.

Huolimattomaan ja oikeudenkäyntiä viivyttävään prosessaamiseen puuttuminen on siten vastapuolen aktiivisuuden varassa. Käytännössä asianosaiset saattavat oikeudenkäynnissä vältellä vastapuolen ärsyttämistä avustajan kuluvastuuta tarkoittavalla vaatimuksella tai sitten menettelyn huolimattomuuden aiheuttamaa vahinkoa ei hahmoteta. Toisinaan voi olla myös niin, että vastapuolen oikeudenkäyntiavustajalla ei ole intressinä esittää avustajakollegaan kohdistuvia kuluvaatimuksia, kun oikeudenkäynnin viipymisestä ei ole avustajalle itselleen haitallisia taloudellisia seuraamuksia.

Yhteenvedona voidaan todeta, että todistelun esittämisen määräaika sääntelyn sanktioiminen preklusion avulla todennäköisesti tarkoittaa tehokkainta instrumenttia todistelun nimeämisen oikea-aikaisuuden turvaamiseksi. Preklusiosääntely sisältää itsessään määräjän todistelun nimeämiselle ja uhkaa todisteen epäämisestä voi pitää siinä määrin ankarana seuraamuksena, että asianosainen ei ole valmis ottamaan riskiä merkityksellisen todisteen jäämisestä oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Preklusiosääntely myös on tuomioistuimissa jo käytössä oleva instrumentti, koska se on voimassa riita-asioissa yleisissä tuomioistuimissa. Myös tämä näkökohta jossakin määrin puoltaa preklusiota sanktiovaihtoehtona.

6.3 Velvollisuus syytteisiin vastaamiseen

Rikosprosessin sujuvoittamista pohtinut työryhmä on esittänyt sen selvittämistä, tulisiko rikosasian syytetty velvoittaa tietyin rajauksin esittämään käsityksensä syytteen teonkuvauksesta ja tarvittavasta todistelusta viimeistään rikosasian valmistelun aikana (OM 2023:16 s. 108-109). Tässä yhteydessä on pohdittu periaatteellista ongelmaa siitä, että asianajajan ja muun oikeudenkäyntiavustajan ensisijaisena tehtävänä on ajaa päämiehen etua ja esitetty velvollisuus vastauksen antamiseen voisi aiheuttaa merkittävän ristiriidan avustajan ja päämiehen välille. Toisaalta on myönnetty, että avustajallakin on rooli ja vaikutusmahdollisuudet siihen, että rikosasia saadaan sujuvasti ja tehokkaasti käsiteltyä tuomioistuimessa.

Rikosprosessin sujuvoittamista käsitellyt työryhmä on ottanut varsin varovaisen kannan vastaamiseen liittyvään velvoitteeseen. Jo nykyisellään rikosprosessuaaliseen lainsäädäntöön liittyy velvollisuus vastaamiseen, joskaan tätä velvollisuutta ei

ole nimenomaisesti sanktioitu. ROL 5:9:n mukaan haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Haasteessa vastaajaa kehoitetaan:

1. ilmoittamaan kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin;
2. ilmoittamaan kantansa perustelut, jos hän kiistää syytteen tai muut vaatimukset;
3. ilmoittamaan todisteet, jotka hän aikoo esittää, ja mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen, jollei vastaajan tunnustuksen tai muiden seikkojen perusteella voida olettaa, ettei todistelua tarvita, ja
4. toimittamaan tuomioistuimelle ne kirjalliset todisteet, joihin hän vetoaa.

Lainsäätäjä ei säännöksen sanamuodon perusteella arvioituna ole tarkoittanut ROL 5:9:n säännöstä vastauksen antamisesta miksikään suositukseksi, vaan asettaa vastaajalle velvollisuuden vastauksen antamiseen tuomioistuimen sitä pyytäessä. Lainkohdassa tai muuallakaan rikosprosessuaalisessa lainsäädännössä ei ole nimenomaista sanktiosäännöstä vastaamatta jättämisen varalta. Kirjallisuudessa on katsottu, että vaikka kirjallista ennakkovastausta ei olisi pyydetty, pitää syytetyn omasta aloitteestaan ilmoittaa todistelustaan tuomioistuimelle ennen pääkäsittelyä (Fredman 2021 s. 711).

Omasta puolestani olisin valmis tulkitsemaan tilannetta niin, että tuomioistuimen pyydettyä kirjallista ennakkovastausta, syytetyn puolustaja tai oikeudenkäyntiavustaja menettelee velvollisuuksiensa vastaisesti jättäessään vastauksen toimittamatta ilmoitetussa määräajassa. Vastaamatta jättämistä ei voida perustella millään syytettyä suojaavalla periaatteella, jotka oikeuttavat pysyttelemään passiivisena, koska velvollisuudella vastauksen antamiseen ei vaikuteta millään tavoin itsekriminointisuojaan tai puolustautumisen strategiaan oikeudenkäynnissä. Se, että syytetty voi pysytellä passiivisena ei tarkoita sitä, etteikö häntä puolustava asianajaja tai oikeudenkäyntiavustaja olisi velvollinen ilmaisemaan syytetyn kannan tuomioistuimelle sitä kysyttäessä. Vaikka velvollisuus vastauksen antamiseen tarkoituksellisesti laiminlyötäisiin, varsinaista viivettä asian käsittelylle ei aiheudu, koska tuomioistuin voi olettaa syytetyn kiistävän syytteen.

Velvollisuutta vastauksen antamiseen voidaan perustella asianajajista annetun lain 5 §:llä (2008/569), jonka mukaan asianajajan tulee rehellisesti ja tunnollisesti täyttää hänelle uskotut tehtävät sekä kaikessa toiminnassaan noudattaa hyvää asianajajatapaa. Asianajajien tapaohjeiden kohdassa 4.1 (15.1.2009, muutettu 8.6.2012) edellytetään, että tehtävät on huolehdittava huolellisesti, täsmällisesti, tarpeellisella joutuisuudella sekä tarpeettomia kustannuksia aiheuttamatta. Asianajajan huolellisuusvelvoitteen on katsottu

liittyvän myös tuomioistuimen asettamien määräaikojen noudattamiseen. Ainakin riita-asiassa ja hallintotuomioistuimessa käsitellyssä valitusasiassa laiminlyönti noudattaa tuomioistuimen asettamaa määräaikaa on johtanut seuraamukseen (ks. Ylönen 2021 s. 327–328).

Jos asianajajan tai oikeudenkäyntiavustajan velvollisuuksiin yleisesti kuuluu tuomioistuimen pyytämän vastauksen antaminen, on vaikea nähdä, miksi velvollisuus ei olisi voimassa rikosprosessissa sikäli kuin vastauksen antamisella ei rajoiteta syytettyä suojaavien rikosprosessuaalisten periaatteiden toteutumista. Näinhän asian laita ei ole silloin, kun tuomioistuin ainoastaan kehottaa ilmoittamaan ROL 5:9:ssä yksilöidyt seikat tai vastaamaan kysymykseen, joka koskee syytetyn käsitystä jostakin ratkaisun kannalta olennaisesta seikasta. Kysyminen ei tarkoita yleisesti eikä tässäkin yhteydessä velvollisuuden asettamista tietynsisältöiseen vastaamiseen.

Nykyisellään tuomioistuimet pyytävät kirjallisia ennakkovastauksia tarpeettoman harvoin (ks. Fredman 2021 s. 711). Oma kokemukseni on vastaava, koska kirjallisessa valmistelussa lyhytkin vastaus vaatimukseen on usein selventävä. Käräjätuomarin virassani olen vakavammissa rikosasioissa pyytänyt kirjallista ennakkovastausta lähes säännöllisesti ja kokemus on osoittanut, että lähes poikkeuksetta syytettyjä avustavat asianajajat ja oikeudenkäyntiavustajat toimittavat ennakkovastauksen. Usein kirjallisen ennakkovastauksen toimittamisen laiminlyöminen indikoi myös muita ongelmia avustajan tehtävän hoitamisessa, kuten taipumusta nimetä todistelu vielä pääkäsittelyn kuluessa.

Yleisesti ottaen voinee arvioida, että tavanomaisissa rikosasioissa, joissa suullista valmistelusta ei toimiteta eikä teon esitutkinnassa kiistänyt syytetty muuta kantaansa pääkäsittelyssä, vastaamatta jättämisestä ei aiheudu merkittävää vahinkoa tai viivettä oikeudenkäynnille. Tällöin tuomioistuin voi olettaa vastauksen pysyvän entisellään ja tarpeellinen todistelu voidaan määritellä tältä pohjalta. Sen sijaan, jos syytetty muuttaa kantaansa ja haluaa esitutkinnassa myöntämänsä teon kiistää tai kiistetyn teon myöntää, tulisi jo todistelun tarpeellisuutta arvioitaessa ilmaista tämä muuttunut kanta tuomioistuimelle hyvissä ajoin ennen pääkäsittelyn toimittamista.

Nykyinen säännös vastauksen toimittamisesta on nähdäkseni riittävä, ellei vastaamista määrääjässä haluta erikseen sanktioida. Tuomioistuimien työtapoja olisi mahdollista säännöksen pohjalta kehittää siten, että tuomioistuimet pyytäisivät nykyistä useammin kirjallisen ennakkovastauksen. Kuten edellä on todettu, oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen velvollisuuksiin vastauksen toimittaminen kuuluu. Rikosprosessuaalisella, sanktion sisältävällä säännöksellä sen sijaan voi olla

huomattavasti hankalampaa velvoittaa ilman oikeudenkäyntiavustajaa tai -asiamiestä esiintyvää syytettyä vastaamaan syytteisiin. Tällaisten tilanteiden varalta tuomioistuimien voi määrätä viran puolesta syytetyille puolustajan ROL 2:1:n perusteella. Toisinaan puolustajan määräämiseen vastoin syytetyn tahtoa on suhtauduttu torjuvasti, mutta oikeudenkäynnin asianmukaisen ja viivytyksettömän järjestämisen näkökulmasta puolustajan määräämistä voidaan pitää tarkoituksenmukaisena ja tehokkaana keinona. Tältä osin voidaan viitata myös oikeuskirjallisuudessa esitettyihin argumentteihin (Fredman 2021 s. 258–263 ja Tapanila 2019a s. 116–117).

Vastauksen antamiseen liittyvää velvollisuutta voidaan toteuttaa tehokkaasti nykyisen lainsäädännön puitteissa, joskin osa tehostamistoimista kuten kirjallisen ennakkovastauksen pyytäminen ja tarvittaessa viran puolesta puolustajan määrääminen jäävät kuitenkin tuomioistuimen tehtäviksi. Mikäli tuomioistuimet kaihtavat näiden keinojen käyttämistä oikeudenkäynnin tehostamiseksi myös jatkossa, lainsäädännöllä ongelmaan puuttuminen on varsin vaikeaa ellei mahdotonta. Omasta puolestani olen taipuvainen pitämään todistelun nimeämiseen liittyvää viivettä ongelmallisempina rikosprosessin joutuisuuden kannalta verrattuna siihen, että vastausta ei määrääjassa toimiteta. Vastauksen antamiseen liittyvän lainsäädännön muutoksilla ei siten muutoinkaan voida korvata preklusioon liittyvää sääntelyä.

Vaikka tuomioistuimet ryhtyisivät pyytämään nykyistä useammin kirjallisia ennakkovastauksia, määrääjän noudattaminen kytkeytyy kiinteästi siihen, miten oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen tähän liittyvä velvollisuus tulkitaan kurinpitoseuraamuksia harkittaessa. Tarkoitin tällä sitä, että vaikka tuomioistuin asettaisi määräaikoja kirjallisen ennakkovastauksen antamiselle, velvollisuus voidaan tulkita tavalla, joka vesittää velvollisuuden toteutumisen. Mikäli asianajajien ja oikeudenkäyntiavustajien valvonnasta vastaava valvontalautakunta ei miellä velvollisuutta avustajaa sitovaksi eikä aseta laimilyönnin johdosta kurinpitoseuraamuksia, velvollisuuden asettamisella ei tosiasiallisesti ole mitään sanktiota. Tuomioistuimella on tuki käytettävissään kurinpitokeinoina myös juttukohtainen tai määräaikainen esiintymiskielto (OK 15:10a) sekä mahdollisuudet evätä tai leikata puolustajan tai oikeudenkäyntiavustajan palkkiota taikka peruuttaa avustajan tai puolustajan määräys.¹ Näiden keinojen tehokkuus on kuitenkin pitkälti riippuvainen siitä, tulkitseeko muutoksenhakutuomioistuin asianajajan tai oikeudenkäyntiavustajan velvollisuutta vastaavalla tavalla kuin alempi tuomioistuin.

1 Palkkiota on mahdollista leikata muun muassa oikeusapulain 17 §:n 4 momentin perusteella. Oikeudenkäyntiavustajan määräys on mahdollista lakkauttaa oikeusapulain 9 §:n perusteella. Näihin säännöksiin on viittaussäännökset ROL 2:4,3:ssa ja ROL 2:10,1:ssä.

Omat käräjätuomarin virkaan pohjautuvat kokemukset asianajajien ja oikeudenkäyntiavustajien kurinpidon reaalisesta toteutumisesta eivät ole velvollisuuksien tehokkaan sanktioinnin näkökulmasta rohkaisevia. Kurinpitoseuraamukset ovat olleet ankarimpia silloin, kun oikeudenkäyntiavustaja on rikkonut jotakin objektiivisesti tarkasteltuna yksiselitteistä säännöstä, kuten jättänyt saapumatta istuntoon ilmoittamatta tästä etukäteen tuomioistuimelle.

Sen sijaan sellaisissa tilanteissa, joissa oikeudenkäyntiavustajan toiminta on ollut ammattitaidotonta ja velvollisuuksien vastaista, mutta tulkinnanvaraisella tavalla, valvontalautakunta tai kurinpitotarkkaisu tutkinut hovioikeus ei ole välttämättä luottanut alemman tuomioistuimen suorittamaan arviointiin vaan antanut huomattavaa painoarvoa kurinpidon kohteena olleen oikeudenkäyntiavustajan jälkikäteiselle toimiensa selittämislle.

Myös alemman tuomioistuimen prosessinjohdolle on annettu huomattavaa merkitystä, vaikka tähän näkökohtaan liittyy kaksi olennaista ongelmaa. Alempi tuomioistuin ensinnäkin joutuu reagoimaan istunnoissa syntyneisiin tilanteisiin vailla ennakkotietoa siitä, miten oikeudenkäyntiavustaja tulee tehtävässään menettelemään. Tuomioistuimen tehtävä ei ole pelkästään eikä edes pääasiassa oikeudenkäyntiavustajan tehtävien kontrollointi vaan oikeudenkäynnin toteuttaminen tarkoituksenmukaisella ja tehokkaalla tavalla. Jälkikäteen voi olla helppo osoittaa virhearviointeja sellaisessa menettelyssä, jossa lopputulosta ei ole voinut tietää etukäteen. Toiseksi vastuu oikeudenkäyntiavustajan velvollisuuksien asianmukaisesta hoitamisesta ei ole tuomioistuimella, vaan avustajalla itsellään. Toisinaan jälkikäteisessä arvioinnissa on annettu perusteettomasti merkitystä sille, onko tuomioistuin ohjannut tai rajoittanut avustajan toimintaa. Jos avustaja on menetellyt velvollisuuksiensa vastaisesti, on epäjohdonmukaista asettaa tuomioistuin tästä vastuulliseksi.

Viittaan esittämieni havaintojen taustaksi esimerkinomaisesti kahta oikeudenkäyntiavustajaa koskeneisiin ratkaisuihin, joita on annettu valvontalautakunnasta ja Turun hovioikeudesta.²

2 Valvontalautakunta / 3. jaosto Dnro 14322 (13.12.2023) ja valvontalautakunta / 2. jaosto Dnro 31620 (19.11.2021). Turun hovioikeus H23/465 (17.4.2023 ja 24.4.2023) ja R23/950 (6.5.2024), joka koski puolustajan palkkion leikkaamista tapauksessa, jossa hovioikeus oli kieltänyt edeltävillä päätöksillään puolustajan vaihtamisen tehtävän hoitamiseen liittyneiden laiminlyöntien vuoksi.

Rikosprosessin sujuvoittamista pohtinut työryhmä on ottanut huomioon oikeudenkäyntiavustajien valvonnan ja todennut tältä osin, että vastauksen antamiseen liittyvä velvollisuus edellyttäisi periaatteellisesti merkittävää muutosta oikeudenkäyntiavustajia koskevaan lainsäädäntöön ja tapaohjeistukseen. Tältä osin olen työryhmän kannanotosta jossakin määrin poikkeavalla kannalla, kuten olen edellä esittänyt.

Oikeudenkäyntiavustajien valvonta näyttäytyy kuitenkin joka tapauksessa nykyisellään hajanaisena ja tehottomana. Hajanaisuuteen on yhtenä syynä se, että kurinpitoon liittyvää toimivaltaa on yksittäisillä tuomioistuimilla juttukohtaisen tai määräaikaisen esiintymiskiellon määräämisessä, määräyksen peruuttamisessa sekä palkkion leikkaamisessa. Laajemmat toimivaltuudet kurinpitoseuraamuksissa on valvontalautakunnalla, jonka käytettävissä on laajempi kurinpitokeinojen valikoima, kuten esimerkiksi huomautus, varoitus ja seuraamusmaksut.

Oikeudenkäyntiavustajien valvonnassa on päällekkäisyyttä, koska valvontalautakunta käsittelee esiintymiskiellon määräämistä koskevat tapaukset vielä erikseen kurinpitoasioina, jolloin oikeudenkäyntiavustajalle määrätään esiintymiskiellon lisäksi kurinpidollinen seuraamus. Valvontajärjestelmä on epäjohdonmukainen myös sikäli, että tuomioistuimen kurinpitokeinot kytkeytyvät aina yksittäiseen tapaukseen tai tuomioistuimeen. Ankarin kurinpitokeino eli määräaikainen esiintymiskiello on tuomioistuinکوhtainen, vaikka edellytykset sille lienevät ankarammat verrattuna useampiin valvontalautakunnan käytettävissä oleviin kurinpitokeinoihin, jotka eivät kuitenkaan estä tai rajoita ammatinharjoittamista edes määrääjäksi.

Havainnot valvontakäytännöstä tuomioistuimissa tai valvontalautakunnasta eivät tue käsitystä siitä, että valvontamenettely olisi tehokas ja mahdollistaisi oikeudenkäyntiavustajien menettelyyn puuttumisen tarkoituksenmukaisella tavalla. Valvontalautakunnan menettelyn yhtenä ongelmakohtana voidaan pitää sen hitautta, sillä kurinpitoseuraamusten käsittelyn viive merkitsee käytännössä sitä, että velvollisuuksien vastaiseen menettelyyn ei kyetä puuttumaan ajallisesti joutuisasti laiminlyönnin tai virheen ilmettyä. Omana arvionani esitän, että nykyinen valvontajärjestelmä ei ilman prosessuaalisen lainsäädännön muutoksia tehokkaasti tuota sanktiomekanismia, joka ohjaisi oikeudenkäyntiavustajat vastaamaan tuomioistuimen asettamassa määrääjassa ROL 5:9:n mukaisesti.

Eri tavalla asiaa voidaan arvioida, jos asianajajia tai oikeudenkäyntiavustajia koskevaan lainsäädäntöön tai rikosprosessuaaliseen lainsäädäntöön täsmennetään vastauksen antaminen nimenomaisesti oikeudenkäyntiavustajan velvollisuudeksi. Asianajajia koskeva lainsäädäntö ja etenkin tapaohjeet edellyttävät käytännössä sitä, että aloite lainsäädännön tai ohjeiden muuttamiseen tulee asianajajakunnalta

itseltään. Rikosprosessuaalinen lainsäädäntö on mahdollista muuttaa lainsäätäjän toimin, jolloin sanktiomekanismia voisi terävöittää muuttamalla ROL 5:9:n sanamuotoa esimerkiksi seuraavasti: ”Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. *Tuomioistuimen pyytäessä vastausta määrääjassa vastaajan puolustaja tai oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen toimittamaan vastauksen tuomioistuimelle.* Haasteessa vastaajaa kehoitetaan...”.

Kuten edellä olen esittänyt, vastauksen antamiseen liittyvä velvollisuus ei itsessään korvaa preklusiota, ellei samassa yhteydessä määritellä määräaika myös todisteiden esittämiseksi. Jäljempänä on tarkasteltu laajemmin mahdollisuuksia preklusion ajalliseen kohdentamiseen. Todettakoon kuitenkin jo tässä, että vastauksen antaminen ei etenkään rikosasiassa, jossa ei järjestetä lainkaan suullista valmisteluistuntoa, välttämättä ole tarkoituksenmukainen preklusion asettamisen ajankohta. Näin ollen pidän itse perustellumpana, että vastauksen antamiseen liittyvää velvollisuutta tarkastellaan erikseen. Mahdollista on sekin, että vastauksen antamiseen liittyvä velvollisuus toteutetaan lainsäädännössä vasta sen jälkeen, kun preklusion käytännön toimivuus on tullut riittävästi koetelluksi. Tätä vaihtoehtoa voidaan puoltaa muun ohessa sillä, että vastauksen antamiseen on jo nykyisellään velvollisuus, joka tosin on erikseen sanktioimaton.

6.4 Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

Kolmantena vaihtoehtona preklusiolle rikosprosessin sujuvoittamista arvioinut työryhmä toi esille oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden. Työryhmä totesi, että osa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta koskevista säännöksistä on tarkoitettu prosessuaalisiksi sanktioiksi prosessinormien noudattamatta jättämisestä. Tältä osin voidaan viitata erityisesti ROL 9:2:n säännökseen, jonka mukaan, jos vastaaja on jäänyt pois tuomioistuimesta tai jättänyt noudattamatta tuomioistuimen antamia määräyksiä taikka muuten velvollisuuden vastaisella menettelyllään tahallisesti tai huolimattomuudesta pitkittänyt käsittelyä ja siten aiheuttanut valtiolle 1 §:ssä tarkoitettuja kustannuksia taikka kustannuksia toiselle asianosaiselle, hän on velvollinen korvaamaan ne riippumatta siitä, kuinka oikeudenkäyntikulut muutoin on korvattava.

Oikeudenkäyntiavustajan korvausvelvollisuudesta on vastaavasti säännös ROL 9:3:ssa, jonka mukaan vastaajan edustaja, asiamies tai avustaja, joka 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut valtiolle tai toiselle

asianosaiselle tässä luvussa tarkoitettuja oikeudenkäyntikuluja, voidaan velvoittaa, sen jälkeen kun hänelle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi, yhteisvastuullisesti vastaajan kanssa korvaamaan kyseiset kulut. Säännöksen soveltamiskäytännön osalta viitataan edellä luvussa 6.2 esitettyyn. Johtopäätöksenä oikeudenkäyntiavustajan kuluvastuusta oli, että oikeuskäytännössä kynnys avustajan velvoittamiseen korvausvastuuseen vastapuolen kuluista on korkealla eikä oletettavasti ilman lainsäädännön muuttamista tule lieventymään.

Oikeudenkäynnin tehostamiseksi ROL 9:2:een sisältyvää säännöstä voidaan edellytysiltään lieventää, mutta samalla on otettava huomioon syytetyn aseman turvaaminen. Syytettyyn henkilökohtaisesti kohdistuvat velvoitteet ja kulusanktiot ovat huomattavasti herkemmin itsekriminointisuojaan ja muiden syytettyä suojaavien periaatteiden kanssa ristiriidassa. Syytetyn oikeudenkäyntiavustajaan kohdistuvat sanktiot eivät ole vastaavalla tavalla ongelmallisia, koska oikeudenkäyntiavustajalla on päämieheen kohdistuvan lojaliteettivelvoitteen ohella velvollisuutena myös osaltaan myötävaikuttaa oikeudenkäynnissä siten, että oikeudenkäynti ei viivästy ainakaan avustajan ammattitaidottomuuden tai velvollisuuksien laiminlyönnin vuoksi. Rikosprosessuaalisten periaatteiden kannalta on olennaista erotella syytettyyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajaansa kohdistuvat velvoitteet. Jälkimmäisten asianmukaisen noudattamisen seuraamiseen tuomioistuimella on jopa velvollisuus (ks. esim. Tapanila 2012 s. 8–9 ja suuren jaoston tapaus *Hermi v. Italia* 2006).

Toimivalta oikeudenkäyntikuluvastuun määräämiselle sanktioluontoisesti on rikosasiaa käsittelevällä tuomioistuimella. Puhtaasti sanktiomekanismin kannalta tarkasteltuna järjestelmä on sirpaleinen. ROL 9:3 edellyttää käytännössä sitä, että vastapuoli on esittänyt vaatimuksen kulujen korvaamisesta (ks. Fredman 2021 s. 918). Lain esitöissä (HE 82/1995 s. 119) ja oikeuskäytännössä oikeudenkäyntiavustajan kuluvastuulle on asetettu korotettu kynnys. Sen sijaan tuomioistuin voi viran puolesta leikata oikeusapulain nojalla määrätyn oikeudenkäyntiavustajan tai syytetyn puolustajan palkkiota tai jättää palkkion kokonaan määräämättä (oikeusapulain 17 § 4 mom., viittaussäännös ROL 2:10). Menettely on mahdollista kuitenkin ainoastaan silloin, kun oikeudenkäyntiavustajan palkkio maksetaan valtion varoista. Säännösten sanamuodot mahdollistavat sen, että tuomioistuin käyttää harkintaa oikeudenkäyntiavustajan tehtävien ammattitaidottoman hoitamisen ja tehtävien laiminlyönnin perusteella. Oikeuskäytäntöä on kuitenkin vähän palkkion leikkaamisesta ja palkkion määräämättä jättämisestä eikä näytä siltä, että tuomioistuimet olisivat kovin aktiivisesti puuttuneet palkkion määräämiseen sanotulla perusteella.

Mikäli kuluvaluuta suhteessa vastapuoleen halutaan toteuttaa nykyistä tehokkaammin, tulisi sitä koskeva säännös (ROL 9:3) muuttaa yksiselitteisesti viran puolesta sovellettavaksi. Toisaalta tällainen muutos olisi jossakin määrin ristiriitainen oikeudenkäyntikulujen koskevien kysymysten dispositiivisuuteen, sillä muutoin kuin valtion varoista korvattavien palkkioiden kohdalla asianosaiset voivat itse päättää, vaativatko korvausta kuluistaan ja jos vaativat, kehen korvausvaatimus kohdennetaan ja miltä osin kuluista vaaditaan korvausta. Käytännössä oikeudenkäyntiavustajaan kohdistettava kuluvaluuta edellyttää sitä, että hänen päämieheensä on kohdistettu vaatimus oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvaluutaan jakautumiseen voi liittyä muista syistä kehittämistarpeita, jolloin oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevaa lainsäädäntöä on perusteltua tarkastella kokonaisuutena. Pidän kuluvaluutaan sääntelyä yksinomaan sanktiotarkoituksessa hankalana keinona puuttua rikosprosessin joutuisuuteen liittyviin epäkohtiin. Kysymys on välillisestä puuttumiskeinosta, jota tähän mennessä on käytetty harvaksen eikä sääntely ole nykyisellään erityisen johdonmukaista. Lisäksi lainsäädäntö nyky muodossa mahdollistaa valtion varoista määrättävien palkkioiden leikkaamisen tai määräämättä jättämisen oikeudenkäyntiavustajien ammattitaidottomuuden, laiminlyöntien tai virheiden perusteella. Muutoksenhakutuomioistuimet ovat suhtautuneet pidättyvästi palkkioiden leikkaamiseen sanotuilla perusteilla. Oletettavaa kuitenkin on, että vähäisellä lainsäädännön sanamuotojen muuttamisella asianomaisissa säännöksissä ei tule olemaan olennaista vaikutusta tuomioistuimien tulkintoihin. Yhteenvedonä katson, että oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta koskevan lainsäädännön uudistamisella ei ole preklusion säätämisen korvaavaa vaikutusta eikä tätä ole siitä syystä aiheellista tarkastella vaihtoehtona preklusiota koskevalle lainsäädäntöhankkeelle.

7 Preklusion toteuttamisvaihtoehdot

7.1 Jaotteluja

Preklusion toteuttamisvaihtoehtoja voidaan jaotella sen mukaan, tarkastellaanko preklusion asettamisvaihetta, preklusion harkinnanvaraisuutta vai preklusion poikkeamismahdollisuuksien sääntelyä.

Asettamisvaiheella viitataan tässä yhteydessä siihen, tuleeeko preklusion mahdollistava säännös voimaan esitutkinnassa, syyteharkinnassa, kärjäoikeudessa vai hovioikeudessa. Näitä vaihtoehtoja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että preklusiosääntelylle on tunnusomaista asteittainen ankaroituminen. Tällä tarkoitetaan, että preklusio on vähintään samantasoisena voimassa jatkokäsittelyssä siitä hetkestä alkaen, jolloin se tulee ensi kerran voimaan. Käytännössä usein on niin, että säännöksiä ainakin sovelletaan ankaroituvasti käsittelyn edetessä ja säännökset saattavat sanamuodoltaan asettaa poikkeamiselle ankarammat edellytykset jatkokäsittelyssä. Näin tällä hetkellä näkyy olevan verrattaessa preklusiota kärjäoikeuden pääkäsittelyssä (OK 6:9) preklusioon hovioikeudessa (OK 25:17).

Preklusion harkinnanvaraisuudella tarkoitetaan sitä, että preklusio voi tulla voimaan suoraan lain nojalla, kuten nykyään riita-asioiden pääkäsittelyssä (OK 6:9) ja hovioikeuskäsittelyssä (OK 25:17). Vaihtoehtona tälle on, että tuomioistuimien asettaa preklusion, kuten tällä hetkellä on mahdollista riita-asian valmistelussa kärjäoikeudessa (OK 5:22). Näiden vaihtoehtojen välillä voidaan nähdä tiettyjä etuja ja haittoja, jotka johtavat jossakin määrin erilaiseen lopputulokseen.

Suoraan lakiin perustuva preklusio on ennakoitava, koska asianosaiset voivat suoraan lain sanamuodosta päätellä, missä vaiheessa ja minkälaisin reunaehdoin preklusio on voimassa. Haittapuolena on, että preklusio on voimassa jutun laadusta ja käsittelyyn liittyvistä erityispiirteistä huolimatta. Tuomioistuimen asettaman harkinnanvaraisen preklusion etuna on, että se sisältää mahdollisuuden tapauskohtaiseen harkintaan siitä, onko preklusion asettaminen tarpeellista. Preklusioratkaisulla asianosaiset tulevat tietoisiksi preklusiosta, mutta toisaalta harkinnanvaraisuus voi tuoda preklusion asettamiseen liittyvää yllätyksellisyttä verrattuna siihen, että preklusio ilmenee suoraan laista. Harkinnanvarainen preklusio mahdollistaa myös sen, että jotkut tuomioistuimet tai tuomarit käyttävät

sitä säännönmukaisesti ja jotkut taas eivät juuri koskaan. Näin nähdäkseni on asianlaita riita-asian valmistelussa asetettavan preklusion kohdalla eikä ole mitään syytä päätellä, että rikosprosessissa harkinnanvaraista preklusiota sovellettaisiin tästä eriaivasti.

Kolmantena jaotteluperusteena on preklusion poikkeamismahdollisuuksien sääntely. Tällä tarkoitetaan niitä perusteita, joilla todiste on mahdollista esittää prekludoitumisesta huolimatta. Riita-asiassa perusteet on kytketty siihen, että asianosainen esittää todennäköiseksi, että hän ei ole voinut esittää todistetta aikaisemmin tai hänellä on ollut pätevä syy olla nimeämättä todistetta. Poikkeamismahdollisuudet on käytännössä kytketty siihen, onko asianosaisella ollut tilaisuus esittää todiste aikaisemmin. Vaihtoehtona tälle on, että poikkeamismahdollisuuksia laajennetaan muihin syihin tai kytketään poikkeamismahdollisuudet selvemmin todisteen merkitykseen suhteessa syyllisyyden selvittämiseen. Tällaisesta voidaan esittää esimerkkejä eräissä Euroopan maissa, joissa lainsäädäntöön sisältyy määräaikoja todisteiden nimeämiselle.

7.2 Preklusio hallintoprosessissa

Ennen preklusion toteuttamisvaihtoehtojen tarkastelemista voidaan lyhyesti ottaa esille hallintoprosessi, jossa preklusio on otettu käyttöön oikeudenkäyntiä hallintoasioissa koskevan lain (2019/808) kokonaisuudistuksen yhteydessä. Hallintoprosessi on sikäli kiinnostava vertailukohde preklusion kannalta, että kummassakaan prosessilajissa oikeudenkäynnin osapuolet eivät voi tuomioistuinta sitovasti määrätä oikeudenkäynnin kohteesta. Tuomioistuimen asema eroaa siten siviiliprosessista, jossa asianosaisilla on määräämisvalta oikeudenkäynnin kohteeseen. Määräämisperiaate vaikuttaa tuomioistuimen rooliin ainakin sikäli, että asianosaisen näkemyksille oikeudenkäynnin järjestämisestä voidaan antaa huomattavaa merkitystä, mitä voidaan perustella sillä, että he voivat sopia riita-asian aineellisoikeudellisista kysymyksistä joka tapauksessa keskenään.

Rikosprosessissa tuomioistuimen tehtävä painottuu sen selvittämiseen, onko syytetty syyllistynyt syytteessä tarkoitettuun menettelyyn. Tuomioistuin joutuu viran puolesta ottamaan huomioon syytetyn eduksi puhuvia näkökohtia. Hallintoprosessissa vastaavaa velvoitetta ei ole minkään asianosaisen eduksi, mutta oikeudenkäynnissä sovelletaan virallisperiaatetta, jonka mukaan vastuu asian selvittämisestä on myös tuomioistuimella. Preklusion kannalta asetelma voidaan nähdä siten, että preklusiota ei tulisi asettaa ainakaan niin kauan kuin tuomioistuimen

näkökulmasta asian selvittäminen on kesken eli uudella todistelulla voidaan saada selvitettyä ratkaisun kannalta merkityksellisiä seikkoja. Preklusio voidaan nähdä keinona ehkäistä tarpeetonta todistelua ja vaikuttaa siihen, että merkitykselliset todisteet esitetään viipymättä eikä niiden esittämisellä tahallisesti tai tahattomasti pitkitetä oikeudenkäyntiä.

Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 46 §:n mukaan kun hallintotuomioistuin katsoo asian tulleen selvitettyksi, se voi asettaa asian laatuun nähden kohtuullisen määräajan, jonka kuluessa oikeudenkäynnin osapuolten on toimitettava mahdollinen lisäaineisto asiassa. Jos osapuoli toimittaa lisäaineistoa tämän määräajan jälkeen, hallintotuomioistuin voi jättää sen huomioon ottamatta.

Lain esitöissä on todettu säännöksen soveltamisesta, että erityisen määräajan asettaminen olisi poikkeuksellista. Sitä voitaisiin käyttää vain tilanteessa, jossa hallintotuomioistuimen käsityksen mukaan kaikki asian ratkaisuun tarvittavat selvitykset on jo saatu ja tuomioistuin on tekemässä päätöstä asiassa. Säännös turvaisi asian viivytyksetöntä käsittelyä (HE 29/2018 s. 53). Tässä yhteydessä on huomautettava, että hallintoprosessissa pääsääntöinen käsittelytapa on kirjallinen, jolloin asianosaisen voi olla mahdoton päätellä, missä vaiheessa hänen asiansa käsittely on tuomioistuimessa. Jos käsiteltävä asia liittyy esimerkiksi asianosaisen terveydentilaan, hän voi olla halukas toimittamaan uutta lääketieteellistä selvitystä tuomioistuimelle. Tällä menettelyllä hän voi tulla tietämättäänkin pitkittäneeksi asiansa käsittelyä, koska uusi selvitys johtaa vastapuolen kuulemisen tarpeeseen eikä asiaa pystytä ratkaisemaan aiotussa aikataulussa. Preklusio kytkeytyy siten vahvasti myös käytännöllisiin näkökohtiin. Preklusiosta ilmoittamalla hallintotuomioistuin pystyy varmistamaan, että asianosainen tulee tietoiseksi selvityksen esittämisen määräajasta.

Myös lain esitöissä on viitattu edellä todettuihin käytännöllisiin näkökohtiin (HE 29/2018 s. 112). Laissa on kuitenkin ollut tavoitteena, että tuomioistuin perehtyy myös uuteen selvitykseen. Ehdotettu säännös mahdollistaisi tuomioistuimen harkinnan määräajan jälkeen saapuneen selvityksen huomioon ottamisessa. Säännöksessä tarkoitettu määräaika ei voi olla täysin ehdoton, koska asioiden indispotiivinen luonne edellyttää kaiken relevantin selvityksen huomioon ottamista. Tuomioistuimen on siis joka tapauksessa tutustuttava sille ennen asian ratkaisemista toimitettuun selvitykseen. Jos on ilmeistä, että esitettyyn asiakirjaan sisältyy täysin uutta ja asian ratkaisuun olennaisesti vaikuttavaa selvitystä, tuomioistuimen tulisi ottaa se huomioon myös määräajan jälkeen, jos asiaa ei ole vielä ratkaistu (HE 29/2018 s. 112).

Oikeudenkäyntiä hallintoasioissa koskeva lakiesitys on aikanaan käsitelty perustuslakivaliokunnassa eikä lakiesityksessä ole havaittu yksityiskohtia, joiden vuoksi laki olisi pitänyt käsitellä perustuslain säätämisjärjestyksessä (PeVL 50/2018 vp).

Tämä viittaisi siihen, että preklusio myöskään rikosprosessissa ei olisi ongelmallista perusoikeusnäkökulmasta. Toki huomioon tulee ottaa rikos- ja hallintoprosessin eroavuudet. Rikosprosessissa menettelyä ohjaavat tietyt etenkin syytetyn asemaa turvaavat periaatteet, joita on edellä tarkasteltu luvussa 3.

7.3 Preklusion asettamisvaihe

7.3.1 Preklusio esitutkinnassa tai syyteharkinnassa

Preklusion kannalta keskeinen ratkaisu on, missä vaiheessa oikeudenkäyntiä preklusio tulee sovellettavaksi. Koska rikosasioissa KKO:ssa preklusio on voimassa valituslupaa haettaessa, kysymys on siitä, kuinka ratkaistaan kysymys preklusiosta tätä edeltävissä vaiheissa. Vaihtoehtoina on, että preklusio saatetaan voimaan esitutkinnassa, syyteharkinnassa, käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa.

Preklusio esitutkinnassa tai syyteharkinnassa merkitsisi kaikkein ankarinta rajoitusta todisteiden esittämiselle. Vertailukelpoisiin maihin nähden tämä merkitsisi radikaalisti poikkeavaa preklusiota, joskin vertailua hankaloittaa Euroopan maiden erilaiset oikeudenkäyntijärjestykset, sillä osassa maita tuomioistuin on vahvemmin mukana rikosprosessin alkuvaiheissa. Ranskassa jopa niin, että rikostutkinnasta vastaa alkuvaiheen jälkeen tutkintatuomari.

Esitutkinnassa tai syyteharkinnassa toteutuvaa preklusiota on kannatettu rikosprosessin sujuvoittamistyöryhmän lausuntopalautteen mukaan ainakin Poliisihallituksen lausumassa (OM 2024:17 s. 71). Kannanotto poikkeaa muista lausunnonantajista merkittävästi eikä ainakaan lausuntopalautteesta ilmene, miten esitutkintavaiheessa preklusio voitaisiin toteuttaa. Preklusiota esitutkinnassa tai syyteharkinnassa vastaan voidaan argumentoida sillä, että epäillyn tiedonsaantioikeus esitutkinnassa toteutuu vasta esitutkinnan edistyttyä eikä epäilty välttämättä pääse tutustumaan esitutkinta-aineistoon kuin vasta loppulausuntoa laadittaessa.

Preklusion toteuttamista esitutkinnan loppuvaiheessakaan tuskin voitaisiin toteuttaa edes teoreettisesti, ellei samaan aikaan puututtaisi epäillyn tiedonsaantioikeuden. Preklusiota ei voida asettaa osaksikaan ennen kuin epäilty on saanut tiedon esitutkinnassa kertyneestä aineistosta. Jos tiedonsaanti toteutuu vasta esitutkinnan lopuksi, preklusio olisi käytännössä merkityksetön. Ennen tiedonsaantioikeuden täysimääräistä toteutumista asetettu preklusio merkitsisi erittäin todennäköisesti ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettujen oikeuksien loukkausta. Joka tapauksessa syytetyn myöhemmin tarjotessa omaa todisteluaan oikeudenkäynnissä

tuomioistuimien joutuisi varmistumaan siitä, oliko hänellä tieto todisteesta ennen preklusion asettamista esitutkinnassa. Preklusio esitutkintavaiheessa olisi myös käytännöllisistä syistä vaikeasti toteutettavissa.

Preklusiota esitutkinnassa on esitetty joskus jopa sellaisessa muodossa, jossa todistepreklusioon liittyisi seikkoihin kohdistuva preklusio. Tuomioistuinkäsittelyssä ei sallittaisi uusien väitteiden esittämistä, jos niitä ei ole tuotu millään tavalla esille esitutkinnassa (OM 2024:17 s. 71). Preklusion laajentamista väitteisiin rikosprosessissa voidaan pitää poissuljettuna vaihtoehtona jo siitä syystä, että esitutkinnassa epäillyllä ei välttämättä ole käytössään lainoppinutta avustajaa. Vaikka hänellä avustaja olisikin, myös avustajan tiedonsaantioikeus esitutkinnan aikana on rajoitettua. Epäillyllä avustajineen ei myöskään ole syyteharkintaa edeltävästi mitään tietoa siitä, miten epäiltyä tekoa tullaan oikeudellisesti arvioimaan. Seikkapreklusion asettaminen tällaiseen vaiheeseen oikeudenkäyntiä johtaisi siihen, että epäilty joutuisi esittämään syyttömyyttään puoltavat väitteensä täysin tietämättömänä siitä, miten syyttäjä tulee tekoa arvioimaan.

Preklusioon syyteharkinnassa ei liittyisi täysin vastaavia ongelmia kuin esitutkintavaiheessa. Syyteharkinnassa ongelmaksi kuitenkin voisi tulla se, että preklusio asetettaisiin ennen kuin epäillyllä on tiedossaan, minkälaisen oikeudellisen päätelyn syyttäjä tulee suorittamaan. Ennen syytteen nostamista epäilty ei tiedä, mistä teoista häntä tullaan syyttämään. Olisi tähän nähden epä johdonmukaista asettaa preklusio vastapuolelle, joka ei tiedä, mihin oikeudenkäynnissä joudutaan ottamaan kantaa. Järjestelmästä todennäköisesti aiheutuisi ongelmia ihmisoikeus-sopimuksen 6 artiklassa turvattujen oikeuksien kannalta. Niiden välttämiseksi tuomioistuimien joutuisi todennäköisesti toistuvasti arvioimaan – syytetyn väitteestä – että todistetta ei ollut tiedossa preklusion voimaantullessa.

Preklusion toteuttaminen esitutkinnassa tai syyteharkinnassa merkitsisi olennaista riskiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiselle. Vaikka nämä ongelmat saataisiin vältettyä, preklusion asettaminen saattaisi edellyttää perustavaa laatua olevia muutoksia muun muassa epäillyn tiedonsaantioikeuteen tai syyttäjän osallistumiseen esitutkintaan. Jälkimmäisellä tarkoitan sitä, että syyteharkintaan liittyvä preklusio voisi olla helpommin toteutettavissa, jos syyttäjä johtaisi vakavampien rikosasioiden tutkintaa ja voisi muodostaa ja kommunikoida oikeudellista käsitystään asiasta nykyistä huomattavasti aikaisemmassa vaiheessa. Tämänkaltaisiin perustavaa laatua oleviin muutoksiin en näe aihetta yksinomaan sillä perusteella, että näin saataisiin toteutettua preklusio mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Muutoksiin voi olla perustetta muista syistä, mutta ne jäävät tämän selvityksen ulkopuolelle.

7.3.2 Preklusio kärjäoikeudessa

Preklusioon kärjäoikeudessa ei liity vastaavia ongelmia kuin aikaisemmassa vaiheessa toteutettuun preklusioon. Oikeudenkäynnissä preklusion toteuttaminen on luontevampaa jo siinä suhteessa, että todisteen esittämistä ja preklusion poikkeamismahdollisuuksia voi harkita tuomioistuin niiden tietojen pohjalta, jota sillä on oikeudenkäynnin kohteesta ja asianosaisten asemasta. Aikaisemmissa vaiheissa toteutettu preklusio saattaisi edellyttää tuomioistuimen toimivaltaa määrittellä preklusiosta asianosaisten väitteistä. Tätä päätöksentekoa vaikeuttaisi se, että tuomioistuin ei oikeudenkäynnin vireilletuloa edeltävästi tiedä asiasta käytännössä mitään.

Oikeudenkäynti kärjäoikeudessa on sikäli merkittävän muutoksen kohteena, että tulevaisuudessa henkilötodistelun on tarkoitus videoida ja muutoksenhaussa tallenteet todistelusta korvaavat henkilökohtaisen kuulemisen. Tätä tarkoittava lainmuutos on säädetty (2022/96) ja tulee sovellettavaksi, kun tekniset valmiudet on saatu hankittua henkilötodistelun taltioimiseksi. Lainmuutoksen jälkeen OK 22:6 edellyttää, että todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisten tai muun henkilön kuulustelusta on kärjäoikeudessa tehtävä kuva- ja äänitallenne (ks. uudistuksesta lähemmin Korhonen – Jämsä 2022 s. 183–186).

Henkilötodistelun tallentamista koskeva uudistus tarkoittaa sitä, että todistelu jatkossa esitetään kattavasti jo kärjäoikeudessa eikä uutta todistelua hovioikeudessa enää vastaanoteta kuin poikkeuksellisesti. Lainmuutos ohjaa jo itsessään todistelun esittämiseen kärjäoikeudessa niin, että näyttöä ei enää oteta uudelleen vastaan hovioikeudessa vaan hovioikeuden ratkaisu perustuu kärjäoikeudessa taltioidulle näytölle. Uudistusta voidaan puoltaa muun ohessa parhaan todistusaineiston periaatteella, joka tarkoittaa sitä, että todistuskeinoista pyritään valitsemaan ne, jotka tuottavat luotettavimman näytön. Henkilötodistelussa tämä merkitsee käytännössä sitä, että todistajat pyritään kuulemaan ajallisesti mahdollisimman aikaisessa oikeudenkäynnin vaiheessa, kun kuultavien henkilöiden muistikuvat tapahtumista ovat tuoreita. Ajan kulumisella on henkilötodistelun kannalta yleisesti ottaen haitallinen vaikutus, mikä johtuu muistikuvien heikentymisestä ajan saatossa.

Preklusion asettamista kärjäoikeudessa voidaan puoltaa käytännöllisillä syillä, sillä preklusio ohjaisi esittämään todisteet siinä oikeudenkäynnin vaiheessa, jossa näyttö on tarkoitus ottaa kokonaisuudessaan vastaan. Tavoite saada asia käsiteltyksi kärjäoikeudessa suullisessa, keskitetyssä ja välittömässä menettelyssä edellyttää, että tuomioistuimella on käytössään riittävät keinot turvata pääkäsittelyn tarkoituksenmukainen toteutuminen. Nähdäkseni preklusio toisi tähän riita-asioissa

toimivaksi havaitun keinon. Jos preklusiota ei katsota tarkoituksenmukaiseksi tai mahdolliseksi jo käräjäoikeusvaiheessa, lienee vaihtoehtona tinkiä oikeudenkäynnin muista menettelyllisistä vaatimuksista. Joustavuutta oikeudenkäynnissä olisi mahdollista lisätä esimerkiksi lisäämällä mahdollisuuksia vastaanottaa vähemmän olennaista henkilötodistelua kirjallisesti ja sallia pääkäsittelyn jatkaminen todistelun vastaanottamiseksi vielä nykyistä lievemmin edellytyksin.

Preklusiota käräjäoikeusvaiheessa vastaan puhuu jossakin määrin se, että preklusio edellyttää riittäviä edellytyksiä valmistella oikeudenkäyntiä. Koska nykyisellään tiedonsaanti esitutkinnassa kertyneestä aineistosta tapahtuu ajallisesti verraten lähellä asian vireilletuloa tuomioistuimessa, preklusion määräaikaa asettaessa tämä reaalin näkökohta on syytä tunnistaa. Preklusion asettamista säännönmukaisesti voidaan vastustaa sillä perusteella, että valtaosassa käräjäoikeuden rikosasioita suullista valmisteluistuntoa ei järjestetä eikä järjestämistä voida pitää tarkoituksenmukaisena jatkossakaan. Preklusion asettaminen kirjallisessa valmistelussa on hankalampaa, koska preklusion harkinnanvaraiseen asettamiseen pitäisi liittää asianosaisten kuuleminen. Valtaosassa tavanomaisia rikosasioita ei myöskään omien kokemusteni perusteella ole tarpeen määrätä preklusiota. Näin voi arvioida etenkin rikosasioita, joissa pääkäsittely ei kestää päivää pidempään, todistelu rajautuu muutamaan todistajaan ja kirjallisiin todisteisiin eikä syytetyllä ole erityistä intressiä nimetä omaa todistelua ainakaan laajemmalti.

Preklusio käräjäoikeudessa olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa lähinnä laajoissa rikosasioissa, joissa todennäköisesti ainakin jatkossa toteutetaan suullinen valmisteluistunto. Henkilötodistelun tallentamista koskevan hankkeen yhteydessä ROL 5:10:n säännöstä valmistelun toimittamisesta on muutettu siten, että suullinen valmistelu on toimitettava, jos pääkäsittelyn keskittämisen tai asian jäsennellyn käsittelyn turvaaminen sitä edellyttää. Lain muutoksen taustalla olevaa tavoitetta on lain esitöissä kuvattu seuraavasti: "Suullisia valmisteluja toimitetaan tällä hetkellä rikosasioissa vain harvoin. Suullisen valmistelun toimittamista nykyistä useamassa rikosasiassa voitaisiin kuitenkin pitää hyödyllisenä. Suullisessa valmistelussa voitaisiin kirjallista valmistelua tehokkaammin selvittää riittäviä ja riidattomia tosiseikkoja ja karsia tarpeetonta todistelua. Tämä edistäisi pääkäsittelyn keskittämistä ja samalla usein lyhentäisi pääkäsittelyä ja tekisi käsittelystä selkeämpää." (HE 133/2021 vp s. 80.)

Nähtäväksi jää, saako henkilötodistelun videointia tarkoittava lainmuutos käräjäoikeuksia toteuttamaan valmisteluistuntoja nykyistä useammin. Työtapojen muutos etenkin niissä tapauksissa, joissa muutos merkitsee uuden työvaiheen

omaksumista, saattaa joskus olla oletettua vaikeampaa. Preklusion kannalta voidaan kuitenkin ajatella, että valmisteluistunto tarjoaisi luontevan kytkennän todistelua koskevan määräajan asettamiselle tai määräytymiselle. Valmisteluistunto todennäköisesti toimitetaan laajassa rikosasiassa, jossa todistelua esitetään runsaasti ja pääkäsittelystä ennakoitaan pitkäkestoista. Tällaisessa tapauksessa preklusio käräjäoikeudessa toisi tehokkaan keinon saada oikeudenkäynti toteutettua joutuisasti ja kokonaisuutena järkevässä aikataulussa.

Valmisteluistunto mahdollistaisi preklusiosta keskustelemisen ja asianosaisten kuulemisen, jos preklusio olisi harkinnanvarainen. Jos preklusio perustuisi suoraan lakiin, valmisteluistunto voisi tarjota määräajalle tarkoituksenmukaisen määräytymisajankohdan. Joka tapauksessa tavoitteena laajassa rikosasiassa tulisi olla, että valmistelussa todistelu olisi kokonaisuudessaan selvillä.

Valmisteluun kytkeytyvän preklusion ongelmana voidaan nähdä sellaiset rikosasiat, joissa käsittelyn aloittamiseen liittyy suoraan laista johtuva velvoite. ROL 5:13 sisältää tuomioistuimia velvoittavia pääkäsittelyn aloittamista koskevia määräaikoja, kun kysymys on vangitun, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätetyn syytetyn rikosasian käsittelystä. Vastaavasti lakiin perustuva määräaika on pääkäsittelyn aloittamiselle, jos alle 18-vuotias nuori on syytteessä rikoksesta, josta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta. Edelleen määräaika koskee myös tiettyjä alle 18-vuotiaaseen asianomistajaan kohdistuneita rikosasioita. Määräajat ova pituudeltaan 14–30 vuorokautta, joten preklusion kannalta määräaika merkitsee sitä, että syytetyllä on varsin rajallisesti aikaa hankkia todistelua, mikäli tiedonsaanti esitutkinnassa hankitusta aineistosta on toteutunut vasta vähän ennen oikeudenkäynnin vireilletuloa.

Todennäköisesti ongelmallisinta preklusion toteuttaminen tulee olemaan vangittuina olevien syytettyjen rikosasioissa, koska niiden joukossa on myös laajoja rikosasioita. Vaikka asiassa toimitettaisiin valmisteluistunto, määräaika pääkäsittelyn aloittamiselle on kolme viikkoa. Tällöin voi olla realistista lähteä siitä, että pääkäsittelyn aloittamisajankohta on aikaisin mahdollinen ajankohta preklusion määräajan asettamiselle tai määräytymiselle.

Vaikka preklusio asetettaisiin jatkossa oikeudenkäynnin kuluessa käräjäoikeudessa ja preklusio olisi voimassa suoraan lain nojalla hovioikeudessa, preklusion tehokkuuteen yksittäistapauksessa saattaa vaikuttaa syytteen tarkistaminen ROL 5:17sta nojalla. Mikäli syyttäjä tai rangaistusvaatimusta esittävä asianomistaja tarkistaa syytettä, voi tämän johdosta nousta esille kysymys siitä, pitääkö hänelle sallia mahdollisuus uuden todistelun esittämiseen. Ja jos tämä sallitaan syytteen tarkistamisen perusteella, pitänee vastapuolella olla preklusiosta huolimatta mahdollisuus

täydentää omaa todisteluaan. Oma arvioni on, että syytteen tarkistaminen useimmiten perustuu näyttöä vastaanotettaessa ilmeneviin seikkoihin. Tällöin syytteen tarkistaminen ei yleensä aiheuta tarvetta uuteen todisteluun. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö syytteen tarkistaminen voisi jossakin tilanteessa aiheuttaa tarvetta uuteen todisteluun. Tällöin tuomioistuin joutuu arvioimaan uusien todisteiden sallimista preklusion poikkeamissäännöksen perusteella.

7.3.3 Preklusio hovioikeudessa

Edellä tarkasteltu todistelutalenneuudistus siirtää oikeudenkäynnin painopistettä entisestään käräjäoikeuteen, koska lähtökohtana on, että uutta henkilötodistelua ei enää hovioikeudessa esitetä. Henkilötodistelun vastaanottaminen tallenteilta myös tarkoittaa sitä, että kertomukset säilyvät muuttumattomina eikä hovioikeudessa ole enää mahdollista täydentää kuulustelua uusien kysymyksin, ellei sitten poikkeuksellisesti ryhdytä kuulemaan jotakin todistajista täydentävästi hovioikeudessa.

Todistelutalenneuudistus merkitsee sitä, että todisteisiin kohdistuvan preklusion toteuttaminen hovioikeudessa käsiteltävissä rikosasioissa on lähtökohdiltaan ongelmattonta. Voi ajatella jopa niin, että todistelutalenneuudistus ja preklusio tukevat tietyllä tavalla toisiaan, sillä kummankin tavoitteena on muuttaa oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuteen. On muutoinkin vaikea esittää perusteluja sille, että oikeudenkäynnin asianosaisten pitäisi voida nimetä uutta todistelua vielä muutoksenhakuvaiheessa. Toisinaan uutta todistelua pyritään tuomaan jutun käräjäoikeudessa hävinneen asianosaisen taholta, jolloin menettelyn tarkoituksena on pyrkiä etsimään uusia keinoja itselle vastaisen ratkaisun lopputuloksen muuttamiseen. Vaiheittaista todisteiden nimeämistä voidaan joka tapauksessa pitää haitallisena oikeudenkäynnin tavoitteiden kannalta.

Preklusio hovioikeudessa on käytännössä välttämätöntä silloin, jos preklusio on voimassa käräjäoikeudessa joko suoraan lain nojalla tai sitten käräjäoikeuden antaman määräyksen perusteella. Tätä kantaa voidaan perustella sillä, että preklusio ei voi oikeudenkäynnin edetessä lieventyä, koska silloin asianosainen voisi taktikoida ja vedota myöhemmin sellaisiin todisteisiin, joita ei aikaisemmassa vaiheessa ole hyväksytty nimeämiseksi asetetun määräajan ylityttyä. Jos preklusio on ollut voimassa jo käräjäoikeudessa, voidaan pitää ilmeisenä vaihtoehtona sitä, että preklusio on voimassa hovioikeudessa koko oikeudenkäynnin ajan vähintään saman sisältöisenä kuin käräjäoikeudessa.

Vaikka preklusiota ei otettaisi käyttöön käräjäoikeusvaiheessa, pidän perusteltuna, että preklusio olisi voimassa hovioikeudessa kaikissa rikosasioissa. Periaatteelliset oikeudenkäyntiin kytkeytyvät näkökohdat eivät enää hovioikeudessa puhu preklusiota vastaan, kun taas muutoksenhaun intressit puoltavat preklusiota. Käräjäoikeudessa ongelmallisimmaksi kysymykseksi voi muodostua epäillyn ja syytetyn tiedonsaantioikeuden toteutuminen, joka saattaa rajoittaa preklusion asettamista oikeudenkäynnin alkuvaiheessa. Hovioikeudessa tätä ongelmaa ei enää ole, koska viimeistään käräjäoikeuden pääkäsittelyssä syytetty saa tiedokseen todistelun, joka esitetään syytteen tueksi. Oikeudenkäynnin aikana on myös mahdollista vaatia tarvittaessa editiolla myös sellaisia todisteita, joita esitutkinnassa on kerätty, mutta joita ei ole liitetty esitutkintapöytäkirjaan.

Lainsäädäntöteknisesti preklusio hovioikeudessa on toteutettavissa varsin yksinkertaisesti, koska riittävää olisi oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 7 §:n muuttaminen siten, että säännös koskee todisteiden osalta myös rikosasioita. Tällöin todisteisiin kohdistuvaa preklusiota tarkoittava säännös koskisi kaikkia hovioikeudessa käsiteltäviä rikos- ja riita-asioita. Hovioikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemiin rikosasioihin lainsäädännön muuttaminen vaikuttaisi sikäli, että OK 27:1:n viittaus säännös mahdollistaisi harkinnanvaraisen preklusion soveltamisen hovioikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemässä rikosasiassa.

7.4 Preklusio lain nojalla vai harkinnanvaraisesti?

Kuten edellä luvussa 7.1 on todettu, preklusion lakiperustaisuutta ja harkinnanvaraisuutta voidaan puoltaa erilaisin argumentein. Riita-asioissa kysymys on ratkaistu siten, että preklusio on voimassa suoraan lain nojalla käräjäoikeuden pääkäsittelyvaiheesta alkaen. Tätä ennen tuomioistuimien voi harkinnanvaraisesti asettaa preklusion valmisteluvaiheessa. Riita-asioissa harkinnanvaraista preklusion asettamismahdollisuutta voidaan puoltaa sillä, että näin tuomioistuimien kykenee ohjaamaan oikeudenkäyntiä kulkua tapauksen erityispiirteiden vaatimalla tavalla.

Rikosasioissa preklusion asettamiselle on riita-asiaa enemmän prosessuaalisia rajoitteita, jotka aiheutuvat asianosaisten erilaisesta asemasta oikeudenkäynnissä. Syyttäjä saa lähtökohtaisesti tiedon rikosasiassa merkityksellisestä todistelusta viimeistään silloin, kun asia siirtyy syyteharkintaan. Syytteen taustalla oleva oikeudellinen luonnehdinta on syyttäjän harkinnassa, joten syytteiden sisältö ja niiden osoittamiseksi nimetty todistelu tulee syytetyn tietoon kokonaisuutena vasta syytettä tiedoksiannettaessa. Syytetyn voidaan luonnehtia olevan tiedollisesti heikommassa asemassa suhteessa syyttäjään. Tämä edellyttää sitä, että preklusiota ei missään tilanteessa aseteta lain nojalla eikä tuomioistuimen määräyksestä ennen

kuin syytetyllä on ollut riittävät mahdollisuudet valmistella puolustustaan. Tähän sisältyy erityisesti oikeus saada tietoa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta siinä määrin kuin syytetty katsoo aineistoon perehtymiseen olevan aihetta.

Suoraan lakiin perustuva preklusio olisi vaikeasti toteutettavissa kärjäoikeudessa jo siitä syystä, että preklusiota ei voitaisi asettaa ennen pääkäsittelyn alkamista. Syytetty ei välttämättä ainakaan kiireellistä käsittelyä edellyttävissä rikosasioissa saa riittävästi aikaa todistelun kartoittamiseen, jos preklusio määrättäisiin tätä aikaisemmassa vaiheessa. Suoraan lakiin perustuvaa preklusiota vastaan puhuvana seikkana voidaan mainita myös se, että ROL 5 lukuun sisältyvät kiireellistä käsittelyä edellyttävät perusteet erottelevat rikosasioita merkittävästi siinä suhteessa, kuinka nopeasti käsittely kärjäoikeudessa on aloitettava. Kiinteä lakiin perustuva preklusion määräaika sopisi huonosti tällaiseen kontekstiin, jossa syyteasiat eroavat käsittelyaikatauluiltaan merkittävästi toisistaan.

Kärjäoikeudessa preklusio rikosasioissa voinee käytännössä olla ainoastaan tuomioistuimen yksittäistapauksessa määräämänä, koska tällöin syyteasian käsittelyaikataulu ja syytetyn tiedonsaantioikeuden toteutuminen voidaan ottaa asianmukaisesti huomioon. Mikäli tällainen mahdollisuus kärjäoikeudelle lainsäädännössä sallitaan, tulee säännöksessä harkittavaksi, pitääkö puolustuksen valmistelu ottaa preklusion asettamisen edellytykseksi jo säännöksen sanamuodossa. Selvää on, että tuomioistuin joutuu tämän ottamaan huomioon siitä riippumatta, onko tällaista edellytystä asetettu kotimaisessa lainsäädännössä. Sen sijaan maininnalla voidaan nähdä pedagoginen merkitys, koska siten keskeinen harkintakriteeri ilmenee suoraan lain sanamuodosta.

Tuomioistuimen asettaman preklusion kannalta merkityksellinen kysymys on myös se, pitääkö preklusion asettamismahdollisuus kytkeä johonkin oikeudenkäynnin vaiheeseen. Riita-asiassa tuomioistuin voi määrätä preklusion valmisteluvaiheessa, mutta tuomioistuimella on harkintavaltaa sen suhteen, mistä lukien preklusio määrätään voimaan. Rikosasiassa voinee pitää pitkälti poissuljettuna sitä, että preklusiota määrättäisiin niissä asioissa, joissa todistelu ei tule olemaan laajaa ja joissa valmistelustuntoa ei ole tarpeen toimittaa. Tuomioistuimen asettaman preklusion voisi ajatella kytkeytyvän siihen, että tuomioistuin voisi asettaa preklusion aikaisintaan valmistelustunnossa ja edellytyksin, että preklusion asettaminen ei rajoita asianosaisen oikeutta valmistella puolustustaan oikeudenkäynnissä. Preklusio voisi siten käytännössä tulla voimaan valmistelun jälkeen tiettyinä tuomioistuimen määräämänä ajankohtana tai pääkäsittelyn alkaessa.

Jos asiassa on toimitettu valmisteluistunto, voisi preklusion asettaa vielä sen jälkeen kirjallisessa valmistelussa tai pääkäsittelyssä. Preklusion kytkemistä tällä tavoin valmisteluistunnon toimittamiseen voi perustella ainakin kolmella syyllä. Ensinnäkin valmisteluistunto osoittaa usein jutun laajuutta, mikä tarkoittaa sitä, että preklusio voi merkittävästi edistää asian tehokasta käsittelyä. Valmisteluistunto mahdollistaa toiseksi preklusion asettamisesta ja sen aikarajoista keskustelemisen asianosaisten kesken. Kolmanneksi lainsäätäjän tavoitteena ollut valmisteluistuntojen määrän lisääminen todennäköisemmin toteutuisi, jos tuomioistuimella on muitakin syitä valmisteluistunnon toimittamiselle kuin lainsäätäjän esittämä toive.

Hovioikeusvaiheessa preklusiosäännökseen eivät vastaavalla tavalla vaikuta käsittelyn kiireellisyysperusteet, koska hovioikeudessa rikosasioiden käsittelyyn ei ole ROL 5 luvussa tarkoitettuja kiinteitä määräaikoja. Hovioikeudessa tarvetta uuden todistelun nimeämiseen ei pitäisi ylipäänsä olla, ellei asianosainen poikkeuksellisesti saa tietoonsa käräjäoikeuden käsittelyn jälkeen uutta, merkityksellistä todistetta. Tämänkaltaisia tilanteita varten tuomioistuin voi määrätä preklusiosta poikettavaksi.

Jos preklusio on voimassa käräjäoikeudessa suoraan lain nojalla, tämä jää nähdäkseni ainoaksi reaalisesti vaihtoehdoksi myös hovioikeudessa, koska muutoin aiheutuu riski siitä, että alemman tuomioistuimen epäämää todistelua nimeetään uudelleen muutoksenhakuvaiheessa. Jos käräjäoikeus voi tapauskohtaisesti määrätä preklusiosta, on hovioikeudelle teoriassa mahdollista säätää samanlainen toimivalta. Pidän vaihtoehtoa kuitenkin teoreettisena, koska tällöin hovioikeus joutuisi määräämään preklusiosta lähes poikkeuksetta, kun sellainen on ollut voimassa jo aikaisemmin ja mahdollisesti myös muissa asioissa. Tämänkaltaiselle yksittäistapaukselliselle harkintamahdollisuudelle on vaikea nähdä perusteita muutoksenhakuvaiheessa.

Muutoksenhakuvaiheessa suoraan lakiin perustuvaa preklusiota voidaan puoltaa etenkin siitä syystä, että tällöin asianosaisilla on preklusio ja siitä poikkeamisen mahdollisuudet etukäteen tiedossaan. Tällä seikalla on oikeudenkäyntiä ohjaava vaikutus sikäli, että todistelu pyritään esittämään jo käräjäoikeudessa, mitä voi pitää useista eri syistä parhaana vaihtoehtona. Tarkoituksenmukaisin vaihtoehto on säätää preklusiosta hovioikeudessa suoraan lakiin perustuvana, jolloin sama säännös koskisi preklusiota niin riita- kuin rikosasioissa (ks. luku 7.3.3).

7.5 Preklusion poikkeamismahdollisuudet

Riita-asiassa tuomioistuimen asettamasta preklusiosta voidaan poiketa, jos asianosainen saattaa todennäköiseksi, että todisteen nimeämisen määraajan jälkeen on pätevä syyt (OK 5:22). Säännös on niukka, mutta sisältää olennaisen harkintaperusteen eli syyn sille, miksi todistetta ei ole aikaisemmin esitetty. Säännös jättää tuomioistuimelle huomattavasti harkintavaltaa, mikä on perusteltua sikäli, että syyt todisteen myöhäiselle nimeämisen voivat olla moninaisia.

Riita-asiassa preklusioon eivät vastaavalla tavalla vaikuta asianosaisten keskinäiseen asemaan liittyvät näkökohdat eivätkä syytettyä suojaavat rikosprosessuaaliset periaatteet. Voi ajatella, että näitä seikkoja tulisi harkinnassa ottaa huomioon. Pidän kuitenkin perustellumpana sellaista mallia, jossa tuomioistuimen pitää preklusiota asettaessaan käyttää harkintaa siihen, mistä alkaen preklusio voidaan määrätä ja että asianosaisten oikeus valmistella puolustustaan toteutuu preklusiosta huolimatta. Mikäli preklusion asettaminen on näiden seikkojen perusteella harkittu, poikkeamismahdollisuuden arvioiminen tapahtuisi tuomioistuimen harkinnassa, jota ei tilanteiden moninaisuuden vuoksi ole tarkoituksenmukaista säännellä yksityiskohtaisemmin.

Käräjäoikeuden määramästä preklusiosta voitaisiin siten poiketa vastaavalla perusteella kuin preklusiosta riita-asiassa silloin, kun preklusio on asetettu OK 5:22 nojalla. Samanlaisen säännöksen ottamista rikosprosessiin voidaan puoltaa vielä sillä, että näin saataisiin preklusiosäätelyyn koherenssia eri prosessilajien välillä, mikä voisi edesauttaa tuomioistuimen suorittamaa harkintaa myös yksittäistapauksessa. Riita-asioissa ei nähdäkseni ole osoitettavissa ongelmia, jotka olisivat seurausta preklusiosäätelyn sanamuotoihin liittyvistä seikoista.

Edellä olen esittänyt preklusiosäätelyn (OK 25:17) muuttamista hovioikeudessa siten, että se jatkossa koskisi riita-asioiden ohella rikosasioita. Mikäli säännöstä muutettaisiin tältä osin, tulisi riita- ja rikosasioissa voimaan poikkeamismahdollisuus, joka edellyttää sitä, että todisteeseen vetoava asianosainen saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota todisteeseen käräjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä syy olla tekemättä niin.

8 Sääntelyehdotus preklusiosta

Käräjäoikeuden oikeudesta preklusion asettamiseen voitaisiin ottaa säännös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 lukuun seuraavasti:

”Tuomioistuin voi tarvittaessa kehottaa asianosaista täyttämään määräajassa 9 §:ssä tarkoitettut velvollisuutensa uhallalla, ettei hän määräajan jälkeen saa ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevästä syystä.

Tuomioistuin voi asettaa määräajan todisteiden esittämiselle, jos asiassa on toimitettu valmisteluistunto. Määräaika voidaan asettaa valmisteluistunnossa tai sen jälkeen kirjallisessa valmistelussa tai pääkäsittelyssä. Tuomioistuimen on kuultava asianosaisia ennen määräajan asettamista. Määräaikaa ei voida asettaa ennen kuin kullakin asianosaisella on ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan.”

Preklusiota hovioikeudessa koskevaa oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 17 §:n säännöstä voitaisiin muuttaa seuraavasti:

”Valittaja ei saa hovioikeudessa riita-asiassa vedota muihin seikkoihin tai todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty käräjäoikeudessa, paitsi jos hän saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen käräjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.

Rikosasiassa valittaja ei saa vedota uusiin todisteisiin muutoin kuin 1 momentissa tarkoitettuun edellytykseen.

Kuittausvaatimus, joka on esitetty vasta hovioikeudessa, voidaan jättää tutkimatta, jos sen tutkiminen ei voi vaikeudetta tapahtua.”

Preklusio kärjä- ja hovioikeudessa edellyttää käytännössä ylimääräistä muutoksenhakua koskevaa lainmuutosta, jolla preklusio ulotetaan myös ylimääräiseen muutoksenhakuun. Tämä voidaan toteuttaa ottamalla oikeudenkäymiskaaren 31 lukuun säännös, jossa viitataan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ään, joka koskee preklusiota valituslupa-asiassa.

”Tuomion purkamista koskevaa asiaa käsiteltäessä noudatetaan uuteen todisteseen vetoamisen osalta, mitä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ssä säädetään.”

Preklusiosäännöksen ulottaminen ylimääräiseen muutoksenhakuun edellyttää vastaavaa muutosta voimassa oleviin, tuomion purkamista koskeviin lainkohtiin. Nykyisellään tuomion purkamista syytetyn eduksi tarkoittavassa oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 §:ssä ei ole mainittu preklusiota. Viittaussäännöksellä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ään preklusio olisi voimassa myös tuomionpurussa syytetyn eduksi, joten lain sanamuotoa ei olisi tarpeen muuttaa. Sen sijaan tuomion purkaa syytetyn vahingoksi koskevassa oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 9 §:n 2 momentissa on preklusiota tarkoittava säännös. Viittaussäännös oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:ään tekee tämän säännöksen tarpeettomaksi, joten momentti tulisi lakia muutettaessa kumota.

Edellä luvussa 6.3 esitetyn perusteella velvollisuus vastauksen antamiseen voitaisiin kohdentaa syytetyn puolustajaan ja oikeudenkäyntiavustajaan. Tässä tarkoituksessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 9 §:ää voitaisiin täydentää seuraavasti:

”Haasteessa vastaajaa kehoitetaan vastaamaan häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin kirjallisesti tuomioistuimen määräämässä ajassa tai suullisesti istunnossa. Tuomioistuimen pyytäessä vastausta määrääjässä vastaajan puolustaja tai oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen toimittamaan vastauksen tuomioistuimelle. Haasteessa vastaajaa kehoitetaan:

- 1) ilmoittamaan kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin;
- 2) ilmoittamaan kantansa perustelut, jos hän kiistää syytteen tai muut vaatimukset;
- 3) ilmoittamaan todisteet, jotka hän aikoo esittää, ja mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen, jollei vastaajan tunnustuksen tai muiden seikkojen perusteella voida olettaa, ettei todistelua tarvita; ja
- 4) toimittamaan tuomioistuimelle ne kirjalliset todisteet, joihin hän vetoaa.

Kehotusta antaessaan tuomioistuin voi määrätä, mistä kysymyksistä vastaajan on lausuttava.

Vaatimukseen vastatessaan vastaajan on lisäksi soveltuvalla tavalla ilmoitettava tuomioistuimelle niiden todistajien puhelinnumero ja muut yhteystiedot, joita hän aikoo kuulustuttaa. Jos jokin tieto myöhemmin muuttuu, vastaajan tulee viipymättä ilmoittaa siitä tuomioistuimelle.

Tuomioistuin voi erityisestä syystä sallia, että vastaus, joka on kehoitettu toimittamaan kirjallisena, saadaan antaa suullisesti tuomioistuimen kansliassa tai istuntopaikalla.”

LÄHTEET

- Fredman, Markku: Rikosasianajajan käsikirja, 2. uudistettu painos, Alma Talent Oy, 2021.
- Helenius, Dan – Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus, 3. uudistettu painos, Alma Talent Oy, 2024.
- Hupli, Tuomas: Syytetyn aktivoituminen käräjäoikeuden tuomion jälkeen, Lakimies 2/2011 s. 227–247.
- Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 1991.
- Jämsä, Jurkka: Oikeudelliset todistelunrajoitteet rikosasiassa, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2020.
- Koponen, Pekka: Ylimääräinen muutoksenhaku, Alma Talent Oy, 2017.
- Korhonen, Petteri – Jämsä, Jurkka: Sähköinen prosessi hovioikeudessa, Edita Publishing Oy, 2022.
- Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus II, Lakimiesliiton Kustannus, 2001.
- Leppänen, Tatu: Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 1998.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko: Muutoksenhaun pääpiirteet, 4. uudistettu painos, Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos, 1998.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus, 6. uudistettu painos, Alma Talent Oy, 2018.
- Saranpää, Timo: Jatkokäsittelylupa hovioikeudessa, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2023.
- Tapanila, Antti: Esiintymiskielto, Defensor Legis 1/2012 s. 3–26.
- Tapanila, Antti: Kontradiktorisuus syytetyn oikeutena, Tietosanoma Oy, 2019 (*Tapanila 2019a*).
- Tapanila, Antti: Itsekriminointisuoja, Tietosanoma Oy, 2019 (*Tapanila 2019b*).
- Tapanila, Antti: Siviiliprosessi, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2021.
- Vaitoja, Jari: Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityis-oikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2014.
- Välimäki, Pertti: Preklusio korkeimmassa oikeudessa, teoksessa Oikeustiede – Jurisprudentia XLIX 2016, Suomalainen Lakimiesyhdistys, s. 289–355.
- Ylönen, Markku: Asianajajaoikeus – laki, säännöt ja tapaohjeet, 2. uudistettu painos, Alma Talent Oy, 2021.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-400-194-6 (PDF)